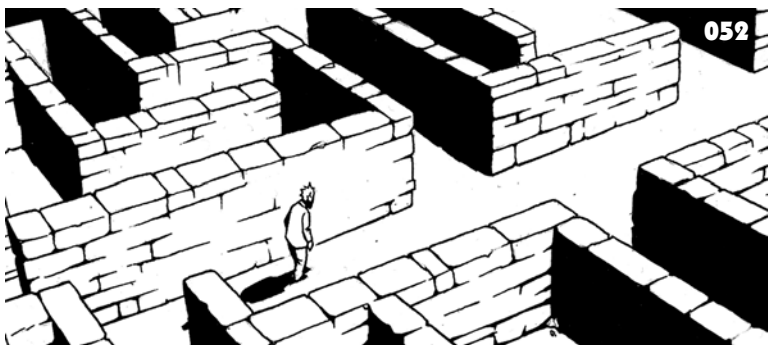
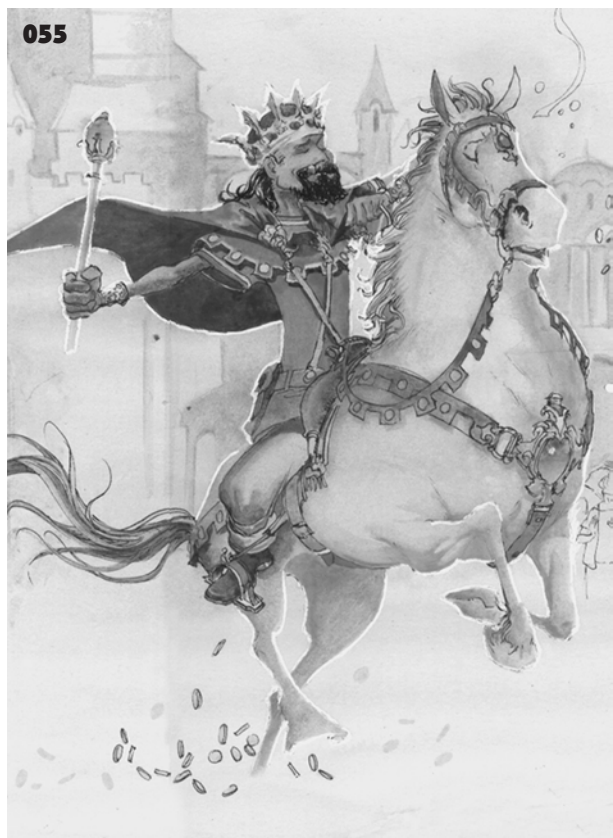

STRIP PRESSING

MAGAZIN ZA DEVETU UMETNOST • BROJ 13

SADRŽAJ

001 Ilustracija na naslovnoj strani

Ivica STEVANOVIĆ

003 Ilustracija uz uvodnik

Bora GRBIĆ

004 Vekovnici: Oko

Marko STOJANOVIĆ, Dalibor TALAJIĆ,
Milorad VICANOVIĆ Maza

008 Beskrvni: Izbori

Marko STOJANOVIĆ, Dražen KOVAČEVIĆ,
Milorad VICANOVIĆ Maza

014 Pobjednik

Leonid PILIPOVIĆ

020 Čiji je grob?

Leonid PILIPOVIĆ

022 Enrico

Giovanni di GREGORIO, Toni FEJZULA

034 Man in Space

Slaviša ŠEVRT

037 Povratak Mister Mačka

Damir LEPUR, Robert Bob SOLANOVIĆ

042 Terminus

Miljenko HORVATIĆ
Mario VRANDENČIĆ

046 Strip kaiševi

Mihajlo DIMITRIEVSKI The MIČO
Marko STOJANOVIĆ, Danko DIKIĆ
Predrag IKONIĆ Peđa SLAVNI
Tihomir ČELANOVIĆ

052 Hipermarket

Milislav BANKOVIĆ

064 Afterparty

Milan JOVANOVIĆ

068 Fudbal

Filip ANDRONIK

073 Oscar

Vioreal PILIGRAS

074 Strip kaiševi

Boris KLISURSKI

Marko STOJANOVIĆ, Dušan CVETKOVIĆ
Boban SAVIĆ Geto

075 Orfejeva harfa (2.deo)

Vladimir BRAJOVIĆ Wilovski

083 Strip kaiševi

Tonči ZONJIĆ

Mirko ZULIĆ

Aleksandar ANDELKOVIĆ

Josip SRŠEN, Ivan GLASNOVIĆ

084 Rovovi: Stotinu mu pacova!

Tasos ZAFEIRIADIS

Petros CHRISTULIAS

088 Greučan (2. deo)

Adrian BARBU

099 bez naslova

Rajko MILOŠEVIĆ Gera

100 Druga strana historije

Emir DURMIŠEVIĆ

016 **Intervju: Leonid PILIPOVIĆ**

Nikad nisam crtao u tišini

Razgovarao: Marko STOJANOVIĆ

032 **Strip klasiци: BOCKO**

Izbockani: Svet i ljudi kroz prizmu serijala "Bocko"

Piše: Zoran STEFANOVIĆ

038 **ExYu intervju: Miljenko HORVATIĆ**

Nisam opterećen ciljevima

Razgovarao: Marko STOJANOVIĆ

047 **REClenzije**

"Strip revija"

Piše: Nikola MILIĆEVIĆ

"Beskrvni: Mrtva straža"

Piše: Uroš SMILJANIĆ

"Parabellum"

Piše: Dalibor Đorđević

"Vekovnici: Duhovi u bocu"

Piše: Milutin PAVIĆEVIĆ

"Señor: Ni živ, ni mrtav", Dario KUKUĆ, Dinko KUMANOVIĆ

Piše: Predrag STANKOVIĆ

"Miljokazi", Miljenko HORVATIĆ, Hrvoje RUŽIĆ

Piše: Aleksandar TEOKAREVIĆ

"Nova vremena", Tomaž LAVRIČ

Piše: Pavle ZELIĆ

055 **Priče iz majstorske radionice: Aleksa GAJIĆ**

Osluškujem unutrašnje glasove

Razgovarao: Marko STOJANOVIĆ

069 **Intervju: Viorel PIRLIGRAS**

Balkanska pravila:

Paralelni svetovi stripa

Razgovarao: Dragan PREDIĆ

080 **In memoriam: Branko PLAVŠIĆ**

Od Mirka i Slavka do Tarzana

Piše: Zdravko ZUPAN

Dobri moj Branko...

Piše: Bojan M. ĐUKIĆ

085 **Strip fenomeni: Đodo**

Veličanstvena mašta gospodina Arakija

Piše: Goran MARKOVIĆ

095 **Intervju: Džejson ERON (Jason AARON)**

Do poslednjeg daha

Razgovarao: Marko STOJANOVIĆ

Umesto presinga

Kada sam Draganu Bosniću, jednoj od istinskih strip legendi ovih prostora, negde sredinom 2002. bojažljivo ispričao kako uređujem strip časopis po imenu "Strip Pressing" s ciljem da ga možda pokolebam u stripovskom postu koji je kod njega trajao već nekoliko godina, nisam bio siguran kako će reagovati. Ispostavilo se da sam uzalud strahovao. Oduševio se, kao samo on to ume, odmah počeo živo i entuzijastično da gestikulira: „Savršeno! Znači da ćeš ovim magazinom praviti presing po Srbiji, to je ono što nam treba!“ Kad sam mu obazrivo objasnio da „pressing“ u nazivu magazina ne potiče od košarkaške taktike koja podrazumeva da se protivnik na ivici faula pritiska po celom terenu već od engleske reči press koja znači štampa, malo se razočarao, protirijao zamišljeno nos kažiprstom pa me ponovo pogledao ispod oka: „...Ali češ s časopisom ipak da navalih ozbiljno?“

I „Strip Pressing“ jeste navalio, baš zato što sam znao da je Dragan u pravu, da je 2000-ih domaća strip scena ostala bez ikakvog glasila koje joj je trebalo kao hleb, a autori, mladi i stari, bez prostora za nasušno objavljivanje. Strip časopisi su se retko pojavljivali ali zato često gasili, oni koji su objavljivali domaće autore po pravilu nisu preživljavali više od broja-dva. Strip autor, posebice mlad, raste i napreduje kroz rad, ali samo do određene tačke – za sve ostalo mu je neophodno objavljivanje! Autoru je potrebno da vidi svojih ruku delo u štampi, da dobije podsticaj za dalji rad, da mu ukaže u čemu je grešio na minulom... Sve to treba domaćem strip autoru, ali mu, na duge staze, još više treba publika, ona ista koja je u najmanju ruku desetkovana mračnih i u strip izdavaštvu izuzetno posnih devedesetih. Publika je masa koja razmišlja o tome da zadovolji svoje potrebe – a ukoliko stripa nema na kisocima mesecima i godinama, tim gore po njega, jer kako stara floskula veli, koga nema, bez njega se može. Generacije odrastaju bez stečene navike da na kisocima traže strip, posebno ne strip domaćih autora, što rezultira gotovo nikakvom zainteresovanošću kad se domaći strip magazin konačno pojavi što opet rezultira propašću rečenog časopisa – vrzino kolo u koje se lako ulazi ali iz koga se i te kako teško izlazi...

Za jadac su znali i Dejan Stojiljković (zvani Deksa) i Vladimir Vukašinović (zvani Vuk), pa je naša saveznička trojna osovina uspeła da (uvek) na ho-ruk i (ponekad) na vreme do sada uredno izbacila 13 redovnih brojeva „Strip Pressinga“, a entropiju smo dodatno pritisnuli sa tri specijalna izdanja u vidu „Maksa Debrisa“, „Postelje od gloga“ i „Ekstra Gedže“. „Strip Pressing“ je od leta 2001. godine rastao na svaki mogući način, pa tako danas na gotovo udvostručenom broju stranica (od nekadašnjih 60-ak stranica stripovanja došli smo na apsolutnih sto zdrave mešavine strip klasika i strip fenomena) objavljuje ne samo domaća elita već i najbolji autori Makedonije, Hrvatske, Crne Gore, Bosne i Hercegovine, Rumunije, Bugarske, Slovenije (a od ovog broja) i Grčke.

Presing „Strip Pressinga“, dakle, traje već jedanaestu godinu, magazin objavljuje autore diljem Balkana (a širom Balkana se i čita), a uspeo je i da udomi par stripova Dragana Bosnića – svi do jednog jasni dokazi da smo, neozbiljni kakvi nas Bog dao, s časopisom navalili što se ozbiljnije moglo...

Marko Stojanović

STRIP PRESSING Magazin za devetu umetnost

Izdavač Studentski informativno izdavački centar - Niš **adresa** Šumatovačka bb, 18000 Niš

telefon 018/523-418 fax 018/523-120 **žiro račun** 42500-678-5-22823

glodur Pressinga Dejan N. Kostić **urednik izdanja** Marko Stojanović

priprema za štampu Vladimir Vukašinović **likovni urednik** Zlatibor Stanković

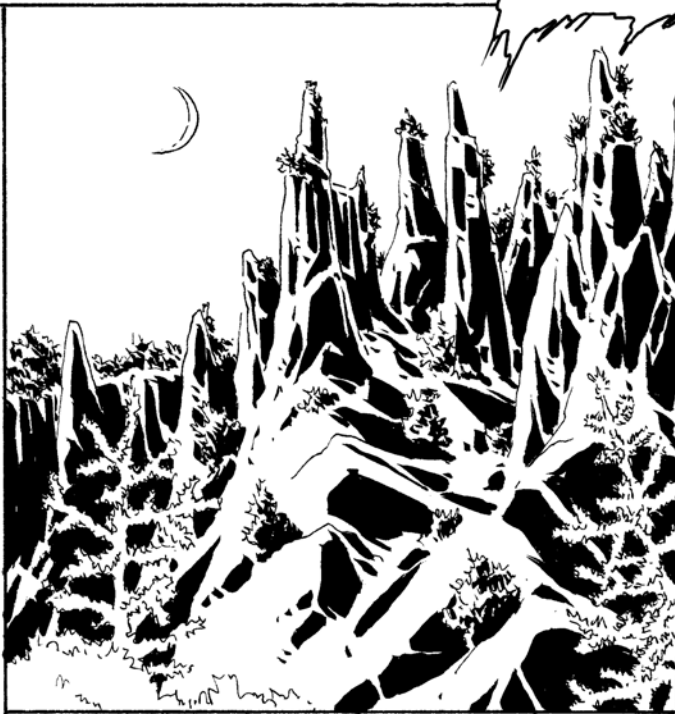
lektura Dalibor Đorđević, Nadica Stojanović **novembar 2012.**

Priprema i štampanje ovog broja omogućeni su zahvaljujući podršci Ministarstava prosvete i kulture Vlade Republike Srbije i Saveta za kulturu Grada Niša

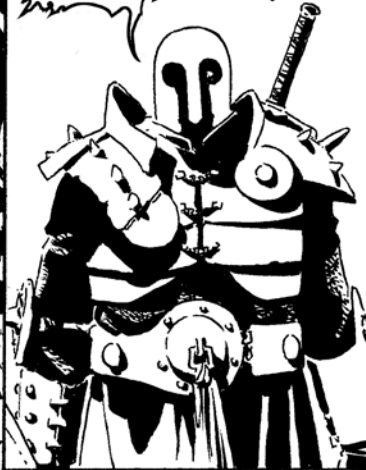
SCENARIO: MARKO STOJANOVIĆ
CRTEŽ: DALIBOR TALAJIĆ
LPIS TEKSTA: VLADIMIR POPOV

oko

ZOVU TE STOJAN...

KAZI DA
ČUDA PRAVIŠ...
VRACAŠ MRTVE.

...PA SI DOŠAO
ČAK OVAMO DA
MI TO JAVIŠ?
FALA TI PUNO I
'AJD UZDRAVLJE.

NE...

ZNAO SAM DA
BI BILO SUVIŠE
JEDNOSTAVNO.

MNOGO ZNAŠ...
DOVOLJNO.

KAZI MI KAKO DA SPOZNAM...
DA SAGLEDAM... SUŠTINU OVOG
SVETA... ONO ŠTO GA POKREĆE.

ZAŠTO
MISLIŠ DA TO
ZASLUŽUJEŠ?

ŠILAN SAM I JAK...
SPREMAN DA DAM
SVOJ ŽIVOT...

...I SPOSOBAN
DA UZMEM
BILO ČIJI...
AKO TO BUDE
POTREBNO...

TOLIKO DALEKO SI SPREMAN
DA IDEŠ, ZNAČI... ŠTO JE
DOBRO, POŠTO TE I ČEKA
DUGAČAK PUT.

VIDIŠ, DA BI
BILO ŠTA JASNIJE
SAGLEDAO, MORASH GA
POGLEDATI SA STRANE.
DA BI JASNO VIDEO
SUŠTINU OVOG SVETA,
MORASH SE OD NJEGA
MALO ODMAKNUTI...

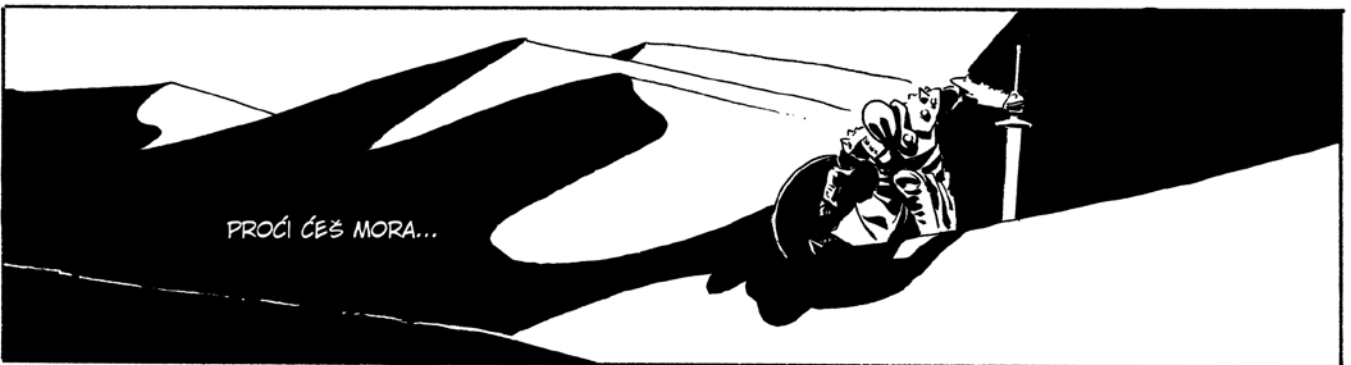
PROBIĆEŠ SE KROZ ŠUME...

...I PREĆI POLJA...

PROĆI ĆEŠ MORA...

...I PREGAZITI REKE...

NO PRAVI TEST TVOJE REŠENOSTI
ČEKA TE TEK NA KRAJU TVOG PUTA...

...NA KRAJU SVETA.

KAD TAMO JEDNOM PRISPEŠ,
MORAŠ ZAVIRITI U SEBE...

...DUBOKO...

...I TEK NAKON ŠTO TAMO
PRONADEŠ VOLJU DA URADIŠ
NEZAMISLIVO...

...POŠALJI SVOJE OKO
TAMO GDE TI NE MOŽEŠ STIĆI...

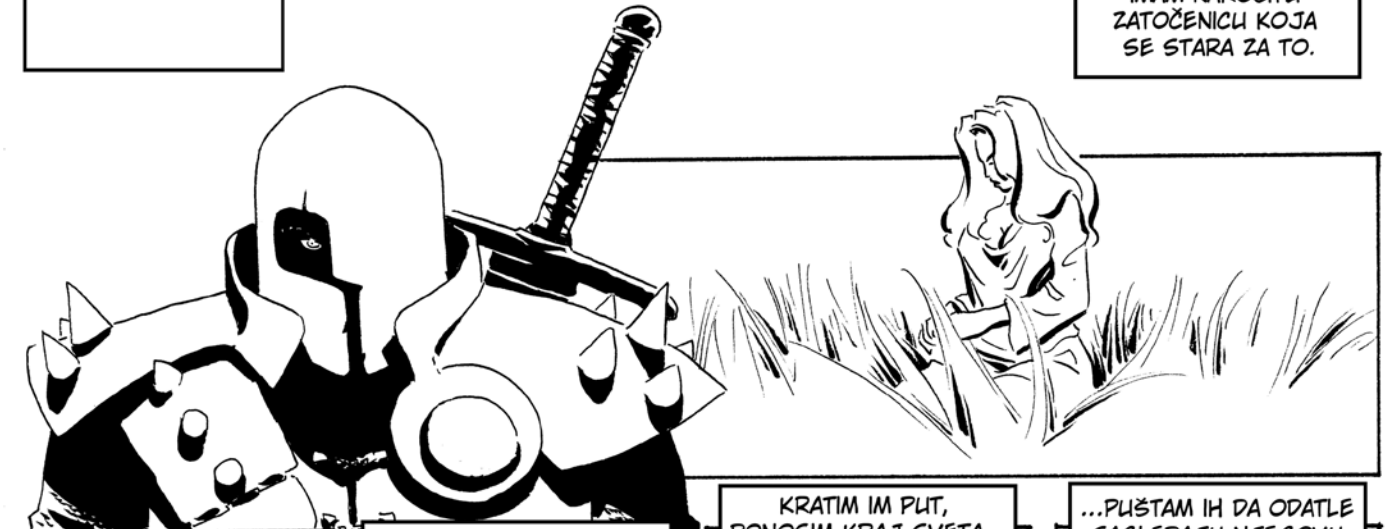

...ONO ĆE TI OTKRITI
ONO ŠTO ŽELIŠ DA ZNAŠ
O OVOM SVETU.

ZOVU ME
DIVLJAN.

ZOVEM I JA NJIH,
IMAM NAROČITU
ZATOČENICU KOJA
SE STARA ZA TO.

SVI SILNI I JAKI, SVAKI
OD NJIH JUNAK...

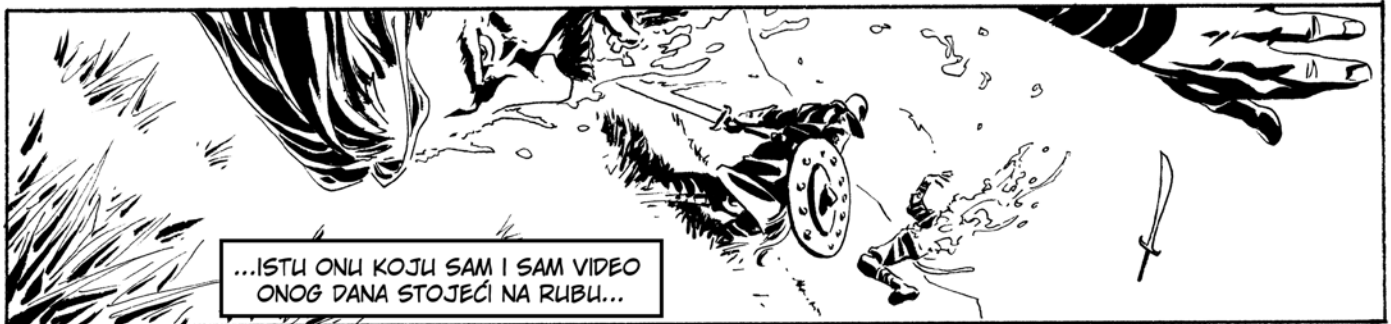
...SVAKI ZASLUŽUJE DA ZNA.

KRATIM IM PUT,
DONOSIM KRAJ SVETA...

...PUŠTAM IH DA ODATLE
SAGLEDAJU NJEGOVU
SUŠTINU...

...ISTU ONU KOJU SAM I SAM VIDEO
ONOG DANA STOJEĆI NA RUBU...

...JEDINU STVAR KOJU MOŽEŠ VIDETI MRTVIM OKOM.

IZBORI

SCENARIO:
MARKO STOJANOVIĆ
OLOVKA:
DRAŽEN KOVAČEVIĆ
TUS:
MILORAD VICANOVIĆ MAZA
LIPIS TEKSTA:
VLADIMIR POPOV

...BEZ OBZIRA NA TO
NA KOJOJ SU STRANI!

PET HILJADA
MRTVIH S NASE
STRANE MEĐU
KOJIMA JE I
GENERAL DESAJI...

ŠTA SE PROMENILO?!
I DALJE RIZIKUJEMO
SVOJE ŽIVOTE!

RIZIKUJEMO...

...A SVE O ČEMU
PRIČAJU U PARIZU
JESTE PILETINA KOJU
JE NAPOLEONU IZA
LINIJE FRONTE SPREMIO
NJEGOV KLVAR?! BILO
JE KRAJNJE VREME
ZA POKRET, NAREDNİK
JE BIO U PRAVU...

...ALI JE BAR ULOG
PUNO VEĆI OD
VOJNIČKE PLATE.

ULOG JE LVEK ISTI,
POLE... ULOG JE
GLAVA.

NISI TI GLUP, ŽAN LUK.
ZAŠTO SE ONDA ZALIS,
I TO MENI...

...KAD ISTO ZNAS DA JA OVDE
NE IZDAJEM NAREĐENJA,
VEĆ IH SAMO SLEDIM?
KAD KAŽU KRENI JA KREĆEM...

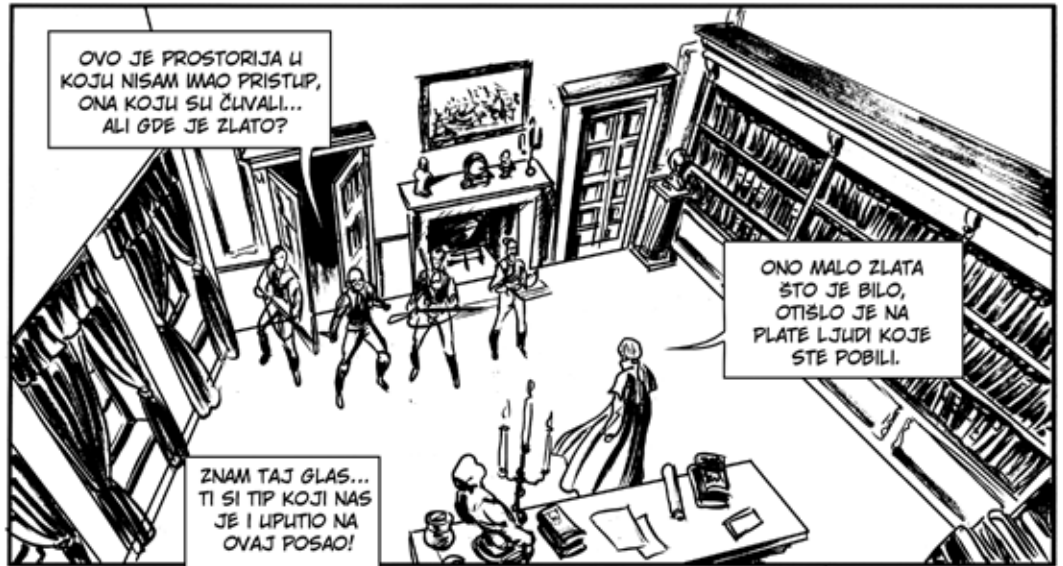

...KAD KAŽU STANI,
JA STAJEM.

ŠTA TO...

OVO JE PROSTORIJA U KOJU NISAM IMAO PRISTUP, ONA KOJU SU ČINILI... ALI GDE JE ZLATO?

ONO MALO ZLATA ŠTO JE BILO, OTISLO JE NA PLATE LJUDI KOJE STE POBILI.

ZNAM TAJ GLAS... TI SI TIP KOJI NAS JE I LUPITIO NA OVAJ POSAO!

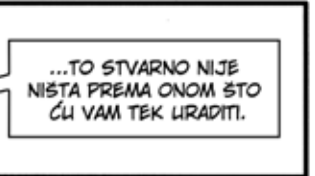

NE SVIDA MI SE SVE OVO.

JEDNOM DA SE I JA SLOZIM S TOBOM...

SLAGAO SAM VAS, ISTINA, ALI AKO VAM JE TO UTEHA...

...TO STVARNO NIJE NIŠTA PREMA ONOM ŠTO ČU VAM TEK URADITI.

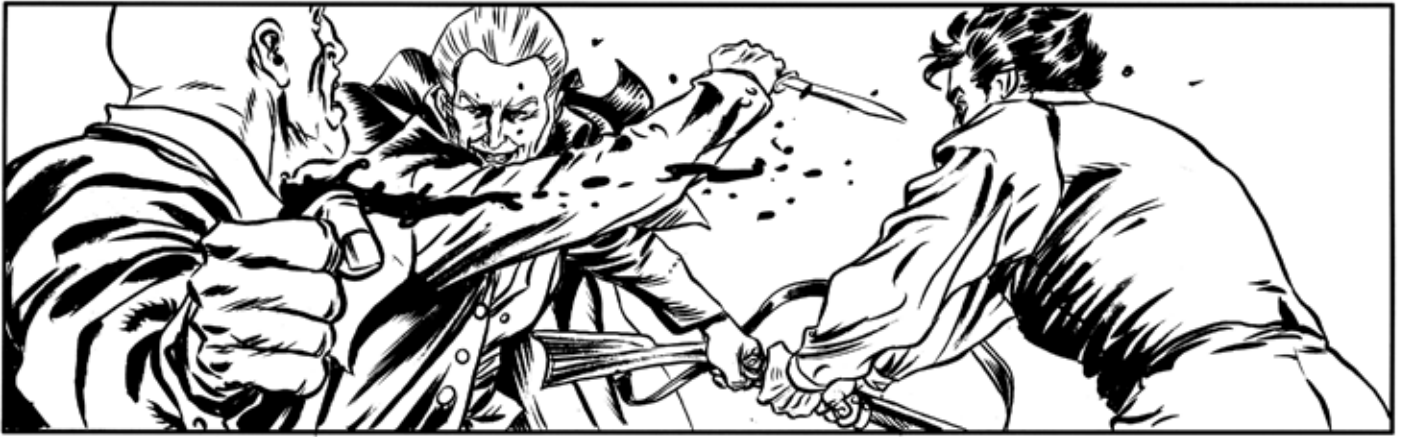
DVA KURSUMA U SRCU, JEDAN U TRBUHU A JEDAN U DUSNIKU... PLUS NOZ U LEVOM PLUĆNOM KRILLI, PRILIČNO PROFESIONALNO BAČEN, A BAR SE JA U TO RAZUMEM...

...VIŠE NEGO DOVOLJNO DA UPKOJI BILO KOG ČOVEKA.

JEDINI PROBLEM S TIME JE ŠTO JA NISAM ČOVEK.

POČETAK?

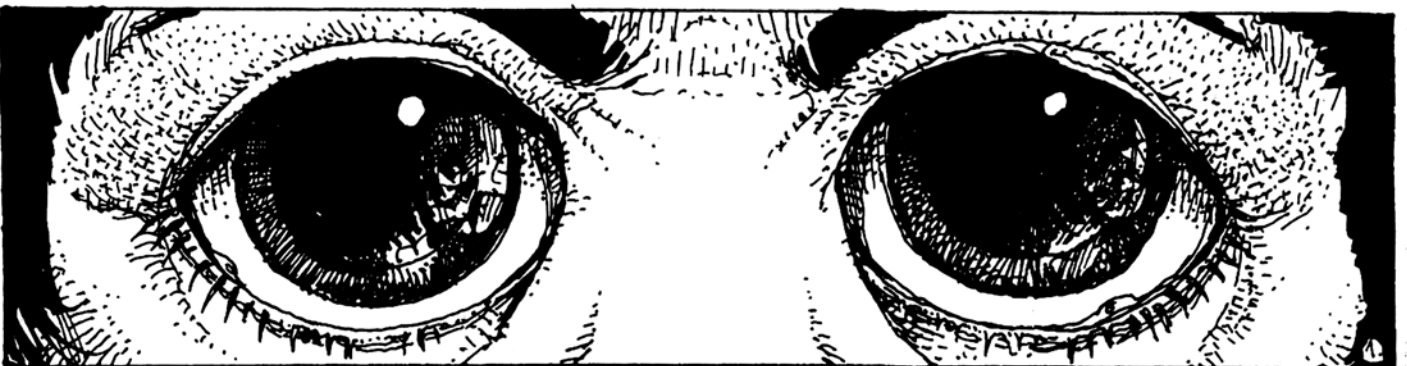
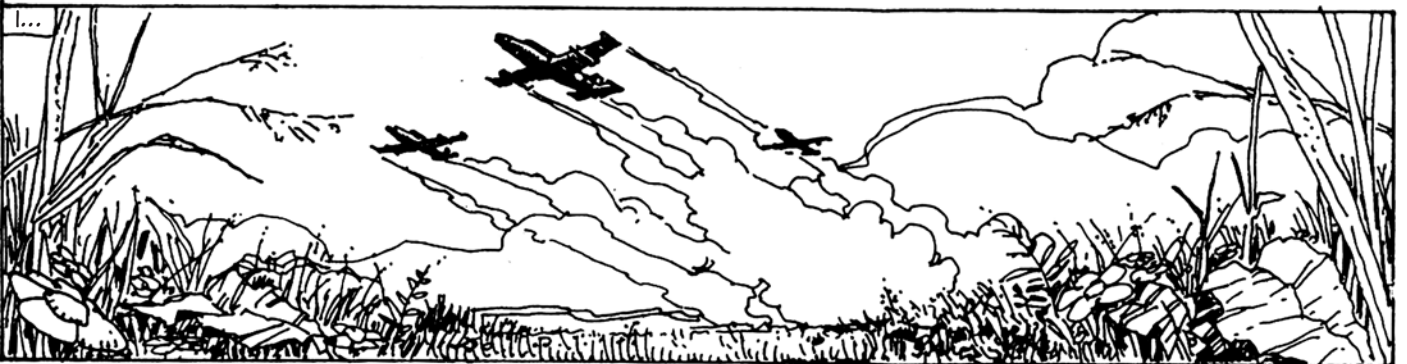
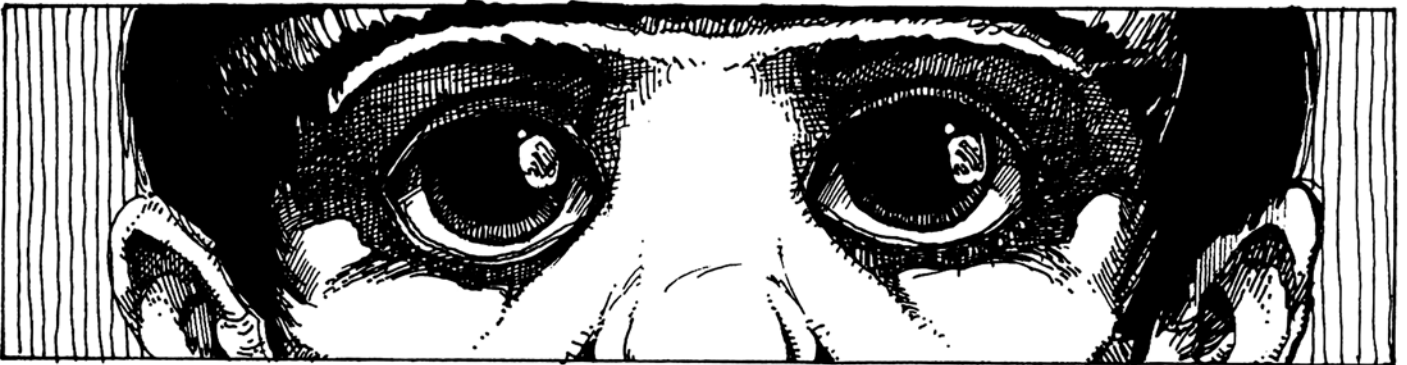
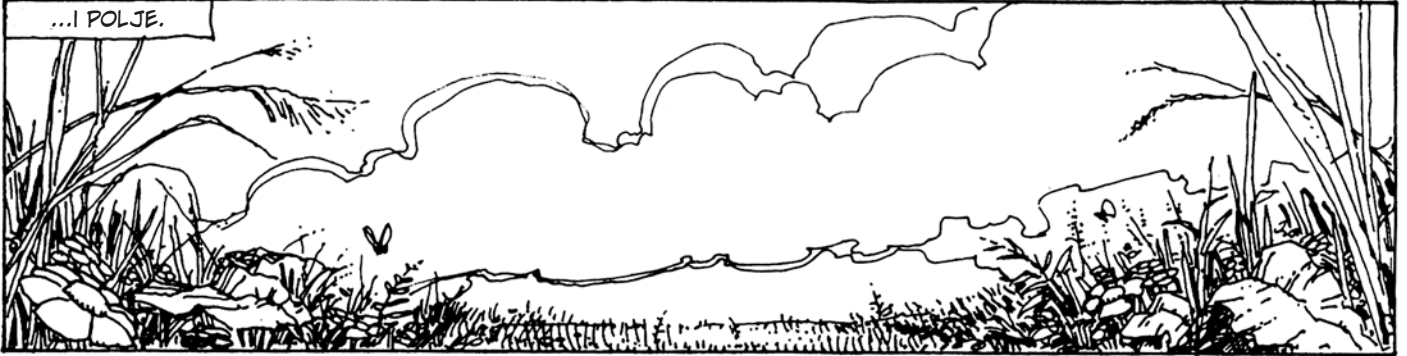
POBEDNIK

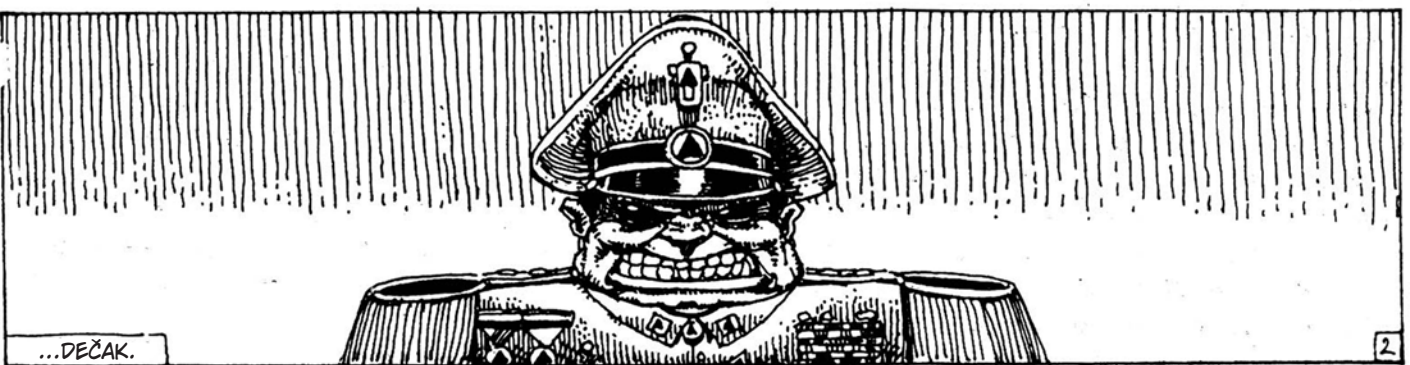
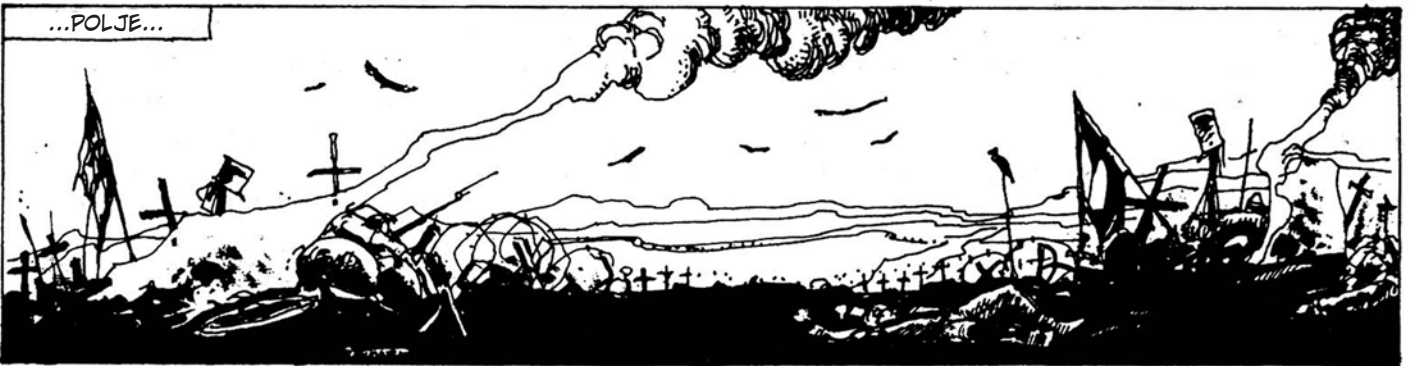
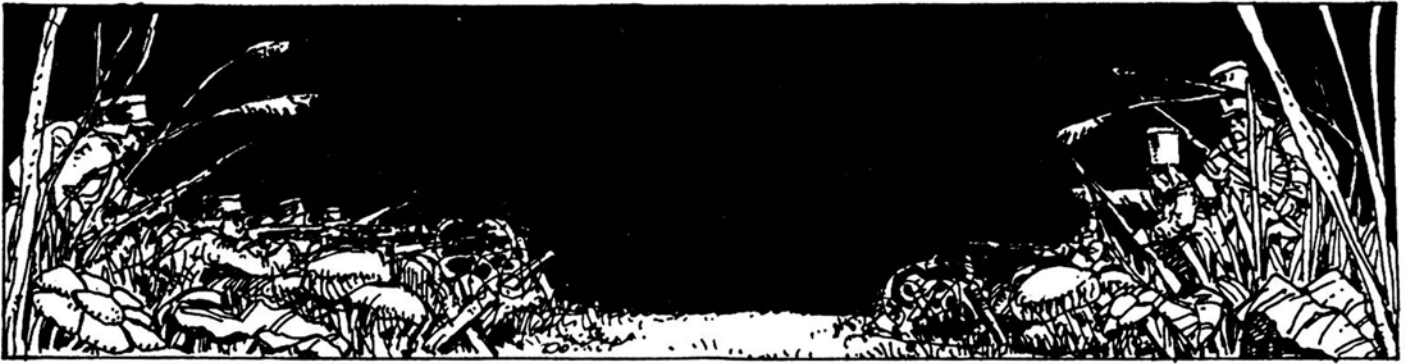
BY PUNKERSTEIN

DEČAK...

...I POLJE.

· E N D E ·

©PUNKERSTEIN 1993 4

Nikad nisam crtao u tišini

Leonid Pilipović je Subotičanin sa mnoštvom talenata. Postao je zvezda u usponu beogradske stip scene sredinom devedesetih objavjujući u „Tronu“, muzička zvezda u pravom smislu te reči svirajući u matičnim „Džukelama“ i na pozajmici u „Goblinima“ u drugoj polovini devedesetih, jedan od najpoznatijih tattoo majstora na ovim prostorima početkom dvehiljaditih, i najzad, zatvorivši krug, prava pravcata crtačka zvezda od sredine dvehiljaditih na francuskom strip tržištu, gde potpisuje masu albuma za izdavače „Delcourt“ i „Soleil“. Ono što je uvek bio i ostao jeste sasvim normalan čovek sa kojim je teško ne voditi prijatan razgovor kad god se sretnete...

PRESSING: *Tvog i Stefanovićeovog „Batman-a“ bije neka fama već godinama, a da ga je retko ko video? Zašto misliš da je to tako?*

Leonid PILIPOVIĆ: Meni je prilično teško odgovoriti na to pitanje, najviše zbog vremenske distance. To je bilo dosta davno, prva polovina devedesetih, ako se dobro sećam, i pri tom nemam takav utisak da se oko tog „Batman-a“ stvorila neka fama. Taj period pamtim kao dosta rastrzan... Fakultet, ispiti, svirke sa „Džukelama“, crtanje svega i svačega, sve u svemu neprestana borba da se mentalno sačuvam od sveopšteg ludila koje je tada vladalo. Zoran Stefanović mi je predložio tu priču i ja sam drage volje prihvatio iako, da budem iskren, nisam baš bio načisto o čemu se tu radi. Nisam je shvatio ozbiljno, kao ni mnogo stvari u to vreme i kasnije mi je na neki način bilo žao što toj priči nisam pristupio malo ozbiljnije i sa više pažnje... Jer, to je dobra priča. Pazi, Joker Batman-u čita Crnjanskog u ludari. Da ne poveruješ. (Smeh!)

PRESSING: *Odakle želja da se baviš „Batman-om“? Je li to ljubav prema superherojskom žanru, samom liku „Batman-a“ ili nešto treće?*

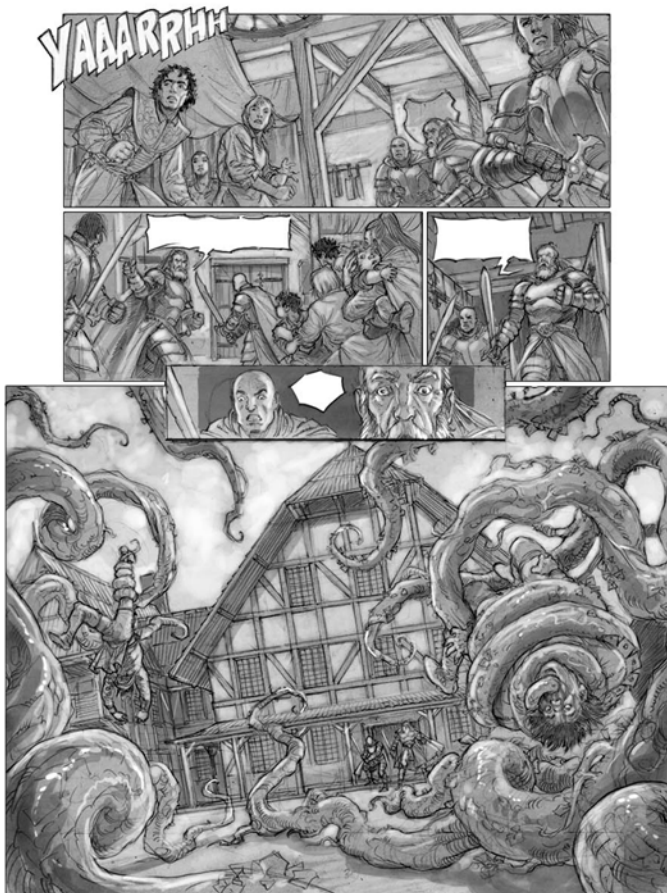
PILIPOVIĆ: Eh, „Batman“! Pa nađi mi jednog strip crtača koji ga bar jednom u životu nije naškrabao makar i na papiru od bureka. Da mi je kojim slučajem Zoran predložio neki drugi lik, nisam siguran da bih pri-

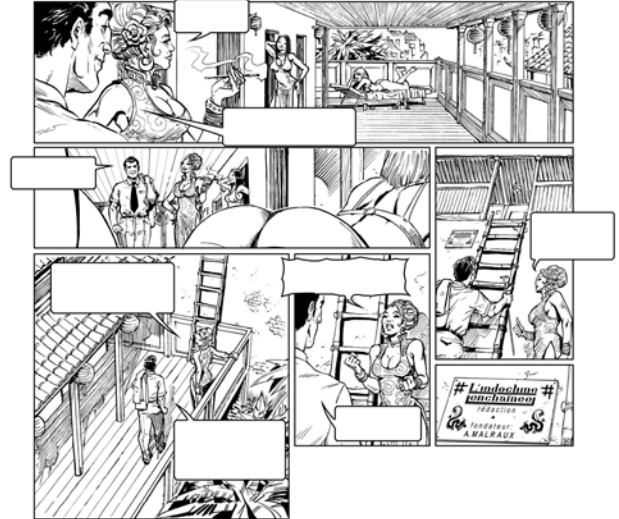
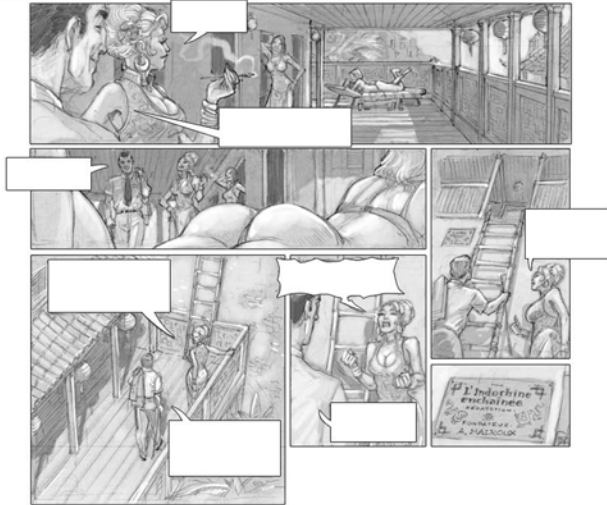
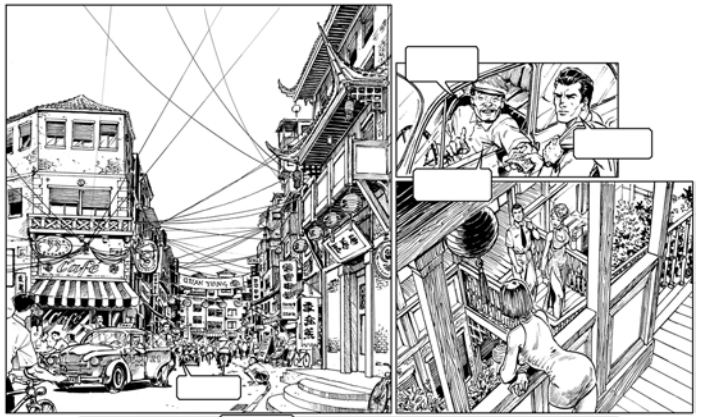
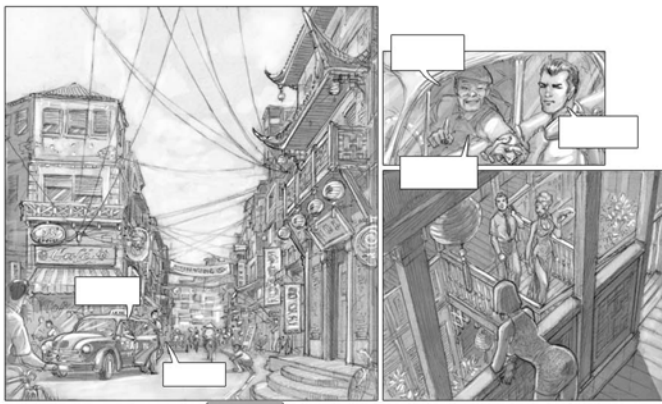

hvatio... Ali „Batman-a“, e to je već nešto drugo. Da se razumemo, iako sam odrastao uz „Spiderman-a“ i „Silver Surfer-a“ ja uopšte nisam fan superherojskog žanra, naprotiv, previše mi je to infantilno i dosadno i mislim da sada ne bih bio u stanju da pročitam ni pet strana nekog „Marvel-a“ ili „DC-a“ pa taman da mi život od toga zavisi... Ali postoji nešto što prevazilazi sam žanr, a to je sam lik. Mene su superheroji poput „Batman-a“, „Spiderman-a“ ili „Silver Surfer-a“ pre svega vizuelno fascinirali. „Batman“ je poseban... Onako mračan, zastrašujući – a u stvari dobrica (Smeh).

PRESSING: *Kad čitaš scenario, da li očekuješ od scenariste da to iskadrira na neki svoj način, ili više voliš da imaš odrešene ruke, i zašto?*

PILIPOVIĆ: Kada sam počinjao ozbiljnije da se bavim stripom bilo mi je neophodno što više informacija, verovatno jer sam se plašio samoga sebe, kao, „nemoj da ja sad tu nešto previše filozofiram“ i kako je vreme odmicalo i iskustvo se sticalo, sve više sam se osećao sigurnijim pa su se ruke nekako drešile same od sebe. Scenaristi to valjda prepoznaju pa te puste, bar u mom slučaju je tako, pogotovo sa Pecau-om. Njegove deskripcije kadrova su dve rečenice, maksimalno tri... Mogu da kažem da imam potpunu slobodu, ali se ipak trudim da se držim napisanog. Sa Sylvain-om je malo drugačija priča, ali se ne radi o tome da ja nemam slobodu već čovek jednostavno piše detaljno i opširno... Sve u sitna crevca, pa mi je nekada teško da sve to potpram u kadar. Na kraju ipak uspeem i sve to dobro ispadne. Stvar je u prilagođavanju različitim načinima pisanja i to je to.

PRESSING: *Voliš li da imaš čitav scenario kad počinješ da radiš, ili ti to nije bitno?*

PILIPOVIĆ: Od kada radim sa francuskim scenaristima nikada nisam imao ceo scenario, ali mi to nije previše smetalo. Stvar je u prevodjenju, i za to vremena treba, a i Čaba je čovek od krvi i mesa (Smeh). Nekako sam se i navikao na to pa mi je čak i zanimljivo da me drži u nekoj dozi neizvesnosti... Ono „jao, šta će sada biti, jedva čekam da saznam...“ Naravno, uvek mi se naglasi u kraćim crtama šta će se dešavati da bi se izbegle moguće nelogičnosti, a i ako me nešto posebno interesuje ja pitam.

PRESSING: *Kad smo već kod Čabe, da li je istina da te je on molio dugo vremena da počneš za veoma solidne novce da radiš stripove za Francuze, i ako je istina, zašto?*

PILIPOVIĆ: Istina je. Prvi poziv se desio, ako se dobro sećam, sredinom devedesetih posle moje samostalne izložbe „Strip Ilustracije-Frustracije“ u galeriji Doma omladine Beograda. Godinu dana pre te izložbe „Tron“ je objavio „Kilamongo“ koju sam radio sa Draganom Savićem, i kako će se posle ispostaviti, tih deset strana bile su udica koju su Francuzi zagrizli. Čaba Kopecki je pomno pratio gotovo sve što se u to doba objavljivalo po Srbiji (i još uvek prati), jest da nije baš imao mnogo toga da isprati, ali i to malo što mu je stalo pod mišku, uredno je odnosio i bacao na uredničke stolove svih tada najvećih izdavača u Francuskoj. Tako se u gomili raznih radova našlo i mojih deset strana iz „Trona“ koje sam, ruku na srce, uradio onako više na mišiče, jer taj avanturistički žanr mi baš i nije toliko odgovarao, ali sam hteo da se probam u tom realističnom stripu, da vidim kako stojim na tom polju. Njima (urednicima) se to Bog zna kako svidelo te zapovediš Čabi da me „ulovi“ kako god zna i ume. E taj „lov“ je trajao skoro 10 godina! Prvi put kada me nazvao telefonom, iskreno, učinilo mi se da je u pitanju još jedna lepa priča o profesionalnom bavljenju stripom, dobroj kinti itd... Gotovo kao bajka, a tih sam se bajki bogami naslušao dovoljno i naravno, odbio ponudu. To su bile devedesete, nepoverenje, strah... Čoveka prvi put čujem, nemam pojma ko je, a nudi mi posao života... I to ni manje ni više nego za Francuske izdavače. Ma kako da ne – ono, baš im ja trebam. Prošla godina dana, ja i zaboravio, kad jednog dana opet telefon. Čaba, ista priča, kao da li sam se predomislio, ponuda i dalje važi... Ja, naravno, opet odbijem. Kao, nemam vremena, sviram u bendu, izdali smo album, turneja, akademija, ispiti, bla bla... Mislim, sve je to bilo stvarno, ali prava istina je bila da sam se ja jednostavno prepao tako ozbiljnog posla, a da prihvatim nešto što ne mogu da izguram, ne dolazi u obzir. Kad se setim tog perioda, nisam bio u stanju ni jednu tablu da nacrtam, a kamoli album! Više se i ne sećam koliko je poziva i mojih

odbijanja posle toga usledilo, sve pravdajući se raznoraznim obavezama i poslovima, kao sad tetoviram, super mi je, opet vađenje na muziku, itd... Razmišljam, prošlo je skoro pola decenije, ja za to vreme kadar jedan nisam nacrtao, potpuno izašao iz te priče, a ovaj čovek ne odustaje. Jednom prilikom je lično došao u Suboticu da me potraži, ali ja tada nisam bio kući... I tako sve do 2004. Tada smo se konačno upoznali, vremena sam imao dovoljno (nisam mogao da se vadim na raznorazne obaveze), ali je sada realni problem bio moj totalni „out“, kompletni ispad iz forme pa sam predložio probu umesto potpisa na slepo. I tako se Čabina upornost na kraju isplatila. Meni posebno, a nadam se i njemu. Beskrajno sam mu zahvalan zbog toga!

PRESSING: *Zašto si uopšte u startu prestao da radiš stripove?*

PILIPOVIĆ: Jednostavno me nisu više zanimali. Nisam imao šta da kažem, a nisam ni osećao potrebu da bilo šta bilo kome govorim. Crtkao sam tu i tamo ponešto, ali ništa ozbiljno... Ohladio sam se. To su bila smutna vremena, situacija krajnje ozbiljna, a ja krajnje neozbiljan. Nisam baš mnogo razmišljao, gledao sam da udovoljim sebi pa sam provalio da mi više prija da drndam gitaru po klubovima nego da sedim za stolom i drvim nešto, kao crtam stripove i slično. Potpuno sam se okrenuo muzici, bend je već tada ozbiljno krenuo, pa je profesija crtača otišla u drugi plan. I ne kajem se. Da se vreme vrati unazad ništa ne bih menjao.

PRESSING: *Šta tebi lično znači rečenica „Jedan poziv menja sve?“*

PILIPOVIĆ: Meni su ti „jedni pozivi“ (smeh) promenili život blagorečeno. Kako da ti kažem, ja sam defanzivac, linija manjeg otpora, nemam inicijativu, ne tražim šanse i prilike, pre bih rekao da ih izbegavam, a one me nekako na kraju stignu. Jedan dan ti zavoni telefon, ukaže ti se prilika da probaš nešto što nikad ranije nisi probao, prihvatiš i onda 14 godina tetoviraš ljude i živiš od toga. Isto je bilo i sa bendom. Opet poziv „Jel mož“ da nam uradiš plakat za koncert?“ Može. Posle toga završiš kao gitarista tog benda i tako svaki put. U svim grupama u kojima sam svirao, ulazio sam preko tih prijateljskih usluga za logo, plakat ili omot („Allegra“, „Džukele“, „Goblini“, „Iskon“, „Balkanopolis“...) Na kraju krajeva, Čaba. Dobro, bilo je tu više poziva, ali je onaj jedan presudio (smeh). Da ne kažem koliko mi je draga pesma „1000 godina“... Cane kad sroči, u kamenu da se ukleše.

PRESSING: *Meni si jednom pričao kako si i u tetoviranje ušao upravo zahvaljujući tom jednom sudbonosnom pozivu?*

PILIPOVIĆ: Da, bio je to jedan telefonski poziv, ali ne bih ga sad nazivao sudbonosnim, zvuči preteško. Bilo je to u proleće '97, ja panker sa diplomom (što bi reko Čonta), bez stalnog posla naravno, tu i tamo

pokoji poslić vezan za profesiju, malo svirka sa „Džukelama“, sve u svemu, čemer. Prijateljica Lea, koja je radila u jednom frizerskom salonu, nazvala me je i pitala da li želim da se bavim tetoviranjem pošto je u salonu postojao prostor sa komplet opremom. Fali samo majstor, veli, a ja kao super crtam. Do tog momenta jedini susret sa pojmom tetoviranja imao sam dve godine ranije kada mi je nekrunisani kralj beogradskog undergrounda, tvorac „Urbazone“ i „Trotorocka“, veliki poznavalac umetnosti, pokojni Miomir Grujić Fleka predložio, a potom i organizovao, izložbu skica za tattoo (popularno nazvanih „flash“) u Manakovoj kući. Meni je to bilo potpuno nepoznata ali zanimljiva tema kojom se do tada nikada nisam bavio. Jedinu inspiraciju sam nalazio u gomili hevi metal magazina kod mog drugara Davida Vartabedijana. Po završetku izložbe završilo se i moje razmišljanje o tetoviranju i svemu što je vezano za tu – umetnost. Sve dok mi se dve godine kasnije, nije pružila mogućnost da se njome i bavim. Da li treba da kažem da blagog pojma nisam imao kako mašinicu uopšte izgleda i kako to sve funkcioniše? Prva pomisao je bila, ma jok bre, nisam lud da se time bakćem... Garant boli, brdo krvi, HIV, hepatitis, kljentela od zlog oca i još gore majke, krimosi, lujke, narkomani... Predrasude, uglavnom. S druge strane, izazov. Pa i to je neko crtanje, a i kako sam čuo, prilično se skupo naplaćuje. Behu vremena teška i kako je krenulo biće još teža. Moj drugar Boba sav išaran k'o dečja soba kojekakvim glupostima, sazna za sve to, ponudi se da bude probno platno i rešim ja da probam. Sklopio mašinu (Boba mi objasnio kako), udahnuo i povukao prvu liniju. I tako 14 godina... U početku beše zanimljivo, po gradu se brzo pročulo da šaram, trend je bio u zamahu pa su baš navalili k'o blesavi. Posla k'o u priči, dobra kinta, upoznaješ ljude, ma sve super! Rekoh sebi, „ej ljudi pa ovo i nije tako loše“ (smeh)... Ali! Sve je to lepo, kinta, radiš kad i koliko hoćeš, ali zaboga, pa neću valjda ceo život da šaram tribale, škorprije, lobanje, ruže, kineska slova i ostale gluposti... Mislim, kakva je to umetnost kad ti lik donese bezveze sliku i kaže „oću ovo isto ovako!“. Nije mi trebalo puno da shvatim da je to samo zanat, kao i svaki drugi u kom ispunjavaš želje klijenata, gde od tebe nema ni „t“. Na prste jedne ruke mogu da nabrojim prilike gde sam imao potpuno određene ruke da pokažem šta sve mogu. Za 14 godina, ej! I pored svih dobrih stvari vezanih za tu profesiju, ja sebe tu nisam video i sama pomisao da će to da mi bude life time job izazivala je tihu jezu u meni. Bogu hvala, pojavio se Čaba (smeh). Samo da dodam: na sebi nemam ni jednu jedinu tetovažu.

PRESSING: Možeš li da vratiš film na vreme kad si radio stripove iz „Trona“, da li se tvoj sam proces rada sada, u ovoj francuskoj fazi, razlikuje od tadašnjeg procesa i kako?

PILIPOVIĆ: Razlika je jedno petnaestak godina, ako se ne varam... To dovoljno govori. U to vreme, 90-tih, nisam baš bio opsednut crtanjem stripova, zanimala su me i druge stvari poput muzike, ono, bio sam mlad i lud (sad sam kao stariji i luđi (smeh)), nisam baš bio u fazonu da se završim u sobu i deset dana crtam stripove, bilo šta... Nisam imao ni strpljenja da rešavam neke ozbiljnije probleme pri kadriranju i slično – i nikad nisam bio zadovoljan sa urađenim pa me to pomalo frustriralo. Poslednjih 5 godina, stvari su nekako došle na svoje mesto, sve se složilo kako treba, strip je konačno od ljubavi postao moja profesija, pa se i pristup celoj stvari drastično promenio. Više ne bežim od problema, zabijem se za sto pa ponekad i dve nedelje ne izlazim iz kuće, trudim se da ispoštujem svaki delić scenarija i pri tom dam i neki svoj ugao gledanja... Što opet ne znači da sam sada apsolutno zadovoljan sa rezultatima ali svakim novim albumom vidim neki pomak na bolje i to me u stvari čini zadovoljnim.

PRESSING: Čini mi se nekako da si ti podeljen između crtanja i muzike tačno po pola. Kada si se zaljubio u sliku, a kad u ton, sećaš li se toga jasno?

PILIPOVIĆ: Prvo je bila slika, ako se dobro sećam. Škrabanje po zidovima celog stana posebno. Ne znam zašto, ali i pored tone papira i flomastera, ja sam najviše tragova ostavljao po zidu. Mojim roditeljima to nije smetalo, naprotiv, bili su u fazonu „ma samo ti pići, prekrećićemo, pa ti udri opet“... A muzika? Sećam se da se radio palio ujutru u 6 i cepao je do 10 uveče. Ono „dobro jutro deco, na drvetu grana...“ pamtiću dok sam živ, pogotovo onaj iritantan cvrkut u 7 ujutru. A napolju mrak, neka zima, valja ići u školu i još imamo kontrolni pride. I dan ti počne sa demoliranjem bubnih opni. Bez obzira na to, voleo sam top liste i ako mi se neka pesma sviđi ne izlazi mi iz glave po nedelju dana. Definitivno „trovanje“ muzikom desilo se krajem '70-ih i početkom '80-ih kada mi je tadašnji momak moje starije sestre, koji je imao bend, pokazao tri akorda na gitari i to u vreme Punka i Novog talasa. Ne moraš da sviraš k'o Klepton il Santana, dovoljno je i tri akorda da napraviš pesmu, da uradiš sam svoj fanzin, crtaš u njemu šta god hoćeš... Milina! To je period koji će bitno odrediti moj život. Ja se još uvek osećam kao klinac koji se sav naježi kada čuje uvodne taktove „Kings Of The Wild Frontier“ od „Adam & The Ants“ i veoma sam srećan zbog toga.

PRESSING: Kako danas miriš te dve velike ljubavi, a kako si to činio nekada?

PILIPOVIĆ: Nemam šta da mirim. Nijedna od tih mojih ljubavi nije u „svađi“ jedna s drugom, nikada nije ni bila. Stvar je prioriteta. Crtanje stripova je moja profesija i tu nema zezanja jer od nje ne zavisim samo ja već i moja porodica. Muzika puni baterije. Nikada nisam muziku doživljavao kao posao od kojeg ću živeti, već nešto što treba doživeti i prosto ne mogu da zamislim život bez tog pogonskog goriva, bilo kao muzičar

ili kao slušalac, konzument, svejedno. U prošlosti je ponekada bilo teško izbalansirati vreme i uskladiti obaveze prema bendu, akademiji, porodici, prijateljima, ali je na kraju sve ipak dobro ispalo.

PRESSING: *Kako od si „ljutog“ panku stigao do „Iskona“? Ja vezu vidim u toj nekoj iskrenosti koja je zastupljena i u jednoj i u drugoj vrsti muzike, iskrenosti koju si prepoznao i možda video kao svoju. Jesam li u pravu?*

PILIPOVIĆ: Puka radoznalost. Poznavao sam članove grupe od rani- je i kako to već biva kod mene, posle odrađenog omota za CD, plakata i tako dalje, predložili su mi da na određeno vreme zamenim tapandžiju koji je otišao u vojsku. Kao, ja sam muzičar sa iskustvom pa mi neće biti problem. Mislim, tapan sam viđao samo na slikama, ali rekoh sebi, što da ne? Meni je inače oduvek bila želja da sviram bubnjeve, ali zbog skupeće instrumenta i života na petom spratu brzo sam odustao od te ideje, te mi je ovo došlo kao nekakva zamena. Iskreno, o tradicionalnoj muzici Balkana nisam baš mnogo znao ali sam je izuzetno poštovao pa se, eto, ukazala prilika da je bolje upoznam. Čitav svet se otkrio, za mene potpuno nov. Neverovatne melodije, o ritmovima da i ne govorim... Pošto se tapandžija vratio, u mojim rukama sada se našao sasvim drugačiji i za mene potpu- no nov instrument – makedonska tambura. Vrat, žice... To mi je već bilo poznato od nekud (smeh). Sve u svemu neprocenljivo iskustvo u mojoj skromnoj muzičkoj karijeri. Vezu između panku i tradicionalne muzike (pojam „etno“ jednostavno ne podnosim) nikada nisam tražio, jednostav- no sam se prepustio emociji, pa ako je emocija ta veza, super, još bolje.

PRESSING: *Znam da u radu s Francuzima radiš postavke tabli (i to izuzetno detaljne, kako sam imao prilike da vidim). Ono što me zanima je da li to činiš zbog toga što se to od tebe traži, ili bi to činio i da to nije njihov zahtev?*

PILIPOVIĆ: To nikada od mene nisu tražili, naprotiv, bili su u fazonu „daj čiča gliša skice, grube postavke i to je to“... Ja to jednostavno nisam mogao, jer u tom slučaju „ne vidim“ tablu, ne osećam je. Olovke radim detaljno i zbog lakšeg tuširanja. Skenirane skice završavam u fotošopu dodajući jedan sivi lejer, svetle i tamne površine, odnos svetlo-senka i na kraju dobijam kompletnu sliku, tablu u „gray scale-u“. Želim sebi da dočaram pravu atmosferu. A i da koloristi prekratim muke. Urednici se baš i nisu nešto bunili (smeh).

PRESSING: *Kad si uveo kompjuter u svoj rad, i iz kog razloga? Kako se dan- das slažeš sa tabletom, koji, kako meni bar izgleda, malo pomalo izbacuje psa na pozicije najboljeg prijatelja strip crtača?*

PILIPOVIĆ: Prvu „spravu“ sam kupio 2001. U to vreme sam se bavio uglavnom tetoviranjem i za to mi nije bio potreban kompjuter, ali je bi- lo dosta poslića sa strane poput omota za CD, dizajn ambalaža za sok- ove, plakata itd... Uspeo sam da prištedim neku kintu i zahvaljujući mojoj supruzi (na njeno insistiranje), ja sam umesto u kojekakve HI-FI, stereo,

audio bahanalije (što mi je bila želja), pare uložio u kompjuter. Iz najjed- nostavnijeg razloga: olakšava i ubrzava posao. Dobar alat i ništa više. I danas imam takav odnos prema njemu. Ranije sam bio veliki protivnik tehno novotarija poput nekog konzervativnog matorog seronje, kao ubija dušu, ovo ono... Gluposti. Da se razumemo, ja jesam old skuler, gotivim pero i četkicu, ali užasno mrzim da lenjiram i ručno crtam oblaćice, pa tu na scenu nastupa „robot“. A pride je tu i Photoshop za koji bi svakom ko je učestvovao u njegovom stvaranju uvalio po Nobela, ali najozbiljnije! Čoveče, samo kad pomislim kol'ko ljudi danas u svetu, zahvaljujući nje- mu „leba jede i familiju ‘rani‘“... Tablet je došao kasnije, ako se ne varam, pre jedno 4-5 godina, i nećeš verovati, ali je mnogo lakše njime doctravati, ispravljati pa i crtati nego li sa mišem! Psa nemam, ali imam mačku i nema tog tehnološkog čuda da je pomeri s pozicije najomiljenijeg životinjskog stvora. A najbolji prijatelj mi je supruga. Nezamenljiv!

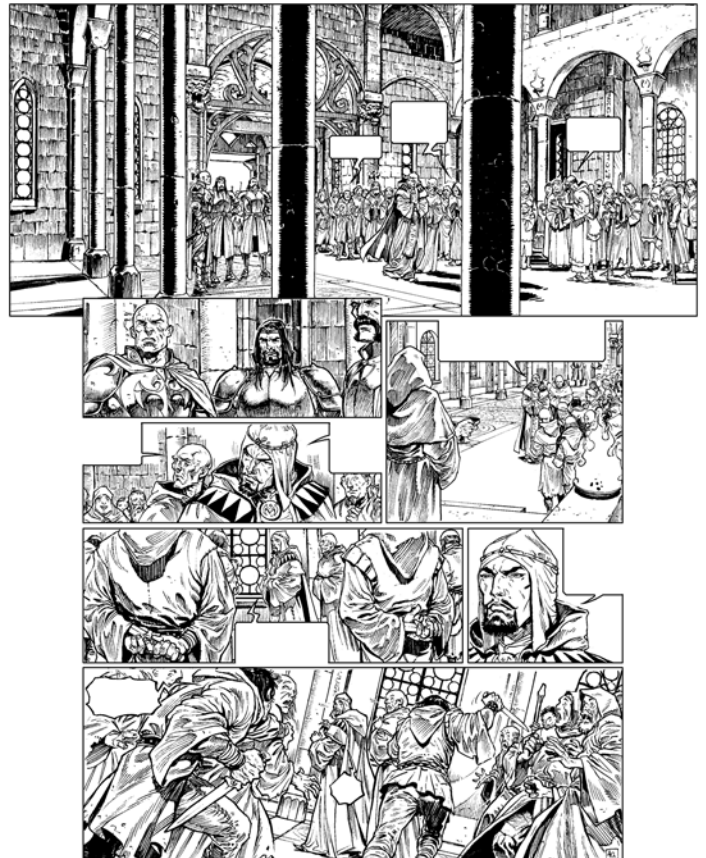
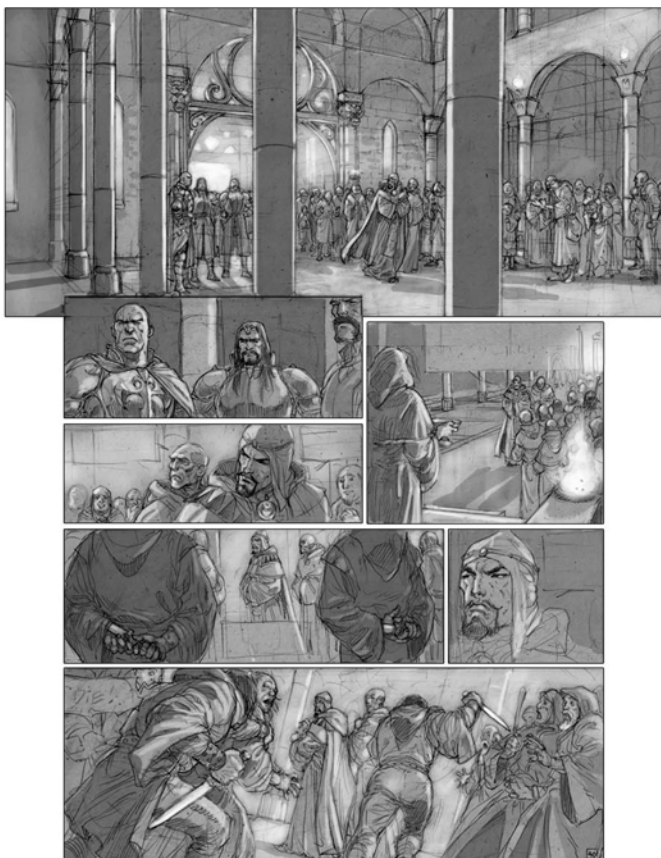
PRESSING: *Ti si muzičar i crtač. Da li, poput Rajka Miloševića Gere, primećuješ neki uplivo muzike u strip, neki njen uticaj na tvoj crtež?*

PILIPOVIĆ: Ne baš. Stripove koje sam nekada davno crtao pod direk- tnim uticajem muzike (uglavnom pank rok) nemaju nikakve veze sa onim što danas crtam. To su bile neke moje maštarije operisane od stvarnosti i od ozbiljnosti. Većina toga je završila po fiokama, podrumu, smeću, nešto po fanzinima i još ko zna gde. Veoma drag period života (smeh)! Ono što je bitno je da i danas prvo pustim muziku (pankčina, naravno) pa tek on- da sedam za sto. Mislim da nikada nisam crtao u tišini. Ako nije treštalo sa zvučnika, treštalo je u glavi.

PRESSING: *Šta bi poručio nekome ko danas ulazi u strip uopšte, a koji bi savet udelio momčini koja sanja o crtačkom proboju na francusko-belgijsko tržište?*

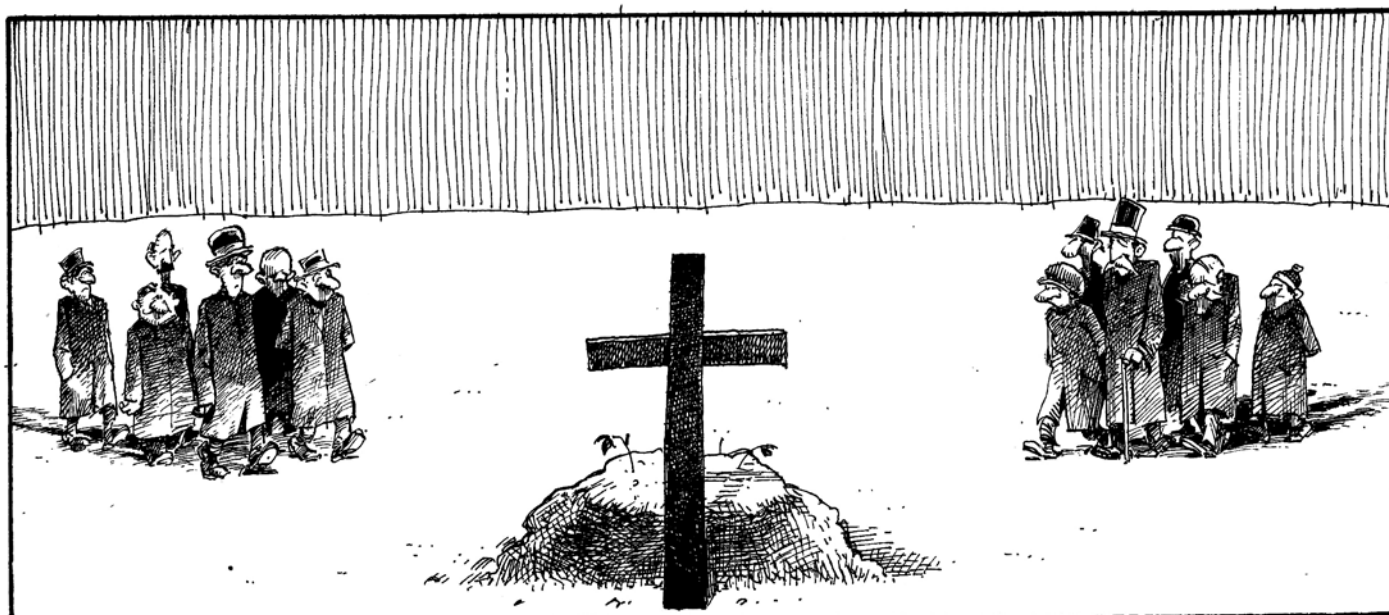
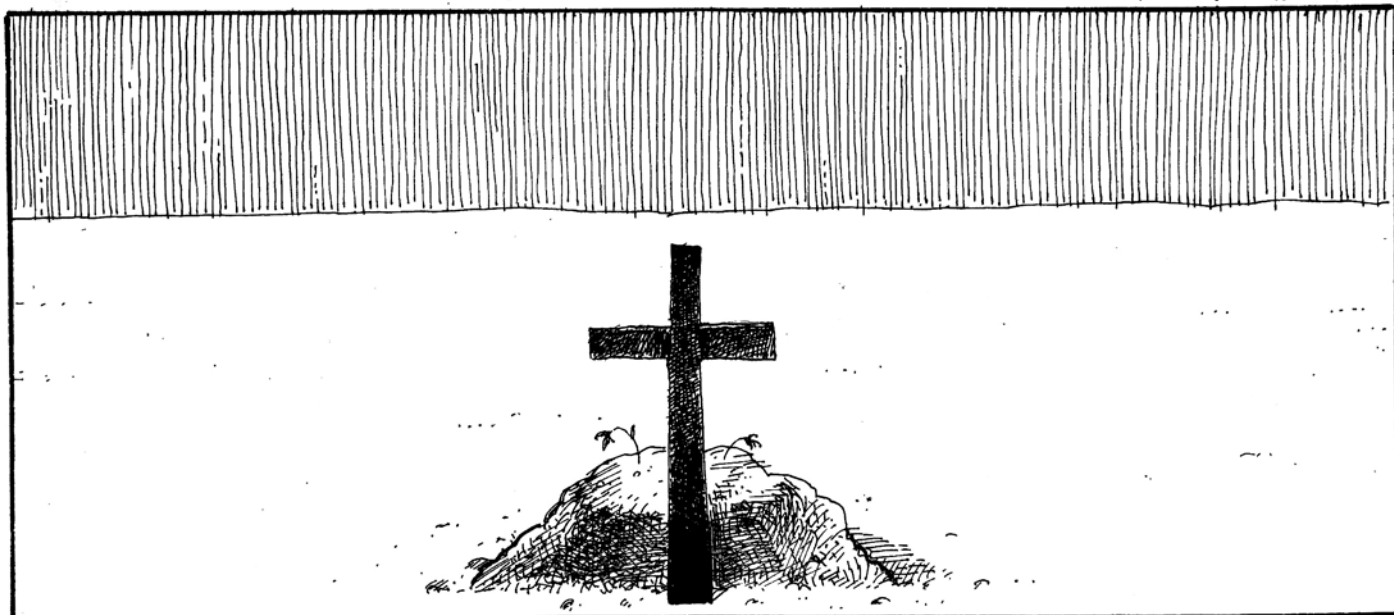
PILIPOVIĆ: Nedavno sam čuo Mirka Ilića koji kaže kako je strip težak posao. Potpuno je u pravu! Jeste težak, pogotovo ako se profesionalno baviš njime, ali nema lepšeg posla od crtanja stripova, to potpisujem. I to baš zbog te težine. Znaš, kada ti stigne paket sa taze odštampanim primerca albuma, pa ga otvoriš i pomirišeš, setiš se svih onih neprosna- pvanih noći, setiš se sve muke koju si mučio da rešiš neki kadar ili tablu, setiš se bola u kičmi, nervoze i stresova zbog rokova i još koječega... I kažeš sebi: „Vredelo je“! Svaki sekund te muke ti odjednom postane drag, kao kakva lepa uspomena i taj osećaj nema cenu. Zato momčino, glavu gore, pročitaj intervju Dražena Kovačevića u prošlom broju „Strip Press- inga“, zasuci rukave, namesti stolicu, zašilji plajvaz i piči. Ako je želja jak- a, ima se i nešto talenta, sve je moguće. Snovi mogu da se ostvare, ako ne veruješ meni, pitaj Aleksu, Dražena, Lacijsa, Milana, Bojana, Zorana, Živorada... Možda i tebi jednog dana zazvoni telefon.

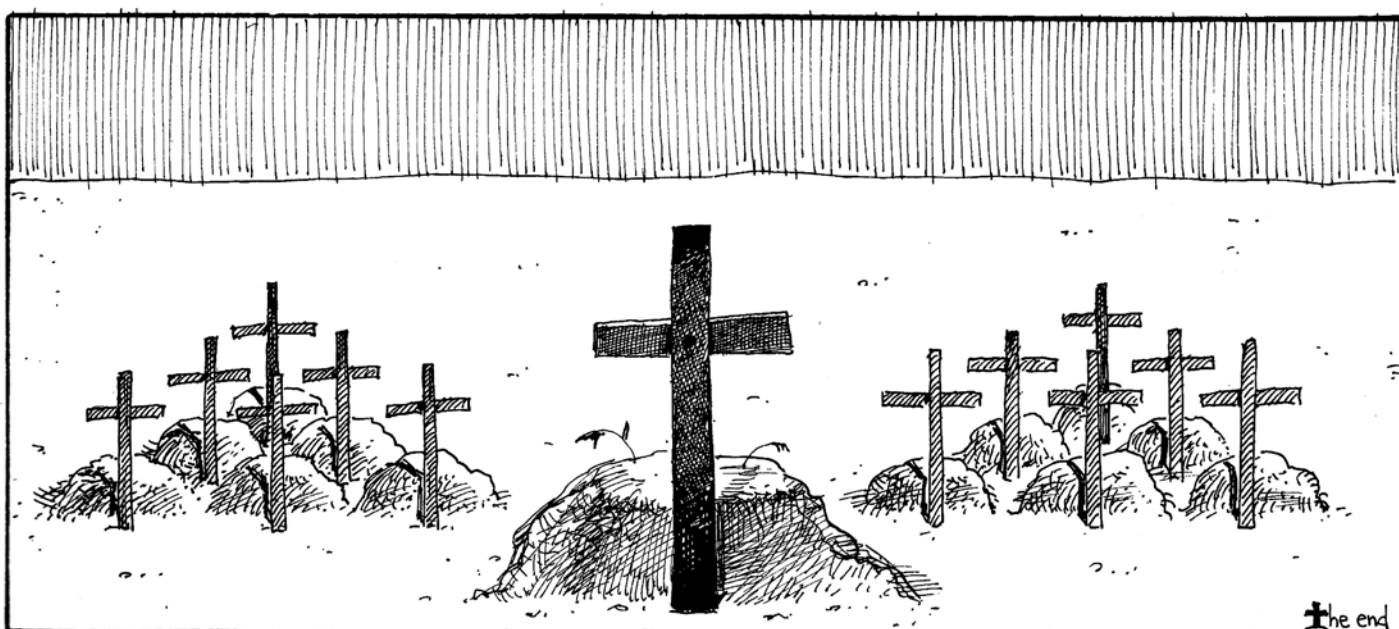
Razgovarao: Marko STOJANOVIĆ

ČIJI JE GROB?

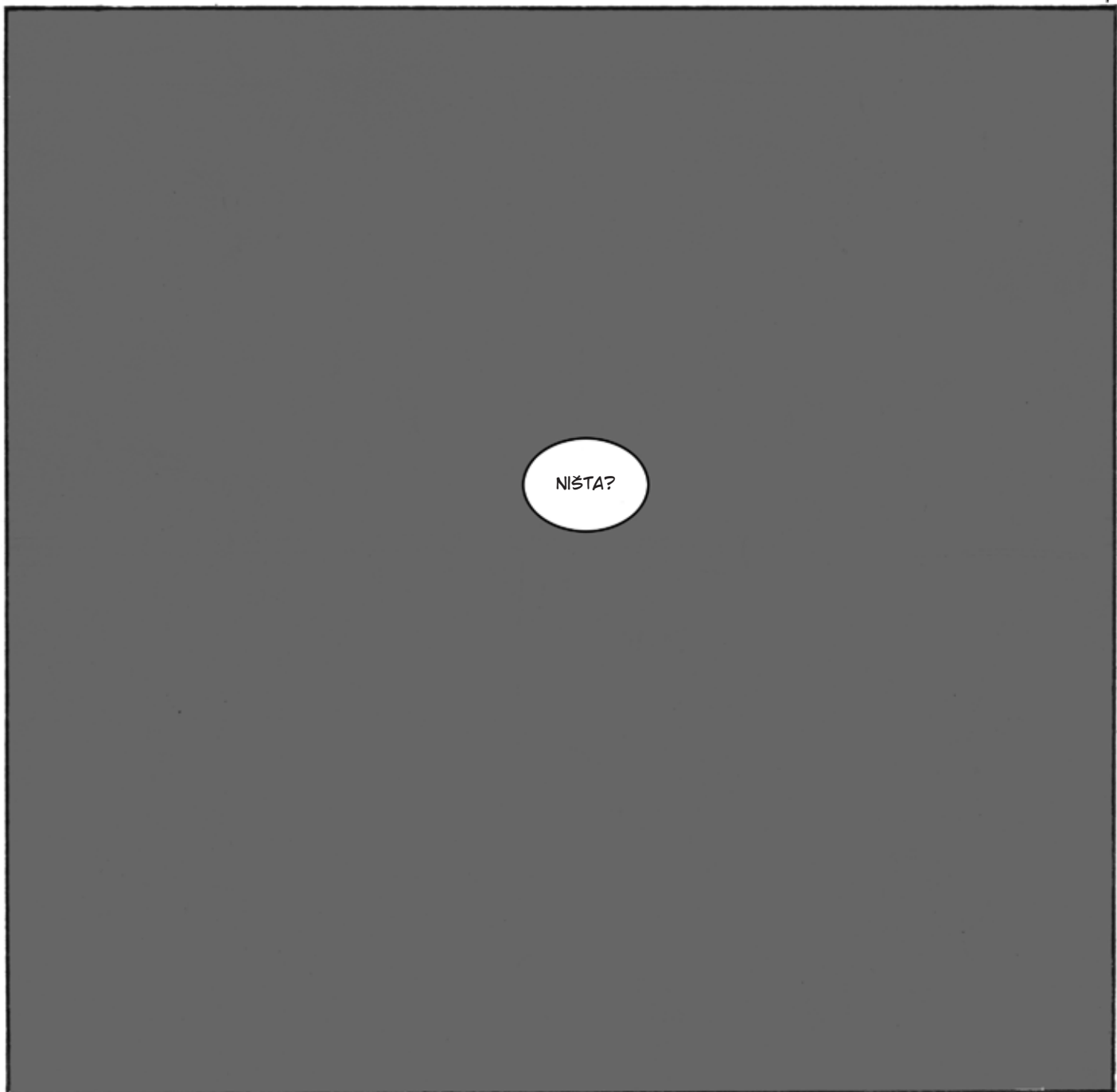
BY PUNKERSTEIN

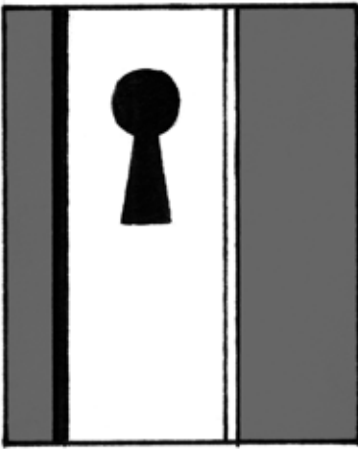

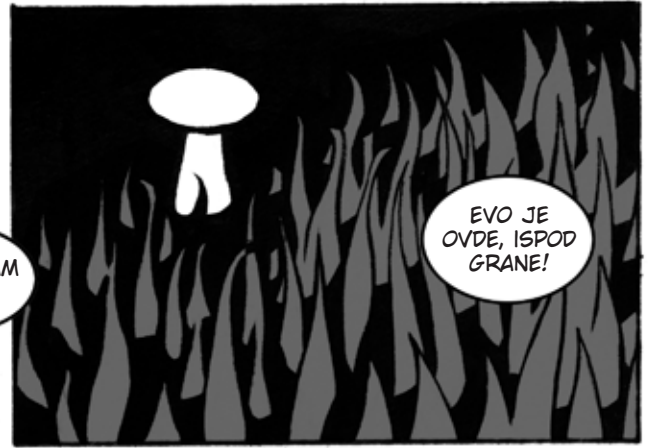
U SLEDEĆOJ EPIZODI: "ČIJE JE GROBLJE?"

the end
LEO fon PUNKERSTEIN 94

NAŠAO SAM
JEDNU!

EVO JE
OVDE, ISPOD
GRANE!

VIDI, DEDA,
OGROMNA
JE!

NIJE SAMO
OGROMNA... PA TO
JE PORCINO! ZNAŠ LI
ŠTA TO ZNAČI?

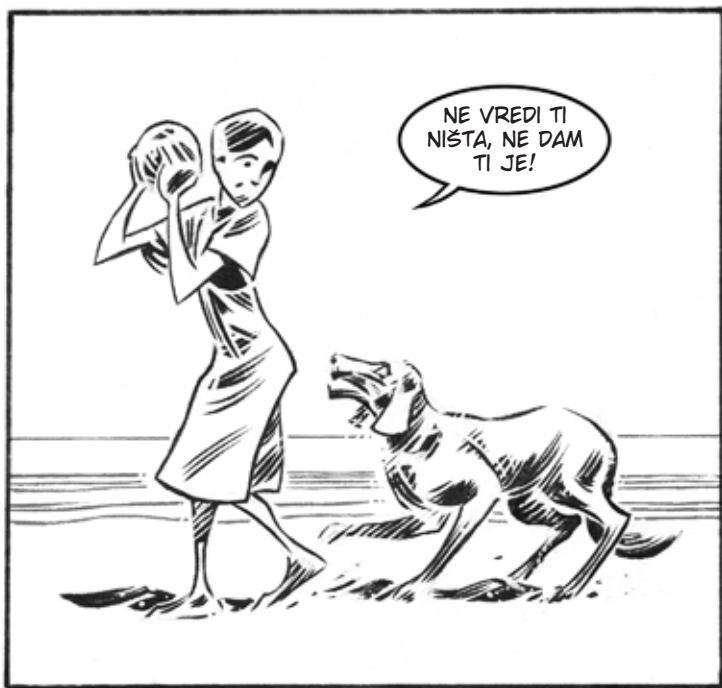
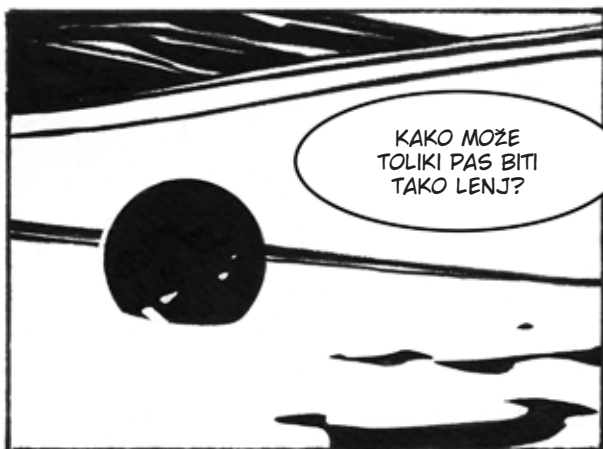
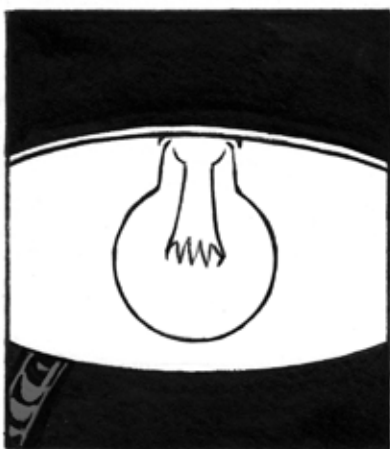
2

DA MOŽE
DA SE
JEDE?

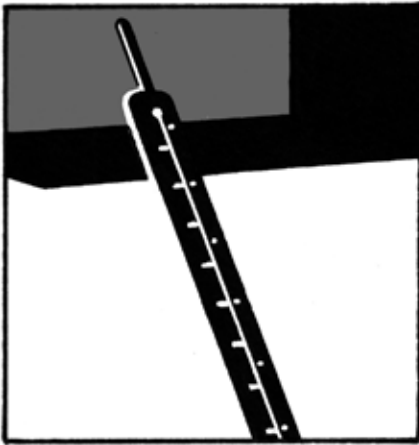
TI SI
NAJBOLJI TRAGAČ
ZA PEČURKAMA,
JUNAČE MOJ!

3

HOĆETE
NEKI DEZERT? KAFU?
UMONCELLO?

MMM...
JA ĆU
JEDAN
TIRAMI-
SU...

...A JA
HOĆU KAFU,
HVALA.

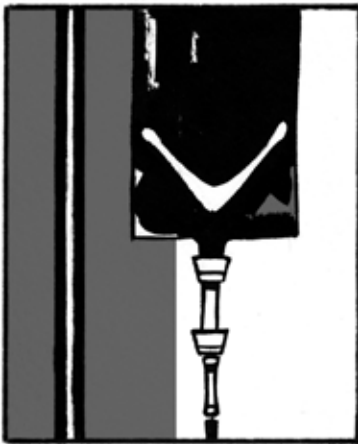
KAKO
IDE?

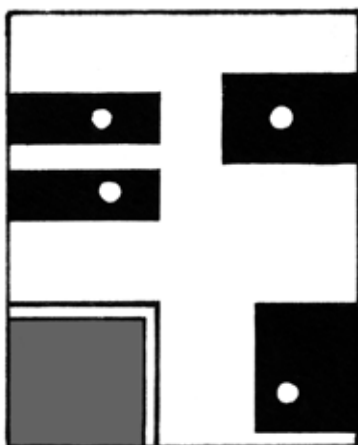

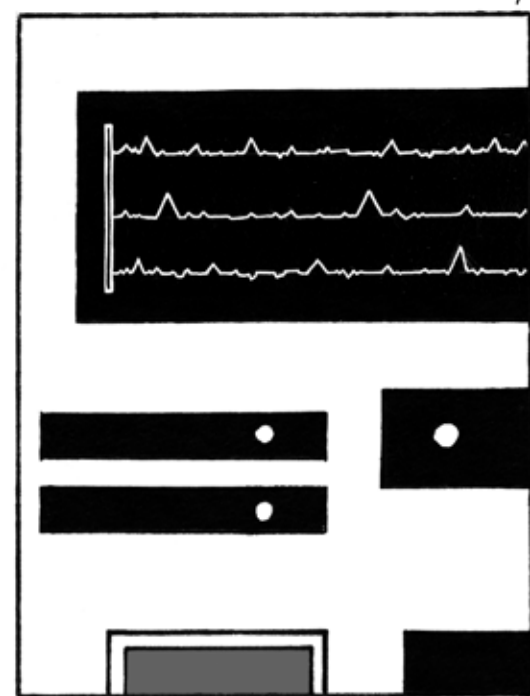
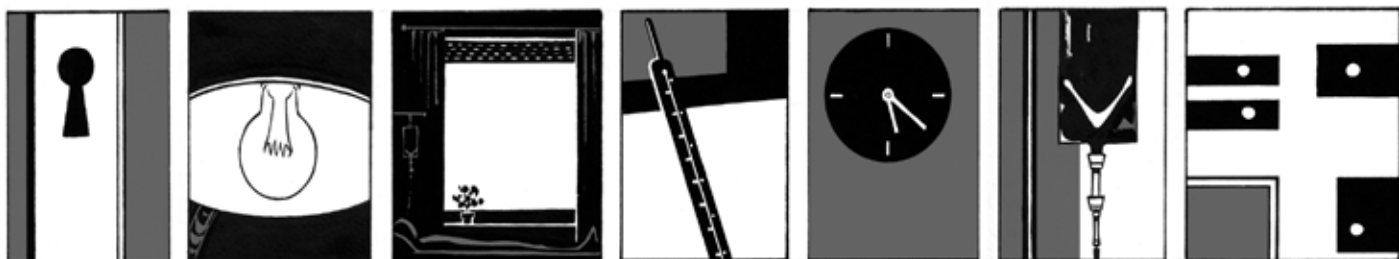
DO JAJA!

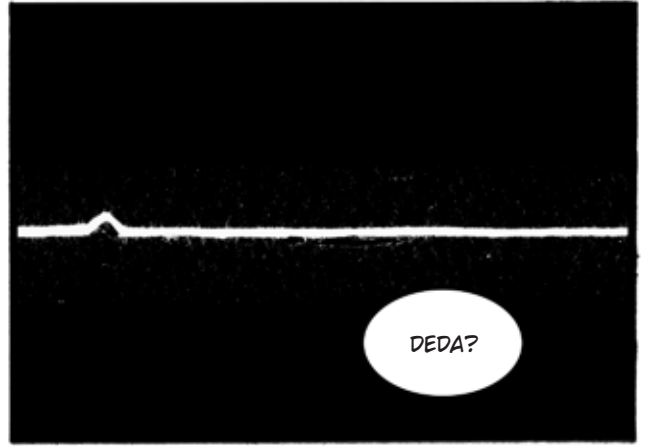
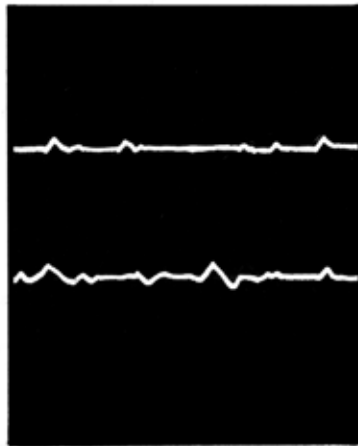
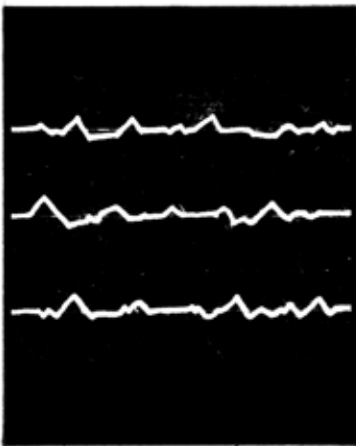

KAKAV GRAD!
PORED ŽURKI,
BAROVA I LEPIH
ŽENA, IMA I
POSILA!

DEDA?

DA?

ŠTA IMA
IZA ŠLUME?

IZA ŠLUME?
PA JOŠ VIŠE ŠLUME! IMA
VIŠE PORCINIJA!

NE. MISLIM
NA MNOGO DALJE.
AMERIKA?
JAPAN?

ZAŠTO ME PITAŠ?
NE VOLIŠ DA BUDEŠ SA
SVOJIM DEDOM?

NARAVNO DA
VOLIM...

10

...

ALI ISTO
BIH VOLEO DA
VIDIM DRUGA MESTA,
JEDNOG DANA...

NE BRINI, DEDA,
VRATIĆU SE.
OBEĆAVAM TI.

IDEMO PO
JOŠ PEČURKI,
VAŽI?

Izbockani: Svet i ljudi kroz prizmu serijala „Bocko”

U vremenu koje ne oskudeva stripskim priznanjima jedna nagrada je odavno bila priželjkivana, ne bi li svojom pojavom popunila očigledno prazan prostor. Reč je o satiričnom stripu, kod Srba dobro ukorenjenom još od sredine XIX veka, a preko političkog stripa i danas vrlo uticajnom.

Od 2010. se ovaj žanr političke analize vrednuje leskovačkom nagradom „Miodrag Veličković Mivela” za najbolji satirički strip. Velika i uticajna domaća produkcija, kriterijum nagrade i njeni dosadašnji dobitnici dokazali su smislenost postojanja priznanja, ali je i ličnost po kojoj imenovana odskora izazvala pažnju u stripskoj srbo-jugosferi.

Otkrivanje stripskog Mivela

Moramo se podsetiti da je Miodrag Veličković (1943–2010) u širim kulturnim krugovima do skoro bio poznat skoro isključivo kao karikaturista. Pokretački duh naše južne stripske scene, Marko Stojanović, ovog puta kao priređivač Mivelove posthumne knjige „Best of Bocko”, predočio nam je i širu važnost glavnog autorovog stripskog serijala:

„Jedan od razloga zbog kojih sam toliko poštovao Mileta jeste njegov stripovski magnum opus, nedeljni kaiš ‘Bocko’ kojim je on svakog petka dvadeset i pet godina uredno ukrašavao zadnju stranu leskovačkog nedeljnika „Naša reč”. Dok je za svoje druge strip table i kaiševe pobrao masu nagrada na, kako mi se bar čini svim kontinentima sveta, strip na kome je najviše i najupornije radio ostao je nekako gotovo nepoznat van granica Jablaničkog okruga... Što je ogromna šteta, jer je ‘Bocko’ kao ni jedan drugi strip na ovim prostorima u to vreme čak dve i po decenije bio neumoljivi hroničar domaćih društvenih slika i (ne)prilika, neustrašivi dijagnostičar boljki od kojih pati vasceli ljudski rod, ali i nepogrešivi (iako pesimističan) prognozer budućnosti.”

Ovaj pasus zaslužuje višestruku pažnju, jer se ne odnosi samo na Leskovac ili samo na Mivela. Stojanović je ovde predočio čitav niz mikroproblema dobro poznatih iole zainteresovanima, koji pokazuju da istorija srpskog i regionalnog stripa zahteva još rada na istraživanju i vrednovanju mnogih svojih rukavaca – pokrajinskih scena, žanrovskih niša, pojedinačnih opusa. Poenta je da konkretnog posla za naraštaj ili dva budućih istraživača itekako ima.

„Bocko” po drugi put među Srblijima

U Veličkovićevom slučaju, nesrazmera između kvaliteta/obima stripskog opusa i njegove poznatosti van jablaničkog kraja vapija je za ispravljanjem situacije. Zato je sabiranje serijala „Bocko” iz lične zbirke i teško dostupnih magazinskih kompleta „Naše reči” u albumsku, trajnu, formu bio jedan od logičnih prioriteta za strip ovog područja, koji je od 2010. i pojave predragocene Stojanovićeve monografije „Leskovački strip 1950–2010” ušao u novo razdoblje, koje uključuje i sistematskije vrednovanje sopstvenog nasleđa.

Uvod knjizi je dao leskovački stripski publicista Nikola Milićević (str. 3–4: „Smeh je vrlo ozbiljna stvar”), Stojanović je napravio izbor od oko 200 kaiševa „Bocka”, a dat je i veoma iscrpan i vredan razgovor sa Mivelom – izvor prvoga reda za autorovo stvaralaštvo – koji je Stojanović snimio 2009. godine (str. 55–63), te iscrpna biografija na zadnjim koracima. Reč je o dostojnom reprintu kojem se ima malo šta zameriti.

I kroz kaiševe stripa i kroz ispoved u razgovoru u Mivelu otkrivamo jednu vanrednu ličnost: čoveka sa urođenom inteligencijom i darom za socijalnu analizu, sa etičkom usmerenošću prema humoru kao oružju pravde, ali i zdravorazumskim pogledom na sebe i društvo...

„Tu osobinu da primetim devijacije, stekao sam još u školi. Bio sam pronicljiv, pa sam gledao ljude naopačke, s one strane – da vidim šta je u njima lepo, šta je u njima ružno. Ljudi su mi uvek bili inspiracija. Uspevao sam da vidim i šta je to u njima najgore, pokušavajući kroz karikaturu da ispravim to”, rekao je Mivela za sebe.

Kada se navedeno spoji sa sklonošću, još od malih nogu, ka likovnim umetnostima jasno je i zašto se definitivno opredeljivanje ka satirično-karikaturalnom izrazu desilo upravo tokom pohađanja srednje škole za primenjene umetnosti „Bogdan Šuput” u Novom Sadu, ustanovi koja je u vreme Mivelovog školovanja spontano i masovno buknila kao žarište naše buduće karikature.

Očigledno, „Bocko” je imao decenijski građene temelje.

Volite male ljude...

Ali, za podizanje „Bockove“ građevine nedostajao je i nadahnjujući društveni okvir. I dobijen je, u retko plodnom vidu, u završnoj fazi XX veka.

Radeći najveći deo karijere u „samoupravnim organizacijama udruženog rada“ (izraz za preduzeća u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji) Mivel se nagledao društvenih devijacija. Video je u detalj kako se planetarni i geopolitički makroplan precizno projektuje na tzv. *malog čoveka* („Volite male ljude i igrajte se njima“, reče Duško Radović), plodeći se u hiljade malih situacija, postupaka ili govornih fraza koje urlaju apsurdom, hipokrizijom i realnom ljudskom mukom.

Urednik knjige Stojanović je dobro osetio ovaj jasni i nimalo preterani dokumentarni zapis večne društvene borbe: „U Miletov lični uspeh ubrajam to što je redovno uspevao da kroz 'Bocka' učini da nam stabilizacija, inflacija, devalvacija, korupcija, vojna intervencija, privatizacija, tranzicija, sankcije, restrikcije i druge životne komplikacije izmame osmeh na lice, a u naš kolektivni neuspeh to što nismo uspeli da, trideset godina od njegovog nastanka, 'Bocka' učinimo makar malo manje aktuelnim...“

Ovaj dokumentarno-sociološki kvalitet analize u „Bocku“ zaista postoji, svedočimo iz ugla naraštaja koji je odrastao u SFRJ. Pažljiv i obavešten čitalac bi iz suptilnih i elegantnih Mivelovih situacija precizno i po mesecima mogao da rekonstruiše društvenu i političku stvarnost jugoprostora u osamdesetim i devedesetim decenijama XX veka. Čudan je osećaj danas se suočavati s time, podsećati se svih onih urušavanja u najavama, pauperizacije, lomova i nasilja svakovrsnog – i uporediti ga sa suštinski istim današnjim situacijama, koje su obukle samo drugo ideološko i ikoničko ruho, ali je Zlo koje ide uz Moć ostalo.

Ali je i Zlo manje jako kad se primeti, kada se javno ismeje.

Mivelov način ismejavanja je odisao gipkošću i velikom moći svođenja najsloženijih situacija u ono dublje jezgro, lako razumljivo svima i zauvek. U tome leži velika snaga serijala „Bocko“ i univerzalnosti njegove poruke za one koji dolaze posle nas.

Naravno, kritikovanje moćnika je u svim vremenima opasna rabota i zanimljivo je pitanje metoda kojim satiričar opstaje u makazama sastavljenim od političkog monopola i čistog kriminala. Veličković o osetljivim granicama *slobode* kaže: „Imao sam samocenzuru, kako da ne! Nisam smeo, nisam smeo, pogotovu u to doba vladavine komunizma...“

Ja sam vodio računa šta ću da radim, ali izokola, izokola sam uspeo da ga spustim, da ipak znaju o čemu se radi, ali da ne smeju ni oni da zagrizu.“

Iz Stojanovićeovog razgovora sa striparom može se videti koliko je svojevremena recepcija „Bocka“ bila dramatična, ali se posredno može i zaključiti i da Mivelova misija nije bila puka bitka sa vetrenjačama, čim mlađe generacije upravo stavljaju „Bocka“ kao važan doprinos i leskovačkoj i vaskolikoj kulturi.

Mivelovo zaveštanje

Mora se naglasiti i da je, osim povremeno napetog življenja u rodnom gradu, Veličković imao i paralelni život – blistav i profesionalno plodan. Pored uglednog leskovačkog nedeljnika „Naša rec“, u kojem je proveo značajan deo radnog veka, Mivel je objavljivao i na neprojenim drugim mestima, uključujući glavna nacionalna glasila Srbije i Jugoslavije („Večernje novosti“ ili „Politika“), kao i svetska („Pari Maç“, „Jomhuri Šimbun“...). Na ključnim takmičenjima za karikaturu i strip osvojio je upečatljivih 105 nagrada na svim meridijanima. Može se slobodno preneti da mu je publika brojala *desetine miliona* ljudi.

Osim impresivnog broja od 40.000 karikatura i stripskih kaiševa (uključujući i varijante) bavio se i slikanjem, što je verovatno zanimljiva buduća indicija za istoričare likovne umetnosti našeg juga.

Ali tek sa ovom knjigom se može reći da će Veličković – koji je čitav vek proveo kao delimično izolovan u sopstvenoj sredini (večni zakon ljudske vrste), ali prihvaćen u belom svetu – biti nezaobilazno ime u svim budućim istorijama srpske karikature i političkog stripa.

Da naša vera u trajnost Mivelovih poruka nije bez osnova, svedoči i Marko Somborac, možda najuticajniji naš stripar ovog doba i prvi dobitnik nagrade „Miodrag Veličković Mivel“ koji na zadnjim koricama kaže: „Je! da da ste se više puta glasno nasmejali i je! da da su mnogo ovi stripovi posle toliko godina i dalje razumljivi?“ Naravno da su razumljivi. Postoje trajnosti u karakteru čoveka i društva (pohlepa za resursima i opšte licemerje moćnika) koje su lako i uvek prepoznatljive, nezavisno od ideologije i tekućeg sistema.

U tom smislu je povratak „Bocka“ doprinos ozdravljenju i našeg budućeg društva.

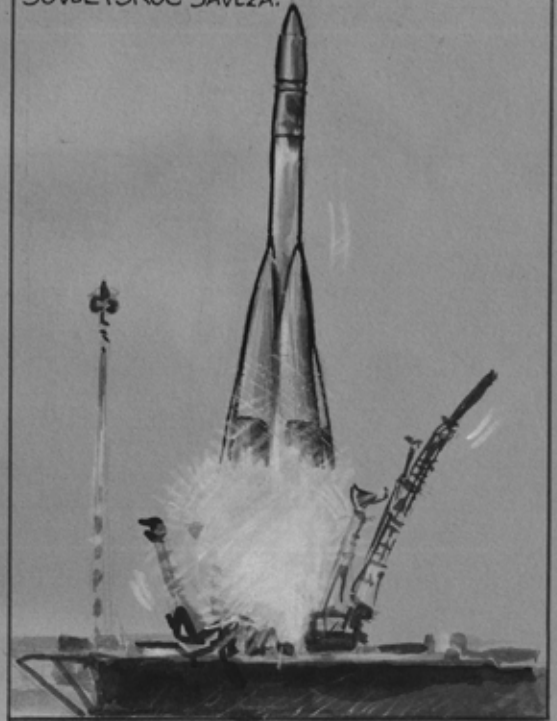

AUTOR:
ŠEVRILAVIŠA 2011

MAN IN SPACE

OVE GODINE SE NAVRŠAVA 50 GODINA OD PRVOG ČOVEKOVOG LETA U SVEMIR. Taj herojski poduhvat izvršio je Jurij Aleksejevič Gagarin, oficir tada velikog Sovjetskog Saveza.

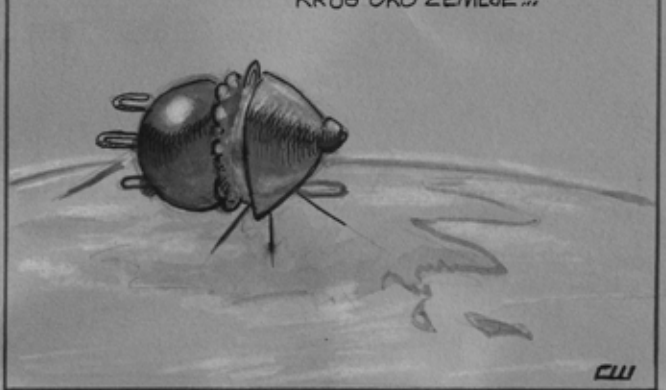

ON JE PRVI VIDEO MAJKU ZEMLJU, IZ PERSPEKTIVE KAO NI JEDAN ČOVEK DO TADA... USHICEN JE UZVIKNUO...

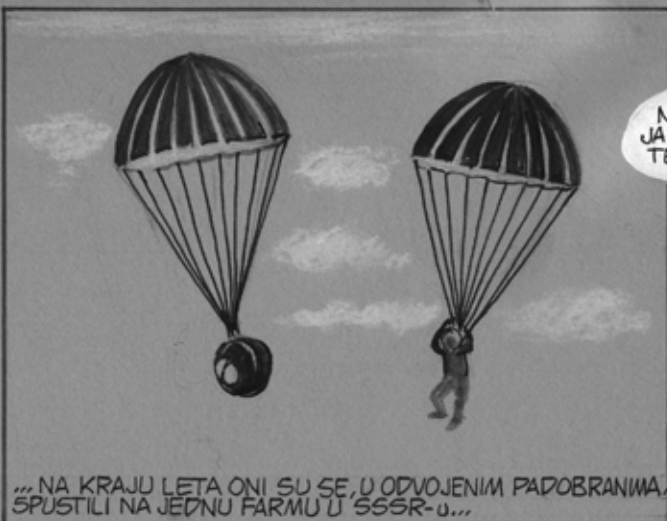
ЧТО БЫ
ТЕПЕРЬ ДЛЯ
ВОДКИ!!!*

GAGARIN JE NA OVOJ MISIJI PROVEO 1 ČAS I 48 MINUTA, PRI TOM JE MODUL VOSTOK 1 NAPRAVIO JEDAN KRUG OKO ZEMLJE...

SW

... PRED OČIMA ZBUNJENE SELJANKE I NJENE UNUKE, KOJE SU RADILE U POLJU, POJAVIO SE MUŠKARAC U ČUDNOM ODELU SA BELOM KACIGOM...

... NA KRAJU LETA ONI SU SE, U ODVOJENIM PADOBRANIMA, ŠPUSTILI NA JEDNU FARMU U SSSR-U...

NE BOJTE SE!
JA SAM PRIJATELJ!

KUKU,
MENE, ŠTA JE
OVO?! NEKI ĐAVO
DOŠAO DA MI
UKRADE KROMPIR!

* ŠTA BIH DAO ZA JEDNU VODKU!

NAKON LETA, GAGARIN JE POSTAO POZNATA I SLAVNA LICNOST SIROM SVETA, I ČESTO JE PUTOVAO DA BI PROMOVISAO SOVJETSKI USPEH...

RECITE MI, DRAGI JURI, DA NISTE MOZDA VIDELI TOVARISA LENJINA TAMO GORE!

NISAM, TOVARIS FIDEL! ALI SAM VIDEO ELVISA!

...JEDNE OKTOBARSKE NOĆI, 1968 GODINE, GAGARIN GINE U, DO DANAS NERAZJASNJENJU AVIJSKOJ NESRECI...

VERZIJA OKO SMRTI JURIIA GAGARINA JE MNOGO, ALI ZAKLJUČAK JE, DA SE SVET NIJE MIRIO SA TAKVIM GUBITKOM, ZBOG ČEGA SU MU, POSLE SMRTI, UKAZANE MNOGE POČASTI, KAO ŠTO JE OVAJ SPOMENIK U BLIZINI MOSKVE...

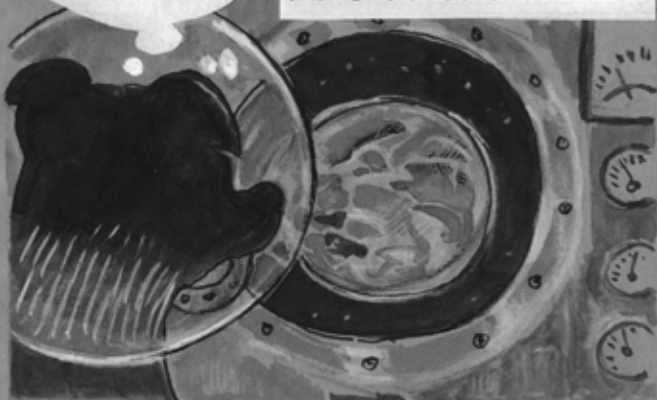
...MEĐUTIM, SLAVNI KOSMONAUT NIJE PRVO ŽIVO BIĆE KOJE JE POSLATO U SVEMIR. NEKOLIKO GODINA RANIJE RUSI SU LANSIRALI RAKETU SPUTNIK II, U KOJJOJ SE NALAZIO, PAS MEŠANAC, POD IMENOM LAJKA...

JAO, ŠTA ĆE SAD DA MI RADE?! ZNALA SAM DA NE TREBA DA SE SMUČAM OKO INSTITUTA!..

OBEĆAVAM DA ĆU SE VRATITI JEDNOG DANA! TADA ĆU VAM SE OSVETITI!

U SVETU SE DIGLA VELIKA PRAŠINA OKO SLANJA JEDNOG PŠA U ORBITU. NAJGLASNIJA SU BILA DRUŠTVA ZA ZAŠTITU ŽIVOTINJA NAROČITO IZ ZAPADNOS SVETA...

...ZA NJIH, I OSTALE LJUBITELJE ŽIVOTINJA, DAJEMO VAM JEDNU ROMANTIČNU VERZIJU LAJKINE SUDBINE.

KO SU SAD OVI?! NEMA VEZE, IZGLEDA DA IM SE SVIĐAM, A I KOSKU SU MI DALI!

... OVI SOVJETSKI USPESI NISU OSTAVILI AMERIKANCE NIMALO RAVNODUŠNIM. ZATO SU OPLUČILI DA ONI MORAJU BITI PRVI KOJI ĆE KROČITI NA MESEC...

U MEĐUVREMENU, ČOVEK NIJE ODMAKAO DALEKO U PUTOVANJU PO SVEMIRU. ODNOSNO NIJE MAKNUO DALJE OD ZEMLJINE ORBITE...

... IAKO JE ZVANIČNO PRIHVATENA VERZIJA DA SU NIL ARMSTRONG I NJEGOVA POSADA PROŠETALI MESEČEVOM POVRŠINOM, I DALJE POSTOJE SUMNJE DA SE TO DOGODILO...

... PRAVDAJUĆI TO NEDOSTATKOM NOVCA, MEĐUTIM, KOLIKO JE Ljudska RASA ULOŽILA U NAORUŽANJE I BESMISLENE RATOVE, MOGLA SE STIĆI BAREM DO NAMA NAJBLIŽE PLANETE...

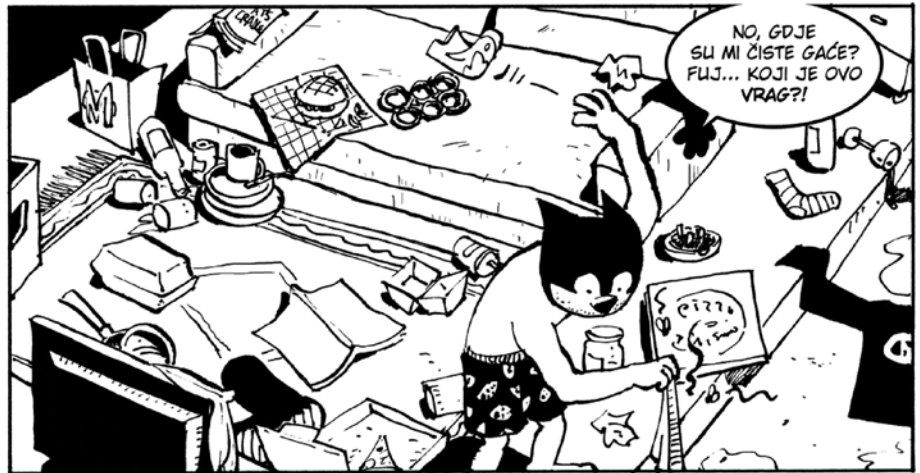
... DOK SE TO NE DESI, LJUDSKU VRSTU NIŠTA NE SPREČAVA DA U SVOJIM BEZGRANIČNOJ MAŠTI, ZAMIŠLJA I PUTUJE PO DALEKIM GALAKSIJAMA...

... NE ZNAMO ŠTA NAM DONOSI BUDUĆNOST. DA LI ĆEMO STIĆI DO NEKOG DRUGOG SAZVEŽĐA, ILI POSETITI NEKU DALEKU PLANETU, ALI DOK POSTOJIMO, UVEK ĆEMO SE SEĆATI SELJACKOG SINA, JURIJA GAGARINA, I NJEGOVOG HEROJSKOG PODUHVA. **KRAJ**

Povratak „Mistera Mačka“

piše:
LEPUR
crta:
BOB

Nisam opterećen ciljevima

Zagrepčanina Miljenka Horvatića, jednog od trenutno najproduktivnijih strip scenarista na ovim prostorima, поближе sam upoznao na isti način na koji ćete to i sami učiniti, što će reći putem intervjua koji je pred vama. Upravo zato vam ne bih nametao nikakve sudove o Mikijevom liku i delu, već vas pustio da ih sami stvorite – materijala za to, hvala Bogu, ispod ovih redova ima i te kako...

PRESSING: Sećaš li se prvog stripa kog si pročitao? A prvog koji si napisao?

Miljenko HORVATIĆ: Nimalo lako pitanje. Na žalost, ne sjećam se prvog stripa... Što je i logično, jer sam počeo čitati dosta rano. Još jedan razlog tome je što je, za tadašnje prilike bilo dosta neuobičajeno, moja majka podržavala tu aktivnost pa i sama uživala u stripovima. Mislim da je prvo što sam od stripova čitao bio „Miki Maus“ ili „Tom i Džeri“. Onda sam otkrio u podrumu svoje kuće drvenu škrinju sa hrpom „Plavih Vjesnika“ koje je sakupljao moj otac. Koje blago! „Dan Dare“ ili Julesovi i Bekerovi stripovi! Dakako volio sam kasnije „Alan Forda“, „Zagora“, „Bleka“ ali dva su me stripa kao klinca totalno pomela i danas ih se zapravo sjećam kao prve stripove koje sam doista pročitao: „Indijanci“ u „ZOV stripu“ i kasnije prva epizoda „Ken Parkera“. Prvi strip scenarij koji sam napisao zvao se „Vlak bez tračnica“. Napisao sam ga za sebe i bio je u grafičkom smislu čista paljevina (odnosno bijedni pokušaj) Kena Parkera. Kako sam u to vrijeme intenzivno slušao blues bila je to priča o robu s američkog juga koji pokušava pobjeći, ali ne uspijeva. Do tada sam već pokušavao nacrtati neke kraće stripove, ali na način da sam crtajući izmišljao radnju i dijaloge...

PRESSING: Sećaš li se prvog scenarija koji si napisao za drugog?

HORVATIĆ: Mutno. Bila je to neka srednjovjekovna priča (horor/krimi) čijeg se naslova više ne sjećam. Napisao sam ga za Željka Ivančića, crtača iz Osijeka. Strip je nuđen tada aktualnom izdavaču „Bastai“ iz Njemačke. Nisam siguran da li je to ikada prošlo kod njih...

PRESSING: Jesi li nešto novo shvatio o pisanju strip scenarija kad si prvi put video svoj literarni predložak pretvoren u slike i ako jesi, šta?

HORVATIĆ: Da, naravno. Shvatio sam da je scenarij onog trenutka kada ga ispustim iz ruku i dam crtaču neminovno drugačiji proizvod od onog kako sam ga zamislio. Mislim da su pisci vrlo vizualne osobe i sigurno imaju svoj film u glavi kada pišu. Dobro je znati za koga pišeš jer možeš predviđati probleme i naglasiti vrline ili ponekad sakriti crtačeve mane. S druge strane, desi se da scenarist i crtač jednostavno „kliknu“ i naprave skladno djelo, kao što se dešava da crtač dignu scenarij u neslućene visine. Taj trenutak sraza dva zanata – piščevo i crtačevog – zapravo je umjetnost. Taj trenutak je bit stripa. Zbog toga sam ekstremno fleksibilan u suradnji s crtačima i zapravo zahtijevam da se ne drže slijepo scenarija već da sudjeluju aktivno u stvaranju stripa. Ukoliko postoji nešto iznimno bitno za naraciju, za samu priču, tu ne popuštam osim ako se ne radi o doista ozbiljnom argumentu. Nervozan sam i nestrpljiv k'o pas da vidim konačne, nacrtane table.

PRESSING: Šta se dešava kad crtač i scenarista ne kliknu, i sjajan scenario doživi osrednju ili čak lošu „ekranizaciju“? Misliš li da to što je crtač podbacio nužno oduzima od umetničke vrednosti tvog dela posla?

HORVATIĆ: Ako nema „kemije“ imaš osrednji strip. Ako gledamo na nekakav standard same industrije onda je odgovor: „Da, crtač, baš kao i scenarist, mogu umanjiti vrijednost jedan drugome.“ No, kao i u svemu, postoje iznimke. Na primjer, „Sandman“. Pola ljudi koji se kunu u taj strip ne žele priznati da im je crtež u većini slučajeva bio očajan. I ja sam tog mišljenja. S druge pak strane, bio je u funkciji teksta i netko od urednika je procijenio da je tekst toliko jak da bi bolji crtež možda unio nesklad ili neravnotežu. Osobno, „Sandmana“ više čitam no što ga gledam pa mu se tako i vraćam, kao knjizi, a ne stripu. S druge strane koliko stripova imaš na polici koje si kupio zbog sjajnog crteža, a da si priči, zbog toga, progledao kroz prste?

PRESSING: Ne mnogo, ali nađe se po koji. Kad pričaš o „kliktanju“ između

crtača i scenarista, pretpostavljam da između ostalog misliš na saradnju između tebe i Esada Ribića. Kako ste počeli da saradujete, šta ste sve uradili i za koga, a kako je došlo do toga da u poslu svako od vas krene svojim putem?

HORVATIĆ: Eska sam upoznao kada sam počeo raditi u „Zagreb filmu“. Njegovi prvi radovi nisu bili naročito lijepi, ali ono što sam već tada pouzdano znao je da je talentiran i da je radnik, zanatlija. Kliknuli smo. Ja sam vjerovao u njega. Trebao mu je netko tko će ga malo pogurati i pratiti, a meni je trebao crtač. Ne pamtim detaljnu kronologiju, ali nekako smo paralelno i prilično brzo ušli u produkciju što kratkih, što dužih stvari. Sam Esad se tada još tražio pa smo eksperimentirali s kratkim c/b stripovima poput „Vatrenog pranja“ ili „Kamikaza“, do „Plemena“, strip albuma koji je Esko prvo istuširao do pola, a onda se predomislio i napravio ga ponovo, ali ovaj puta slikarski. Na žalost, to nikoga nije zanimalo... Zajedno pak smo se, pak, čeličili crtajući za „Bastai“. Ivo Miličević, vlasnik revije „Comicon“ naručio nam je super-herojski strip koji bi naginjao na „Judge Dread-a“. Tako je nastao „Code name: Scorpio“. Kako se na kraju s Ivom nije ništa realiziralo odlučio sam strip ponuditi nekom stranom izdavaču. Nabavio sam adresar izdavača iz Amerike i krenuo abecednim redom. Zapeli smo na „Antarctic Press-u“ jer su odmah, na bazi nekoliko strana rekli da su zainteresirani. Do tada smo već imali prvu svesku od 24 strane gotovu, pa ih je to još više dojmilo. Ugovor smo potpisali maltene u par dana. Istovremeno smo se pokušavali probiti i kod drugih, većih izdavača ili izdavača koji su imali nama interesantne serijale. Tako smo napravili probe za „Grendela“ (kada je „Grendel“ bio de fakto na gašenju), „Judge Dread-a“, „Death Dealer-a“ ili „Predator-a“ (naslovnica koju je napravio Esad vislila je na zidu urednika u „Dark Horseu“ jer je bila toliko dobra, no posao nismo dobili). Osobno, dva prijedloga za „Predator-a“ mislim da su bili najbolje što sam do tada smislio i dobio sam pohvalni komentar urednika Jamie S. Rich-a s kojim sam i danas u kontaktu. Zajedno smo napisali scenarije za „Božićne priče“ za „Marvel“ (smeh). Uredno smo svugdje odbijani ili nismo ni dobili odgovor. „Scorpio“ je prošao sjajno. Najbolje prodavani materijal tog malog izdavača, pa smo dobili priliku raditi na njihovim licencama „Shotgun Mary“ i seriji „Warrior Nun“. Esku su dopustili da radi u koloru, gdje je briljirao. Bili smo pozvani na salon stripa u San Diego gdje je Esad otišao, a ja nažalost zbog obiteljskih razloga nisam mogao. Na preporuku Eddyja Biukovića urednici „DC-ja“ su zaključili da bi Esad mogao raditi za njih, a ostalo je povijest. Ja nisam osjećao da je došlo moje vrijeme. Bio sam prilično nesiguran u autorskom smislu i zapravo daleko sam bliži bio europskom senzibilitetu i naraciji, no američkom stripu tako da je Eskov uspjeh bio pravi trenutak da se okrenem sebi i počnem zapravo iz početka. Da učim. Nesrazmjerni Esadovog talenta i potencijala i mojeg bio je očit. S druge strane, uz Esada sam dosta naučio, a učim i danas. Uostalom, da nije bilo Esada, ne bih pisao za „Marvel“. Zato prijatelji i postoje (smeh)! Uz njega, iz čitave generacije mogu izdvojiti još Štefa Bartolića, s kojim sam također odradio nekoliko kraćih stvari, između ostalog i kratku epizodu „Shotgun Mary“ za „Antarctic Press“, kao vrlo bliske osobe. Sličnih smo interesa i načina razmišljanja, pa je onda i suradnja lakša. Klikne se lakše!

PRESSING: U čemu je razlika pisanja za sebe i za drugog? Ima li je?

HORVATIĆ: Razlika ne bi trebalo biti. No, lakše je kada radiš sve sam iz jednostavnog razloga što greške možeš bezbolnije ispravljati. Istovremeno tu leži i klopka, jer greške lako možeš previdjeti – ili se praviti da ne postoje. Kada sam bio mlađi, onda me opterećivalo to za koga ili što radim. Danas se fokusiram isključivo na pisanje, na priču. Album

na kojem upravo radim pisan je u formi kratkih priča koje je crtač (Hrvoje Ružić) prenio u formu stripa ili u nekim slučajevima bliže ilustriranoj priči. Znači, može se pisati i na taj, recimo osobniji, način, a opet za drugog autora i za strip. Vrlo sam zadovoljan krajnjim rezultatom.

PRESSING: *Znam barem nekoliko scenarista koji bi rekli da na taj način gubiš veliki dio kreativne kontrole – da li bi se složio s tom opservacijom?*

HORVATIĆ: U stvaranju stripa ne bi trebala postojati kontrola, već suradnja, suživot, sustvaranje. Kontrola obično podrazumijeva ego. Ego podrazumijeva komplekse. Kompleksi postoje ukoliko nisi prebolio činjenicu da ti nisi strip crtač već „samo“ scenarist. Osim toga, nemoguće je izgubiti kontrolu ukoliko s druge strane imaš jednako fleksibilnu i razumnu osobu koja prihvaća moć argumenta. Cilj nam je ionako isti. Kako sam radio s dosta crtača onda mogu ustvrditi da su me crtači daleko više puta ugodno iznenadili svojim načinima razmišljanja, kadriranja, režije no što su me razočarali. Da sam kontrolirao više, čime bi me to mogli iznenaditi? I da li bismo imali volje?

PRESSING: *Šta misliš da je ključan kvalitet za jednog strip scenaristu, bez čega se teško da mogu pisati stripovi?*

HORVATIĆ: Nemam odgovor na ovo pitanje, jer je iznimno osoban. Mislim da ne podliježe receptu. Ključna je ljubav prema mediju, poznavanje medija i barem trunke vizualne kulture. Često su me razočarali pisci romana koji su se okušali kao scenaristi stripova. Nisu se našli u tome.

Nije bez razloga da pisci rijetko obrađuju i pišu scenarije po vlastitim predlošcima u filmskoj industriji.

PRESSING: *Kako pišeš? Imaš li navike vezane za pisanje kojih se pridržavaš, neke svoje rituale, prakse kojih se držiš?*

HORVATIĆ: Kako zbog posla i obitelji nemam previše slobodnog vremena, onda prvo pišem u glavi. Snimam film. Zatim crtam storyboard kako bih stekao dojam o tabli, ritmu, režiji, listanju i je l' mi kraj tamo gdje treba biti... I onda sedam i pišem. Najviše vremena trošim na snimanje filma u glavi, a sam proces pisanja se svodi na doslovno kucanje teksta. Ako imam prilike, puštam da malo odleži i radim korekciju. Nakon upisa teksta korigiram još jednom i napravim zadnju izmjenu ukoliko mi nešto ne štima. S vremena na vrijeme u mali kotlić ubacim koje šišmiševo krilo, slinu plavokose djevice, dvije-tri žabe kreketuše i tako odstajala sokić pijem dva puta dnevno svaki drugi dan prije spavanja. Da me pucaju bolje ideje. Za one koji imaju problem s djevicama predlažem flaširano pivo u više boca.

PRESSING: *Za veliki broj scenarista se može reći da su u strip krenuli kao crtači, ali su u nekom trenutku iz onog ili ovog razloga digli ruke od crtanja i prešli na pisanje – znam da ja spadam među njih, i znam da nisam usamljen. Jesi li jedan od nas, i ako jesi, kako si i zašto to postao?*

HORVATIĆ: Pa to ti je slično kao i s glazbom. Sigurno si i ti na direktan ili indirektan način bio uključen u stvaranje vlastitog benda ili si bio povezan s nekim tko je to pokušavao. U bendu svi teže biti pjevač ili solo gitarista. Tu i tamo je neko dovoljno napaljen za bubnjeve, ali klavijature ili bas i nisu baš primamljivi. Tako sam i ja prvo poželio biti strip crtač. Ono što je kod mene specifično činjenica je da sam se ozbiljnije scenarijima počeo baviti nakon strip radionica u Grožnjanu, koju su vodili Devlić i Kordej. Devliću se dopao moj interes za povijest i tu smo se nekako našli. On me usmjerio na pisanje jer je scenarista uvijek bilo manjak. Malo sam razmislio i zaključio da to možda i nije loš put. A pomoglo je što nisam briljirao kao crtač. Dakle: da, kriv sam!

PRESSING: *Kako je izgledala ta radionica – jel „isplivao“ sem tebe još neko sa nje?*

HORVATIĆ: Odluka da odem na radionicu u Grožnjan doslovno mi je promijenila život. Sama forma je bila dosta slobodna. Ujutro predavanja dva najveća strip imena na ovim prostorima, ručak, opet crtanje, tu-

lumarenje i spavanje kol'ko se stigne – i tako dva tjedna. Predavanja su se sastojala u pisanjima scenarija i analizama, skiciranju likova, radu na tablama i korekcijama. Korekcije crteža posebno je volio Kordej. Devlić je fokus bila (dobra) priča – i neizmjereno puno razgovora o svemu, ali najviše o stripovima. Izniknulo je tu nekih imena koja su se sporadično pojavljivala s nekim uratcima. No, moram priznati da sam se najviše povezao s Milanom Uvrtačević iz Kikinde. On je rijetka osoba u mom životu za koju mogu saznati da je preselila na mjesec, da govori samo kineski ili da ga više nikada ne vidim, ali da znam da mi je uvijek i neupitno prijatelj, obitelj. Milan je nedavno objavio stripove u "Heavy Metal-u" i nadam se da će nastaviti tako i dalje!

PRESSING: *Opšte je poznato kakvi su Kordej i Devlić kao autori – kakvi su bili kao predavači? Kakav im je bio princip rada sa polaznicima?*

HORVATIĆ: Kordej je perfekcionista. Izuzetno načitan i voljan dijeliti znanje. Takve osobe ili si kadar pratiti, ili izgoriš. Držiš u rukama njegove tabele, stojiš i gledaš dok radi i lebdiš ili u zemlju propadaš. Devlić je buduo u nama ono najbolje. Imao je pedagoški instinkt. Ono što je najvažnije pristupao nam je kao kolegama, a ne učenicima. Respektirao je našu ljubav, jer je to bila i njegova ljubav. Lako je postajao prijatelj sa svima. Imao sam poseban odnos s njim i moram priznati da nemam pojma što je vidio u meni, ali on je bio taj koji me pozvao u Zagreb (živio sam tada u Varaždinu), u „Zagreb Film“ da radim na njegovom crtiću „Krvavim most“.

Poslije smo radili na nizu kratkih stvari koje nikada nisu vidjele svjetlo dana i na albumu „Varaždin“.

PRESSING: *Pretpostavljam da te za strip „Varaždin“ zbog teme samog stripa i saradnje sa svojim mentorom vežu lepe uspomene. Ipak, imaš i nekih žaljenja vezanih za njega?*

HORVATIĆ: „Varaždin“ je bio iznimno interesantan projekt jer je baziran na povijesnim činjenicama što je podrazumijevalo dosta kopanja po arhivima i čitanja, istraživanja, što ni Devliću ni meni nije predstavljalo neki veći problem. Konačni proizvod je, na žalost, trebalo biti nešto drugačiji, ali pritisnuti rokovima isforsiralo se nešto što – bah – ne djeluje, u najmanju ruku, kao završeno. Interesantno – da, ali ne i završeno. Bilo bi sjajno vidjeti konačni proizvod uz današnju tehnologiju, kada bi Devlina olovka mogla biti reprezentativnije predstavljena.

PRESSING: *Kako se ti nosiš s rokovima, i uopšte sa tim od spolja nametnutim ograničenjima? Kažeš da nemaš mnogo vremena za pisanje zbog drugih obaveza, pretpostavljam da nije lako uvek kad treba biti maksimalno koncentrisan i posvećen stripovskom poslu...*

HORVATIĆ: Ako se pravim da sam profesionalac, bez obzira na dnevni broj odrađenih sati (na stripu ili bilo gdje drugdje), onda ne postoje druge opcije do li da poštujem rokove. Ukoliko to ne mogu, radije ću odustati od posla, tojest, neću ga ni prihvatiti. To je dril koji dobivaš radeći u kompanijama, na čemu sam iznimno zahvalan i sretan.

PRESSING: *Kako se uopšte na ovim prostorima postaje, a kako se ostaje ta retka zverka – strip scenarista? Koja je tvoja tajna?*

HORVATIĆ: U svijetu ma koje umjetnosti postaje se i opstaje samo i jedino iz ljubavi. To je valjda univerzalna tajna. Sretao sam u životu pisce i crtače koji su više voljeli ideju samih sebe kao strip autora ili autora neke druge umjetničke grane. To su ljudi koji suštinski i iskreno zapravo ne vole ono čime se bave. Oni funkcioniraju najbolje u društvu ili okruženju u kojem to imponira. Zatvoriti se u sobu i kreirati desetak sati dnevno usamljenički je posao i sasvim druga priča. Ako volite ponavljati taj proces kreiranja iz dana u dan onda to može biti i recept za uspjeh i/ili opstanak. Ja volim medij. Strip mi godi kao sredstvo komunikacije i način izražavanja. Isto tako, zavolio sam i pisanje. Volim proces stvaranja riječima. I nisam opterećen ciljevima. Dakle, ne brinem da li je moje pisanje veličanstveno, da li ću od njega živjeti, biti bogat ili slavan. Ne

brinem da li pišem kratku priču, roman ili strip scenarij. Ne brinem hoće li napisano biti objavljeno ili ne. Kako nemam neki „svemirski“ cilj onda nema ni načina da se razočaram ili da se na bilo koji način frustriram. Doista iskreno i apsolutno uživam!

PRESSING: Hajde da razbijemo famu već jednom – može li se uopšte na ovim prostorima živjeti od stripa biti bogat i slavan?

HORVATIĆ: Da, ako te to zanima i ako je u gabaritima medija. Ako te zanima slava na bazi nekoliko stotina ili tisuća ljudi koji prate i cijene tvoj rad, strip je pravo mjesto za to. Bogaćenje? Naravno da je moguće. Ako puno radiš za inozemstvo. Domaće produkcije ni čitatelja nema, pa čitav koncept na našem terenu pada u vodu. Scenaristima/piscima je posebno teško. Gledano po kartici teksta najšugaviji prevoditelj s engleskog (a ima ih, sigurno ste ih i sami sreli) zarađuje po kartici više od prosječnog pisca.

PRESSING: Bio si učesnik u jednom zanimljivom eksperimentu u Hrvatskoj. Govorim o strip feljtonima, naravno. Možeš li čitaocima „Strip Pressinga“ da objasniš o čemu se radi, i kako je ceo projekat prošao?

HORVATIĆ: To je još jedan u nizu projekata Nebojše Radića, vlasnika izdavačke kuće „Bookglobe“ (i nadam se) izdavača nekih starih i novih projekata na kojima radim. On je dogovorio ovaj neobičan spoj klasične, novinarske feljtonističke forme i stripa. Dakle, strip jezikom smo pokušali ispričati i oživiti atraktivne tekstove po vlastitom izboru. Na scenarijima su se okušala nekolicina scenarista, među njima i ja. Ja sam surađivao s crtačima Daliborom Talajićem na jednom objavljenom i jednom neobjavljenom feljtonu, te s Borisom Gračanom na trećem. Izlazili su u tjednom ritmu u tjedniku „Globus“ i ostali su na tome da budu eksperiment. Navodno su čak i neka „velika“ novinarska imena negativno reagirala na njih, jer su ih smatrali neprimjerenima za jedne takve novine, što po ne znam koji puta govori puno o stavu društva prema devetog umjetnosti. Meni se osobno koncept dopao. Idemo dalje...

PRESSING: Kada si počinjao da pišeš, jesi li sanjao da ćeš jednog dana pisati „Spiderman-a“ za „Marvel“?

HORVATIĆ: Naravno da ne! Sanjario sam možda o „Batman-u“, ali „Spiderman“... Ne. Američka je produkcija ionako sporo stizala do nas u vrijeme mog odrastanja, pa ni ne čudi da super heroji nisu činili prvi izbor čak ni u mojim snovima. Danas kada super heroje pišem, kada ih volim, bez problema mogu pobrojati barem desetak na kojima bih rado radio. Tu moram malo filozofirati, oprostite mi nadam se... Razlučujem sanjarenje od sna. Ne zbog definicija, već zbog moje percepcije tih pojmova. Tako dugo dok sam „sanjario“ – a sanjario sam o tome da budem crtač, pa scenarista, pa da imam vlastiti studio, filmovima – nisam bio u stanju producirati, niti osvijestiti svoje želje na pravi način. Jednostavno, kao autor nisam bio sposoban otići korak dalje od sanjarenja. Kad sam sanjarenje razlučio od svog sna, postao sam kadar sjediti i pisati. Odnednom se otvorio čitav novi univerzum u kojem sam počeo istinski uživati. Spoj realnosti i sna počeo se gubiti kada sam dobio priliku pisati za „Marvel“. Pišem, stvaram, više nego ikad.

PRESSING: Kako je došlo do toga da počneš da pišeš za „Marvel“?

HORVATIĆ: Priča ima malu povijest. Na duže sam vrijeme sam sebe izgnao iz strip voda, nekako sam se zasitio besmislenog teoretiziranja i gubljenja vremena. Pritom sam polazio radionice kreativnog pisanja, pisao kratke priče, čitao, zapravo učio. Ante Boras me 2008. godine zamolio da mu napravim jedan kratak scenarij po motivima koji su ga zaokupljali. Radilo se o „Tin Bubble-u“, stvarnoj ideji o pravljenju cepelina od lima. Smjestili smo to u alternativnu povijest Drugog svjetskog rata. Napisao sam 8 strana, ali priča je vukla dalje pa sam produžio na duplo. No, nije

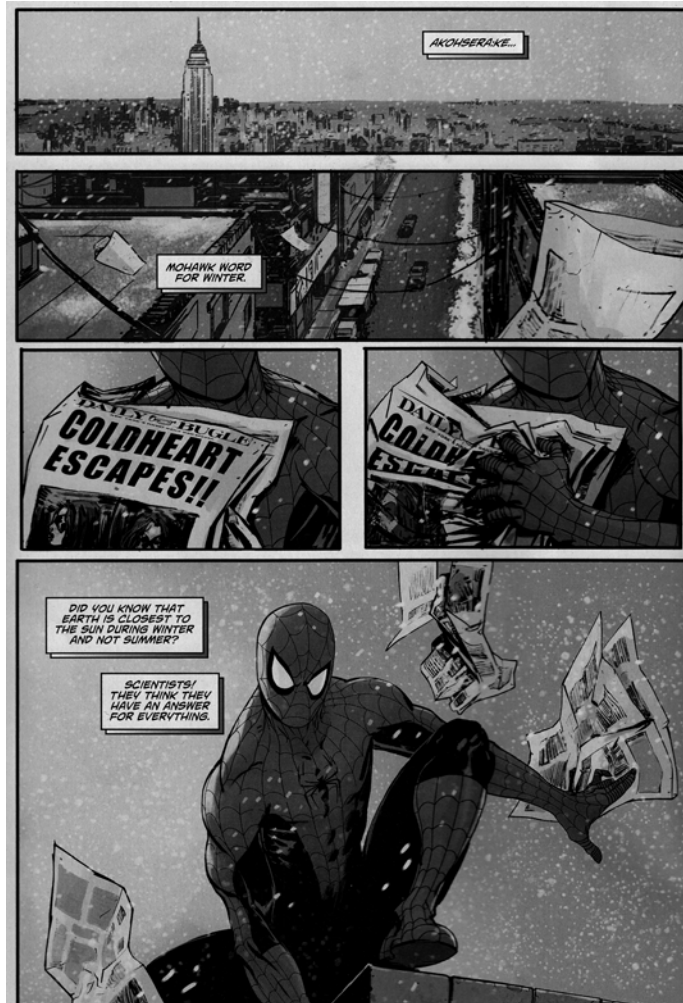
funkcioniralo. Razvalili smo 44 strane i prionuli na posao. Onda je uletio Tico i predložio da za „Endem“ napravimo 6 strana „Tin Bubble-a“ kao uvod u album. „Endem“ nikada nije izašao, a nama je strip narastao na 50 stranica. Napravili smo još tridesetak strana drugog albuma u olovci i zamislili cijelu priču u tri albuma. Tu sam već počeo polako stjecati kondiciju... Godine 2010. strip crtač iz Splita, Mario Vrandečić, zamolio me da mu napišem scenarij za „DC-jev“ natječaj na „ZUDA“ stranicama. Radilo se o mjesečnom natječaju za strip autore iz cijelog svijeta koji su slali svoje radove od 8 strana urednicima „ZUDA-e“. Izabiralo se deset radova i za njih su u tekućem mjesecu glasali čitaoci, ocjenjivali i komentirali. Prošli smo stripom „Terminus“ i osvojili četvrto mjesto što uopće nije bilo loše. Paralelno sam radio na osvježivanju i ponovnom podizanju „Profesora Baltazara“ pa sam tom prilikom razvijao ideju da

s Nikom Barunom radim i seriju „Baltazar“ stripova. Tim povodom gostovao sam na Manifestu u Makarskoj. Gostovao je i Marvelov skaut C. B. Cebulski s kojim me upoznao Esad Ribić. C. B. je ljubazno pogledao te stare svešćice i materijal na „ZUDA-i“, ustvrdio da nije loše i pitao da li bih pokušao pisati nešto za „Marvel“? Nisam odbio. Prolazili su mjeseci, uredno, ali ne i napadno, podsjetio sam C. B.-a da postoji i po pravilima „Marvela“ poslao još jednom sve svešćice koje sam objavio ranije u Americi, „ZUDA“ strip i neke druge materijale klasičnom poštom. Ponudili su mi prvo da napišem prijedlog za nekoga od „Iron Man-a“, „Wolverine-a“, „Thor-a“ ili „Spiderman-a“. Poslao sam četiri prijedloga, „Iron Man-a“, dva „Wolverine-a“ i „Punisher-a“. Početkom 2011. godine zamolio su da napravim prijedloge za Božićnu priču od 8 strana s junakom po želji. Opet sam poslao više prijedloga: „Hood“, „Punisher“ i „Runaways“. U svibnju sam se ponovo sreo s C. B.-em u Makarskoj, gdje mi je stisnuo ruku na putu do konobe gdje smo večerali i rekao: „Welcome to ‚Marvel‘, man!“ Do kraja godine promijenio sam tri urednika i od početne ideje s „Hood-om“, koja

je i meni bila najdraža, predložili su da ipak napišem nešto s „Spiderman-om“, računajući da će zbog njegove popularnosti i čitanosti biti veća. I sad sam tu! „Božićna sveska“ je izašla i kao štampano izdanje i njome su predstavljena četiri nova scenarista koja su započela suradnju s Marvelom, uključujući i mene... Dalje ćemo vidjeti. Nije kratko, ali to je čitava priča (smeh)!

PRESSING: Govoriš o „besmislenom teoretiziranju i gubljenju vremena“ kao jednom od razloga zašto si napravio (dužu) pauzu u bavljenju stripom. Možeš li to поближе objasniti?

HORVATIĆ: Krenuo sam odgovor na ovo pitanje opširno elaborirati i shvatio da bih „besmisleno teoretizirao i gubio vrijeme“ (smeh)! Probat ću ukratko. Postalo je besmisleno ispijati kave i pivo i slušati i pričati jedno te isto godinama. Dobar dio scene još uvijek to radi – ne radi ništa ili rade što ih uopće ne zanima jer se živjeti mora i uglavnom kukati. Postoje strip crtači, autori, što li, čija je godišnja strip produkcija osam strana i čekaju (uvrijeđeno) ugovor od „Marvel-a“, „Dargaud-a“... Nije da me se tiču tuđi životi niti sam ja svijetli primjer i uzor za bilo što, ali ti su momci toliko talentirani da bih doo bubreg za djelić onog što imaju, a oni sjede i palamude umjesto da rade! Evo male računicе za svakog crtača tamo vani: nacrtaj 1 (jedan!) kadar dnevno, u godini je to cirka 350 kadrova. Neka ih je na tabli prosječno 6, ispada da na taj način možeš nacrtati 58 strana godišnje. Album! Jedan kadar dnevno! Zato, odlučio sam tri puta pljunuti, okrenuti se i krenuti po svom. Srećom sam se zaposlio

DELIVERER:

(48 pg story by Miki Horvatic Art: Bernard Kolle)

STRANA 1 (6 kadrova na strani)

KADAR 1: Položeni kadar preko širine strane. Pejzaž Tokija. Večer je, zalazak sunca.

CAPTION (HARRY KEWILL): TOKIO...

CPTION (HARRY): VOLIM OVAJ GRAD. NITKO NE MARI ZA MENE. DOŠAO SAM KAO STRANAC, NAPUSTIT ĆU GA KAO STRANAC.

KADAR 2: Opet widescreen kadar. Uobičajena gužva na Tokijskoj ulici. Ljudi hodaju, gledaju izloge, mašu rukama u želji da pozovu taksi. Neki su zagrljeni, drugi tmurni. Središnom kadra dominira čovjek u odjelu i sa metalnim kovčezicom vezanim lisicama za njegov lijevi zglob - to je Harry Kewill, DOSTAVLJAČ.

CAPTION (HARRY KEWILL): ODLIČNO, ŠTO SE MENE TIČE. NISAM PLANIRAO PRESELITI.

KADAR 3: Okomiti kadar. Malo iz žablje perspektive. U prvom planu Harry s kovčegom a u nebo se penje vrlo visoka zgrada, trgovački centar. Večer je pa nebo polako postaje tamnije.

CAPTION (HARRY KEWILL): OVO JE MOJ POSLJEDNJI POSAO. MOŽDA SE NIKADA NE VRATIM.

KADAR 4: Harry je u liftu s još nekoliko ljudi. Svi su japanci osim njega.

CAPTION (HARRY KEWILL): MOŽDA KAO TURIST.

KADAR 5: Harry prolazi dobro osvijetljenim hodnikom trgovačkog centra. Prolazi pored čovjeka u radnom odijelu koji boja klupe. U prvom tablu s natpisom: „Svježe obojano“ - zbog radova u prolazu je tek nekoliko ljudi.

CAPTION (HARRY KEWILL): SUE NIKADA NIJE BILA OVDJE.

KADAR 6: U prvom planu tip koji boja klupe. Gleda ispod oka za Harryem. Tiho šapće u predajnik na lijevoj ruci nalik na sat. Obavještava kolege o Harryevom dolasku...

RADNIK (ŠAPUĆE): STIGAO JE.

na poslovnima od 8 do 16h, oženio, dobio djecu kupio stan i auto i, gle, nastavio pisati.

PRESSING: Šta si to radio od 8 do 16h, a šta si pisao, kad već nisi radio na stripu?

HORVATIĆ: Krenuo sam od „Algoritma“ gdje sam prošao sve faze prodaje, od dućana do veleprodaje, na odjelu informatike - zapravo, kompjuterskih igara. Kako sam studirao informatiku, a nikada završio, u to mi je doba to iskustvo, a i poznavanje igrice omogućilo da radim taj posao. Poslije sam prešao u „Profil“ i radio kao direktor maloprodaje, „Školsku knjigu“ i na kraju sam vodio prodaju i kraće vrijeme bio direktor prodaje u „One2play-u“, distributeru igara i igračaka. Danas imam svoju firmu koja se bavi razvojem igara i igračaka. Jedna od igara na kojoj sam radio bila je „Uskoci“, igra kartama koja kreće i u europsku distribuciju. Trenutno radim na nekoliko društvenih igara i surađujem s kompanijama poput „Menarta“ i sličnih... Kako nisam pisao za stripove - frustrirala me činjenica da su crtači s kojima sam i započinjao suradnju pucali nakon nekoliko strana i odustajali (mislim da sam scenarista s najviše „abortusa“ u povijesti hrvatskog stripa!) - počeo sam pisati kratke priče. Neke sam objavio, a većinu gurao u ladicu. Bio sam u radionici kreativnog pisanja koju je vodio Zoran Ferić i on me neizmerno motivirao. Dio priča koje su nastale inspirirane njime i njegovom radionicom pretačem uskoro u strip album s Hrvojem Ružićem, što sam već spomenuo, pa će se to moći vidjeti. Nadam se da će Fera napisati predgovor.

PRESSING: Da li se razlikuje način na koji pišeš strip scenarije i kratke priče, i ako je odgovor pozitivan, na koji način?

HORVATIĆ: U biti ne. Različita je forma. Za strip se više pripremam i radim u glavi i na prelomu, vizualiziranju konačnog proizvoda, dok prozu doslovno izbacujem iz sebe i korigiram naknadno.

PRESSING: Kao neko ko je navikao, prema sopstvenim rečima, da punu satisfakciju doživi tek videvši ono što je napisao nacrtano, kako si doživio pisanje kratkih priča (koje u tom trenutku nisu predviđene za stripovanje)? Pretpostavljam da si morao da nađeš zadovoljstvo u nečem drugom...

HORVATIĆ: Možda ću se ponoviti, ali doista mi je najvažnije samo pisanje. Satisfakcija povrh toga je dobrodošla i želim ju, no nisam njome opterećen. Priča je priča, a od scenarija i očekuješ dobiti svoju konačnu verziju u slici. Sada, kada se našao crtač kojeg su se dojmile priče, onda je to skroz novo iskustvo i za mene. Ponavljam, jako sam zadovoljan rezultatom. Nadam se da će se dopasti i čitateljima.

PRESSING: Kažeš da „pišeš više nego ikad“. Sme li se znati na čemu sve to trenutno radiš?

HORVATIĆ: Pokušavam završiti drugi album „Tin Bubble-a“ i baciti se na treći. Završit ću i „Terminus“ za koji ne znam što ću, jer se crtač umorio i odustao. Pri kraju je prvi album s Ružićem koji sam već spomenuo pa počinjem pisati prvu verziju scenarija za drugi - ovaj puta avanturistički album. S Borasom moram završiti još dvije kratke priče za album „Mike & Hammer“, napravio sam nekoliko sinopsisa za Talajića, pa se nakon odabira bacam na novi projekt. Za Gračana, s kojim sam odradio jednu epizodu feljtona za „Globus“ radim na sinopsisu za fantasy po likovima koje je on kreirao. Radim prijedlog za žestoki akcij „Balkan boys“, za koji još nemam crtača. Radim na jednoj slikovnici. Pišem i kratke priče i roman za svoj gušt. Čekam kraj siječnja da vidim što ću dalje u „Marvel-u“. Valjda nisam nešto preskočio?

PRESSING: Imаш li kakav savet za nekog ko tek ulazi u pisanje strip scenarija?

HORVATIĆ: Ne znam imam li pravo bilo kome savjetovati išta ili soliti pamet, moji rezultati su relativno skromni. Pokušat ću skrenuti pažnju na par stvari, pa ako to nekome pomogne na bilo koji način - super! Bilo bi dobro poznavati barem malo samog sebe i ono što želiš - dakle imati neki cilj, ma kako on bio lud i nemoguć na prvu loptu. Raditi, tojest pisati. I ako je ikako moguće završavati započeto. Pronaći bilo kojeg crtača koji je voljan iscrutati scenarij do kraja bez obzira koliko to dugo trajalo. Naći manjeg izdavača - ili velikoga, ako su te voljni razmatrati - koji je voljan objaviti tvoj strip pa makar i besplatno. Bilo bi idealno da je izdavač iz neke zemlje gdje je strip kultura na kojoj grani više. Saznati što ljudi misle - a ne ti sam - o tvom radu. Posjećivati konvencije, upoznavati ljude iz svijeta stripa i pristojno se predstavljati s objavljenim radovima. Računati da ćeš biti odbijan. Računati da ćeš morati raditi još nešto da bi preživio, ali da ćeš nastaviti pisati jer bez toga ne možeš. Računaj s time da takvih kao ti na svijetu postoji još barem nekoliko desetaka tisuća. O mnogima piscima možeš misliti da su lošiji od tebe, ali koga briga! Oni su objavljeni i imaju karijeru i publiku. Ti tek trebaš postati „oni“... Strip industrija je u krizi. K vragu, cijeli je svijet u krizi! To znači da je sada prilika za pisanje još boljih stripova. Dajte stoga najbolje od sebe, i ovako vas nitko ne traži ni ne treba. Sretno!

Razgovarao: Marko STOJANOVIĆ

OČE, GREŠIO SAM. OPROST TRAZIM.

TRAZIŠ, SAMO TRAZIŠ... NIKADA MOLBA, SAMO ZAHTEV...

ZNAČI, ODBIJAŠ ME?

JA SVOJA PRAVILA NE KRŠIM NIKAD. NAROČITO AKO JE NEKO ISKREN... A TI, ISKREN LI SI? HMMM...

DA POBEDIM NE MOGU. SVE SVOJE NADE U ČOVEČANSTVO SAM STAVIO.

ČOVEČANSTVO, KAZEŠ? E TO BI MOGAO BITI PLAN OSUĐEN DA USPE. OPRASHTAM TI, SINE MOJ.

FRANK

SCENARIO: MIKI HORVATIĆ
CRTEŽ: MARIO VRANDEČIĆ
PREVOD SA ENGLLESKOG: MIŠA MITRANOVIĆ

30. JUN 1908... NEGDE U SIBIRU...

MI SMO OD LIVKEM BILI LOVCI, ALEKSEJ, ALI RAZUMEM DA HOĆEŠ DA BUDEŠ VOJNIK, KAO TVOJ OTAC. ALI ZAPAMTI, ČOVEK LIME DA BUDE ZVER VIŠE I OD ZVERI SAME!

KAZEŠ TO JER MI JE OTAC LUBIJEN?

OTAC TI JE MRTAV JER JE MEĐU LJUDIMA ZABORAVIO KO JE I POSTAO POPLUT NJIH! LUBISTVO OFICIRA ZBOG KOCKARSKOG DUGA ZASLUŽUJE KAZNU.

JE LI SE ZATO MAJKA VRATILA?

VRATILA SE ZBOG TEBE. LKALJANO IME JE PREVELIKI TERET ZA LUDOVICH U VELIKOM GRADU.

DEDA, POVRATIĆU NAŠE DOBRO IME! MAJKA ĆE BITI PONOSNA!

MA NARAVNO DA HOĆEŠ, SOKOLE MOJ!

ŠTA JE TO NA NEBU?

BOŽE MOJ! ALEKSEJ, DETE...

MOGU DA VIDIM...

SIBIR, MESEC DANA KASNIJE...

SVI SU OVDE? PERIMETAR OBEZBEDEN, PO NAREDBI?

DA, VIŠOČANSTVO. GOSTI SU POMALO UZNEMIRENI ...

BILO IH JE, GOSPODINE. NO ČINI SE DA SADA IMAJU PREČIH BRIGA...

AH! GOSPODO! PRIJATELJI! HVALA VAM ŠTO STE DOŠLI I ŠTO STE RAZUMELI HITNOST MOG POZIVA.

ILI SU SADA OPREZNIJI U POSTUPCIMA...

GARANTOVANA IM JE BEZBEDNOST. PROBLEMI...?

HITNOST? BIZARNOST, PRE BISMO REKLI. NIKOLAJ, IMATE REPUTACIJU RAZUMNOG ČOVEKA. ŠTA TRAZIMO U OVOJ DIVLJINI?

POZVANI STE OVDE U SVOJSTVU PREDSTAVNIKA SVOJIH NARODA, SVOJIH RELIGIJA. ONO ŠTO ČETE VIDETI ZAHTEVA ODLUKU NA LICU MESTA.

ČITALI STE O EKSPLOZIJU U NOVINAMA I SAD MOŽETE DA VIDITE I POSLEDICE SOPSTVENIM OČIMA. NIKO NE ZNA ŠTA JU JE IZAZVALO! I MOŽDA NIKO NIKAD I NEĆE.

TO JE NA VAMA DA ODLUČITE...

PAPA PIJUS X. VAŠA SVETOSTI, POZNATI STE PO SMERNOSTI, POŠTENJU I ČOVEKOLJUBLJU.

VAŠE PRVOSVEŠTENSTVO! ANDRONIČE! PRIJATELJU DRAGI. PROPLUTOVALI STE SVET, IZ JAPANA SAMO ŠTO STE SE VRATILI. RAZUMETE RAZLIKE MEĐU LJUDIMA I RAZLIČNOST NJIHOVIH MISLJENJA.

NE ZNAM PUNO O KURANU, ALI VERUJEM DA SU ISTINA I PRAVDA ISTE U OČIMA SVAKOG BOGA.

U BIBLIJI, TRI KRALJA SU SIMBOL NOVOG POČETKA. LJUDI KOJI SU PRIHVATILI NOVU IDEJU, NOVO ZNAČENJE STVARI. ONO ŠTO TAMO LEŽI MOŽE OZNAČITI NOVI POČETAK.

NO IPAK, OVDE STE DA BUDETE NE KRALJEVI, VEĆ SUDIJE.

MENI JE, KAO CARU, TEŠKO DA PRIZNAM DA NE MOGU DA DONESEM ODLUKU. IPAK, KAO ČOVEKU, DUŽNOST MI JE DA ZATRAŽIM POMOĆ OD VAS, I TAKO VAM ZALVEK IZMENIM ŽIVOT.

DRAGI NIKOLAJ, ŠTA TE TOLIKO MUČI?

MANJE DRAMATIKE, MOLIM VAS. POKAZITE NAM TO „ČUDO“, VEĆ SMO NAVIKNUTI NA SVAKAKVA, VERUJTE.

OPROSTITE MI. KAKO GOD, NE MOGU VAS DOBRO PRIPREMITI JER NI SAM NE ZNAM ŠTA DA RADIM. HAJDEMO, GOSPODO...

JER MOJ JE PROMENJEN!

OČE NAS KOJI JESI NA NEBESIMA...

NIKOLAJ, JE LI OVO... PROVERENO? JE LI MOGUĆE... DA MOŽDA... DA JE NEKA ŽIVOTINJA... ILI NEŠTO...

SAMO GA JE JEDAN JEDINI NALČNIK DODIRNUO. SADA JE U MENTALNOJ INSTITUCIJI. PROSUDITE SAMI.

OVO BI MOGLA DA PROMENI SVE. SVE ŠTO SMO KAO ČOVEČANSTVO IKADA POSTIGLI. MORAMO DOBRO DA PROMISLIMO, NE MOŽEMO SAMO...

VREME KOJE NAM JE NA RASPOLAGANJU JE OVDE I SADA. PITANJE JE TRENUTAKA PRE NEGO ŠTO SE SVE OTKRIJE ILI ZALVEK BUDE ZAKOPANO.

NELUMESNO JE OD NAS ZAHTEVATI DA ODLUČIMO O ISTINI! KO SMO PA MI? OVO JE BOŽIJA VOLJA I MI...

NEMATE NIKAKVOG IZBORA! REKAO SAM: OVDE, I SADA. SVEVIŠNJI JE SVOJE OBAVIO. RED JE NA VAS.

OSTAVLJAM VAS DA RAZMISLITE U MIRU. POSLUŠAĆU VAS BILO ŠTA DA ODLUČITE. NEKA VAM JE BOG U POMOĆI.

GENERALE, SVI VOJNICI KOJI SU OVOME PRISUSTVOVALI BIĆE DOŽIVOTNO OBEZBEĐENI NAKON ŠTO POLOŽE ZAKLETVU O ČUŠNJI ZA VEK I ZANAVEK - ILI ĆE BITI LIBIJENI PO KRATKOM POSTUPKU. VAŠI VOJNICI, VAŠ IZBOR. VI ZNATE KOLIKO SU VAM LOJALNI.

OVO JE SPECIJALNA JEDINICA, CARE MOJ. KOZACI. I SVI DO JEDNOG BEZ JEZIKA. NIKADA VAM NEĆE OKRENUTI LEĐA PA MAKAR IM OD TOGA I ŽIVOT ZAVISIO.

NEMAJU JEZIKA, KAŽES. A DUŠE? IMAJU LI DUŠA?

CARE MOJ, ODLUČILI SMO DA SE MESTO ZATRPA I DA NIKO NIKAD O OVOME NE SAZNA.

ONDA ĆE TAKO I BITI. NIKADA NIŠTA VIŠE NEĆE BITI ISTO.

GENERALE, OTARASITE SE SVIH DOKAZA O OVOM MESTU JADA.

PRIJATELJI MOJI, PUTEVE GOSPODINJE MI NE POZNAJEMO. ALI ZNAMO DA ĆE SE SUTRA RODITI NOVA ZORA I DA ĆE ZLO I DALJE DA POSTOJI. TO JE JEDINI RAZLOG ŠTO NE MOŽEMO REĆI ISTINI. PONELI SMO TERET NA NAŠIM PLEĆIMA KOJI NAS NIKAD NEĆE NAPUSTITI.

OD PASTIRA POSTALI SMO ČUVARI. NEKA NAM JE SVEVIŠNJI U POMOĆI...

...I SVAKOME KO POKUŠA DA SAZNA TAJNU KOJU ĆE OVA ZEMLJA ČUVATI...

scenario:
Marko Stojanović

crtež:
Danko Dikić

BEAR
BLACKBERRY

AREN'T
POLAR BEAR
SUPPOSED TO
BE AGGRESSIVE?

LET ME PUT IT
THIS WAY...

DO YOU FIND MY SITTING HERE IN
A TUX OFFENSIVE?

AND THERE YOU GO.
WHAT HAVE WE LEARNED TODAY?
POLAR BEARS ARE ALSO LAZY...

YES!!!

UPPS! IZGLEDA DA MI JE
RIKNUO MIDLE NA OVOM
POJAČALU! KAD LUPAM NA
PETOM POLJU, NIŠTA SE NE
ČUJE...
ILI JE IPAK OTIŠAO
PRAG NA
BASU...

"...IN THE
MIDLE OF
THE NIGHT,
IN THE TRE-
BLE OF ..."

ETOTIGASAD!
PUČE PALICA K'O DA
JE NI BOG
DAO NIJE!
PO KO ZNA
KOJI PUT!

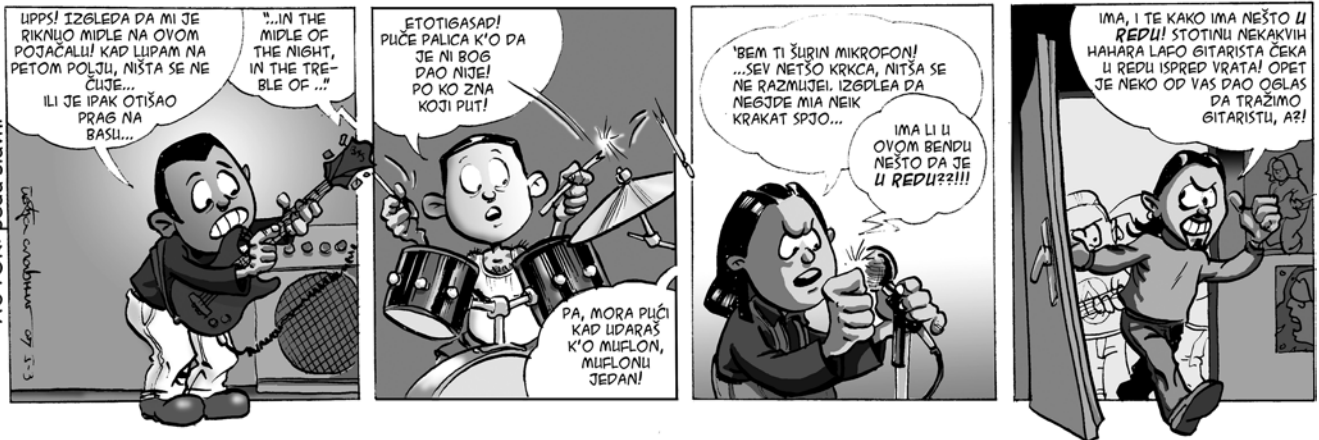
'BEM TI ŠURIN MIKROFON!
...SEV NETŠO KRKCA, NIŠTA SE
NE RAZMUJEI. IZGLEDA DA
NEGDE MIA NEIK
KRAKAT SPJO...

IMA LI U
OVOM BENDU
NEŠTO DA JE
U REDU??!!

IMA, I TE KAKO IMA NEŠTO U
REDU! STOTINU NEKAKVIH
HAHARA LAFO GITARISTA ČEKA
U REDU ISPRED VRATA! OPET
JE NEKO OD VAS DAO OGLAS
DA TRAJIMO
GITARISTU, A?!

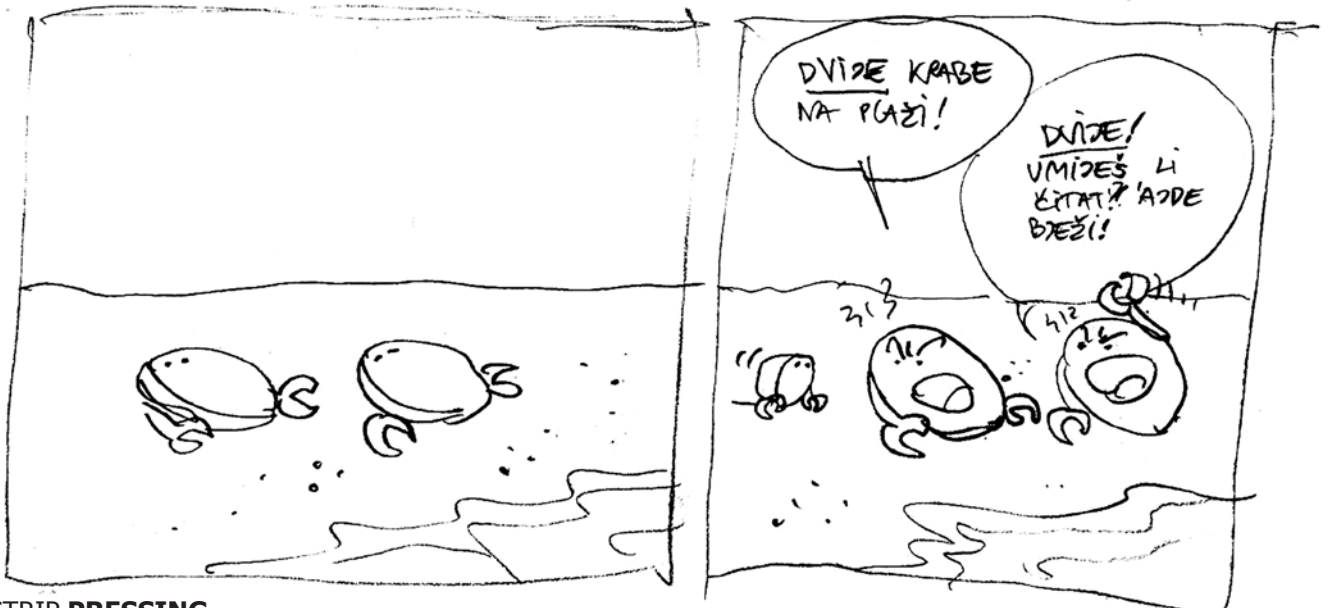
PA, MORA PUČI
KAD LUPARAS
K'O MUFLONI,
MUFLONI
JEDAN!

Larmadžije
AUTOR: peđa slavni

Tihomir ČELANOVIĆ

LEŽE 2 KRABE NA PLAZI...
DVIJE KRABE
NA PLAZI!
DVIJE!
UMIJEŠ LI
KATATI? ADDE
BREŠI!

„Strip Revija“

(Andrija Maurović, Valter Nojgebauer, Fredo Bis, Marcel Čukli, Ivica Bednjanec, Žarko Beker, Zvonimir Futingir, Jules Radilović, Vladimir Delač, Oto Rajsinger, Ico Voljevica, Rudi Aljinović, Esad Ribić, Goran Sudžuka, Dalibor Talajić, Branislav Kerac, Harold Foster... „Strip Forum“, 2010-2012)

„Strip Revija“ ili: Nova stara dobra vremena

Taman kad osetim da me hvata panika zbog filinga da će klasici stripa – pred naletom neoliberalističkog nerazumevanja i površnosti, prenormiranih standarda koji nikome ne koriste, ali pokrivaju neviđenu količinu gluposti, kiča i šunda, - postati bajata roba, evergrin ili buđava muzika koju niko ne sluša ako želi da bude in, vaskrsne odnekud grupa navučenih stripara spremna da se bori za dokazane vrednosti, pa u revijalnom formatu pripremi i objavi upravo bisere klasika. Liče mi ti znalci-entuzijasti na čuvar ciglarske vatre – pripadnike zaboravljenog zanimanja – čiji je zadatak bio koliko rutinski, toliko i plemeniti: prenositi vatru sa banketa na banket, i tako joj ne dozvoliti da se ugasi. I, da pobegnem od metafora: beskrajno sam im zahvalan što mi od sekiracije i hipertenzije čuvaju nervni i vaskularni sistem, i što me podsećaju (zar samo mene?) na dobra vremena u meni.

Odgovorna za ovakvo stanje mog (zar samo mog!?) duha je, ovom prilikom, grupa znalaca iz Hrvatske, okupljena oko Mladena Novakovića u udruženom stripadžijskom poduhvatu (moj pozajmljeni, ali omiljeni kvalifikativ za neki pretpostavljeni sud, sa preporukom da presuda udruženima bude afirmativna i u njihovu korist), koja je u jesen 2009. pokrenula „Strip Reviju“, sa ambicioznim, ali iznad toga i opravdanim ciljem da, podsećajući na njih, očuva sjajnu tradiciju stripa i veličinu strip-majstora koji su delovali na području Hrvatske. Objektivno prepoznajući da je današnje medijsko tržište preplavljeno različitim slikovnim materijalima koji svojim sadržajnim siromaštvom odurno iskaču iz okvira devete umetnosti, grupa je sebi u zadatak postavila odgovornu misiju: podsetiti poštovani publikum na remek-dela stripa i dokazati da je kvalitet, ipak, besmrtn.

Već u prvom broju, „Strip Revija“ donosi reprezentativni izbor radova hrvatskog stvaralaštva od početka stripa uopšte, iz perioda prvih decenija prošlog veka do 1945. godine, dakle, iz vremena koje ozbiljni teoretičari nazivaju „zlat-

nim“, pojedini čak „platinastim“ razdobljem stripa u planetarnim razmerama. Uz podsećanje da su se u istoriji štampe i ranije pojavljivali sadržaji u formi grafičke naracije rađeni rukom majstora („Mali Ivica“ u „Jutarnjem listu“ 1923.), urednici „Strip Revije“ ocenjuju da je stvarni početak nacionalnog stripa označen tek sukcesivnim objavljivanjem standardizovanih sekvenci sa tipiziranim akterima, uz sugestiju da bi pojava „Maksa i Maksića“ 1925. godine bila prihvatljiva ilustracija početka onoga što se, teritorijalno, naziva hrvatskim stripom. Naime, „Maks i Maksić“, a za njima i čitava serija drugih likova koji su, kao domaći junaci kratkih šaljivih storija ispunjavali i druge kriterijume produkcije, privlačili su svojim uzastopnim pojavljivanjem ciljanu publiku, čime je ostvarivana veća čitanost i porast tiraža (time i veća zainteresovanost oglašivača) na čisto komercijalno zadovoljstvo izdavača, ali i na ruku majstora stripa kojima se progresivno otvarao prostor za objavljivanje njihovih uradaka. Većini od njih i za egzistenciju. Naravno da je stripu u Hrvatskoj, ali i u svetu uopšte, pogodovao nagli opšti civilizacijski napredak posle Prvog svetskog rata, pa je ovaj komunikološki fenomen – za koji će naziv strip biti upotrebljen mnogo kasnije – bio značajno podstaknut razvojem građanske kulture štampanih medija, s jedne, i tehnološkim napretkom grafičke industrije, s druge strane. Nema sumnje da se redakcija „Strip Revije“ našla na ozbiljnim mukama selektujući, iz obilja objavljenih autora i materijala, stripove za sadržaj prvog broja. Unekoliko, olakšavajuću okolnost u tom poslu pružila je jedna od karakternih opštosti poruka koje je trebalo da prenese strip iz vremena svog pojavljivanja. Naime, sa izuzetkom nevelikog broja sekvenci koje su bile namenjene odraslima, strip u Hrvatskoj je, u prvoj dekadi postojanja, bio orijentisan na decu, i imao je obeležja nepretenciozne zabave primerene tom uzrastu. Crtež je bio stilizovan, jednostavan, očišćen od suvišnih detalja, tekst se zasnivao na obrascima iz literature, lektire ili časopisa za decu, tablu je činila najčešće simetrična mreža slika praćenih potpisom u stilu...

Iako je strip o Ivici sugerisao moderniji izraz, strip-tablu sa većim brojem slika i dijaloge u oblačičima ukomponovanim u kadrove, usvojen je tradicionalna forma: časopisnom formatu odgovarao je manji broj slika na stranici, a prevladavalo je mišljenje da propratni tekst u stihovima daje priči šarm, a i određenu literarnu vrednost...

Na početku stvaranja stripa prihvaćena je ideja da strip ima vaspitnu, obrazovnu, pedagošku (i andragošku, zašto da ne?) komponentu, i autor ovog teksta svedoči u korist njenog učinka i uticaja na odrastanje pojedinih generacija.

Prvi broj „Strip Revije“ je u potpunosti primeren sadržajima koji su od stripa očekivani prilikom njegovog pojavljivanja: izabrani autori su Andrija Maurović, Valter Nojgebauer, Fredo Bis, Marcel Čukli – i stripovi „Zlatni otok“ („Ostrvo s blagom“), „Objesni petlić“, „Puž beskućnik“, „Atlantida“, uz obilje drugih tabli i propratnih tekstova koji ilustruju i objašnjavaju pojavu stripa u Hrvatskoj.

I, ima tu svega! I klasike. I ranog SF. I zabave i humora... Svega. Sem nasilja.

Nameravajući da ostane veran koncepciji po kojoj će svaka knjiga „Strip Revije“ biti presek stanja i kretanja stripa u Hrvatskoj u periodu od petnaestak godina drugi broj ovog neobičnog poduhvata dodao, uz propratne tekstove i komentare razdoblja, selekciju koja karakteriše striparska opredeljenja u godinama posle Drugog svetskog rata, sa osvrtom na društvene i političke prilike koje su po autore imali ozbiljne posledice.

Naime, ljubiteljima stripa je poznata sudbina stripa u Hrvatskoj, jednako i u ondašnjoj Jugoslaviji: od 1945. do 1951. u Hrvatskoj stripovi gotovo da nisu objavljeni. U zabavnoj štampi, doduše, bilo je geg-kaiševa, karikatura sa nekoliko kvadrata, reklama i strip-poruka. Ali, ništa ozbiljno. Oslobođeni su bili podozrivi prema svemu onome što je zahtevalo drugačiji nivo znanja od njihovog, i tek sa slabljenjem rigidne politike revolucionara, početkom pedesetih godina prošlog veka, stripovi se pojavljuju, najpre u omladinskoj štampi, kasnije i u drugim novinama.

Drugi broj, dakle, predstavlja neke od vrhunskih strip-autora tog vremena, koji su stvorili niz remek dela na opšte zadovoljstvo strip-publikuma, pa se na njegovim stranim nalaze reprinti stripova „Din Kol“, „U zelenom paklu Mato Grosa“, „Bint El Hadra“, „Štefekove pustolovine“, „Avanture strica Jure“, „Grga“... Slavnih autora kakvi su bili Julio Radilović Jules, Zvonimir Futingir, Žarko Beker, Vladimir Delač, Oto Rajsinger, Ico Voljevica... Sve materijali preuzeti iz izdanja „Plavog Vjesnika“, lista koji je najzaslužniji za strip u Hrvatskoj u periodu od 1945. do 1973. godine. I još: u autorskim tekstovima Rudi Aljinović i drugi panoramski prikazuju manje poznatog poglavlja u istoriji stripa u Hrvatskoj, iscrpno opisuju:

kako je nakon desetak hiljada primeraka prekinuto štampanje 103. broja „ratnog“ „Zabavnik“; kako je 1945, nakon kraćeg zatišja po završetku rata, strip iznova stupio na scenu; kako se u krugu oko Valtera Nojgebauera kreativno stvarao „Narodni zabavnik“, do tada najambicioznije izdanje u istoriji nacionalnog stripa; kako su se „Kerempuh“, „Novi svijet“, „Magnet“, „Patak“, „Osa“ i „Glas Slavonije“ zbog stripova našli na udaru društvene kritike; kakvim je epitetima autor članka u „Borbi“ pratio rane radove Kinerta i Dovnikovića; kako je i posle toga strip našao mogućnost preživljavanja; kako je i zašto „Dizni“ proglašen časnim izuzetkom.

U nizu sa kvartalnim karikama pojavio se treći broj „Strip Revije“ u kojoj je predstavljeno više od trideset epizoda (treba li reći da „Strip Revija“, osim kada je u pitanju ilustracija uz tekst, objavljuje isključivo kompletne epizode? Treba!) i dvadesetak briljantnih autora koji su obeležili period strip-stvaralaštva od početka sedamdesetih pa skoro do kraja osamdesetih godina, i to ne samo u Hrvatskoj, već i diljem nam mile nekadašnje zajedničke domovine. Osim bogate galerije stripova, u kojima su приметni napredak i novine u pristupu i tehnici crtanja – crtež je kompletniji, kvadrat sadrži mnogo više jasnih detalja, odstupa se od simetrične mreže pa tabla deluje razigranije – bogat je i izbor tema koje su predmet obrade. Još, iz ovog broja, preporučujem sjajne analitičke tekstove Pera Kvesića, koji se u jednom bavi fenomenološkim razlikama između masovne i elite kulture (u korist stripa, naravno) apostrofirajući upravo strip kao možda najpogodniju tačku sa koje se istinski konzument kulture razlikuje od snoba. Ili šminkera, kako bismo to ovde rekli. U drugom tekstu, isti autor se bavi zapostavljenim govorom stripa, iznoseći stav da ... „I strip, od onoga koji ga želi razumjeti zahteva sposobnost dešifriranja. Ali voli 'zavesti'. Ako je u pitanju čitanje, (knjige) učas se razabere koliko je tko pismen; ako se radi o stripu, čitalac može biti sasvim uvjeren da sve razumije, i slike i tekstove u oblačićima, a ipak mu poanta ostaje izvan dohvata. Zamka je u tome što je strip izgrađen kao kombinacija osnovnih načina izražavanja, široko poznatih, ali svojim sklopom daje svakom novi smisao, neprotumačiv ako ne shvaćamo cjelinu.“ Izborom stripova za četvrti broj redakcija

„Strip Revije“ je završila „skromnu“ antologiju hrvatskog stripa, ili istoriju razvoja stripa u domaćoj štampi, uz napomenu da su, zbog razumljivo ograničenog prostora, odabrani samo neki od najznačajnijih autora iz pojedinih razdoblja. Prihvatajući da su time nehatom učinili nepravdu prema autorima koji su veličinom i količinom u dužem razdoblju bili prisutni u strip-sferama (Maurović, Nojgebauer, Radilović Jules), redakcija se opredeljuje da u četvrti broj uvrsti nekoliko njihovih vrhunskih ostvarenja iz njihovog najboljeg umetničkog perioda.

Odgovorna pred javnošću kojoj se obraća, redakcija zabrinuto konstatuje da je na globalnom planu, a zbog brojnih razloga na čelu sa opštom narastajućom besparicom i nemaštinošću, u uslovima kojima se „potrošač“ ma čega, pa i stripa, najpre odlučuje za ograničavanje svojih davanja na kulturu, došlo do relativne strip depresije, uz napomenu da je ona u velikim i stabilnim društvima i državama kako-tako kompenzovana. U Hrvatskoj nema više velikih izdavača koji u svojim izdanjima objavljuju kvalitetne stripove ili produciraju značajne publikacije. Strip scena svedena je na povremena izdanja nezavisnih malih izdavača oslonjenih na produkciju italijanskog stripa („Bonelli“), i „Modru lastu“, koja vegetira na svojoj dugogodišnjoj tradiciji i, s vremena na vreme, objavljuje malotirajne poduhvate u obliku relativno skupih strip-knjiga namenjenih (ipak) malobrojnim fanaticima. Uz četvrti broj, autor ovih redova dozvoljava sebi malu privatnost izazvanu objavljivanjem stripa „Kapetan Leši“ (1963/64) – crtež Jules Radilović, scenario reditelj Žika Mitrović – jugoslovensku verziju vestern stripova sa prepoznatljivom matricom o karakteru glavnog dase, ulozu konjice i pobeđi pravde, na kojoj je stasao i vaspitavao se i sam ovaj tekstopisac, ali i brojne generacije ispred i iza njega. Osim nostalgičnog, a nesvesnog osmeha i asocijacija na dečaštvo i svekoliku veličinu dobrih starih vremena, predstavlja ovo podsećanje notornu činjenicu da su raspad i stanje u kome jesmo skrivili neki drugi likovi.

Peti broj predstavlja prekretnicu na kojoj redakcija izlazi iz okvira hrvatskog stripa i započinje internacionalizaciju sadržaja „Strip Revije“. Naravno da i dalje rado poseže u riznicu remek - dela hrvatskog stripa, u ovom broju su objavljena dva, uz predstavljanje i au-

tora mlađe generacije, sve sa jasnom namerom da se podstakne, očuva i ne potceni domaće.

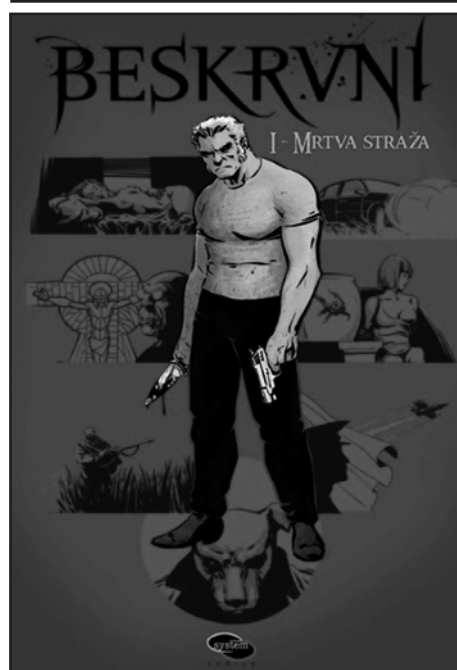
Elem: u ovom broju gostoprinstvo uživaju najbolji autori iz Slovenije zajedno sa grafičkim bisserom „Rekvijem“, Branislava Kerca, majstora stripa akcionog žanra.

Stvarno obeležje broja je, međutim, premijerno objavljivanje „Bernaditine pjesme“, malo poznatog dela Hala Fosterera, jednog od verovatno najvećih autora u istoriji stripa, proslavljenog crtača „Tarzana“ i „Princa Valijanta“. Epizoda je istinski raritet: pre pojavljivanja u reviji, samo je dva puta objavljivana, u oba slučaja u Americi. Uz stripove, revija objavljuje i kraće tekstove o gostujućim autorima, kao i istorijski pregled slovenačke strip scene, uz napomenu da će redakcija „nastaviti sa ovakvom koncepcijom i u sledećim brojevima - ako se sviđa čitateljima.“ Vreme je da se ovaj prikaz privodi kraju, i neka-ko će se to desiti uz šesti broj koji je, zapravo, izdanje „Strip Revije“ za april 2011. godine, i koji je, unekoliko i sticajem tužnih okolnosti, različit na drugačiji način. Već u uvodniku, glavni i odgovorni urednik saopštava prijateljima stripa da je dva meseca ranije, u februaru, u svom rodnom Zagrebu umro Ivica Bednjanec, po skromnom mišljenju autora ovih redova, jedan od prvih pet veličina stripa u Hrvatskoj. Prigodno, polovina sadržaja šestog broja revije je u znaku ovog velikana. Ostatak čine radovi hrvatskih autora mlađe generacije, a u nastavku „internationalizacije“ predstavljen je Aleks Rejmond, autor bezvremenog „Džima iz džungle“, serijala koji je vredan bar koliko i „Flaš Gordon“ ili „Rip Kirbi“, na primer, iako je, zbog ne baš uvek razumljivih razloga, bio u njihovoj senci.

Naizgled opadajuća količina teksta kojim se predstavljaju brojevi „Strip Revije“ posle prvog, posledica su ne slabljenja kvaliteta svakog narednog broja, već proste činjenice da je kvalitet revije konstanta, pa bi se za svaki broj izrečene ocene samo ponavljale. I, ako bi se tražile samo dve rečenice kojima se revija ocenjuje, one bi mogle da zvuče i ovako:

- 1) Odlično štivo, čista ekskluziva;
 - 2) Dragocena dajdzest analiza decenija strip stvaralaštva u Hrvatskoj, kao terk za druge nacionalne stripadžije.
- Na mnogaja ljeta. ■

Nikola MILIĆEVIĆ

„Beskrvni: Mrtva straža“

(Marko Stojanović, Vladimir Aleksić, Enis Čišić, Miroslav Slipčević Mimi, Siniša Radović, Milan Jovanović, Boris Bakliža, Dejan Sedlan, Srđan Nikolić Peka; „System Comics“, 2011)

Prvi spin off domaćeg stripa

Serijal „Vekovnici“ dobio je svoj prvi veliki spinoff – priču koja se dešava po strani od toka glavne prirovi – pokazujući da kreiranje velikih virtuelnih svetova i istorija u kojima ima mesta za raznorazne rukavce i digresije nije privilegija samo jake i bogate zapadne industrije zabave. „Vekovnici“ su, barem sa strane kreiranja sveta i zapleta storija koje se u tom svetu dešavaju, i dalje striktno solistički nastup Marka Stojanovića, koji već nekoliko godina istrajno radi na složenoj tapiseriji što evropsku (i ne samo evropsku) istoriju prepričava uz obilne doze fantastike i njene starije sestre – čiste fantazije.

„Vekovnici“ su, zbilja, serijal koji je uleteo na teren malo pre nego što je savremena vampirska fantastika postala najvrelija stvar u popularnoj kulturi i bilo bi interesantno videti koliko su albuma ovog serijala do danas kupili srpski ljubitelji „Sumraka“ i ostalih literarno-kinematografskih serijala o vampirima. Ako

nisu bili razgrbljeni među ovom populacijom to je svakako nepravda – „Vekovnici“ su konstantno solidan, ambiciozan fantastički strip sa plemenitim filozofskim aspiracijama i dosta akcije – ali možda je razlog i bio u tome što je mizanscen u koji su do sada bile postavljane priče „Vekovnika“ uniformno bio nesavremen. Ili smo se kretali u vremenskim periodima prema kojima osećamo intuitivnu istorijsku distancu, ili smo bili na mestima koja su očigledno išćupana iz bajki, mitova i legendi. Savremena publika, navikla na vampire, što se kreću takoreći među nama, moguće da nije bila sasvim zavedena elegancijom i duhom „Vekovnika“. „Beskrvni“, iako se ni u šali ne mogu nazvati srpskom verzijom „Sumraka“ ili „Prave krvi“, ipak prilaze bliže urbanoj fantastici koja danas okreće goleme pare na tržištima širom sveta.

Da biste uživali u „Beskrvnima“ zapravo ne morate znati previše o univerzumu „Vekovnika“. Upućenost u opštu ideju je korisna – da, vampiri postoje i, da, neki od njih su bili značajne istorijske ličnosti – ali poznavanje minucioznih detalja i detaljčica zapleta i radnje je sasvim opciono. „Beskrvni“ u centar radnje stavlja jednog od sporednih, da ne kažemo minornih likova iz glavnog serijala i samo će najlučji fanovi „Vekovnika“ sa vampirom Aleksom imati unapred uspostav-

ljenu emotivnu sponu i velika očekivanja.

Ovo je sasvim korisna strategija jer su „Beskrvni“ i po mizanscenu приметно drugačiji od osnovnog serijala. Ovaj album sadrži pregršt kratkih priča iz različitih perioda u životu glavnog junaka labavo povezanih zapletom koji se tiče njegovom potragom za krvoločnim gospodarima svih vampira što su kroz ljudsku istoriju bili odgovorni za razna zverstva i pokolje. Kako su mahom u pitanju vinjete sa individualnim poetama, porukama i panclajnama, čak nije ni neophodno da se čitalac bavi promišljanjem istorije i ulogom vampira u njoj. „Mrtva straža“ je praktično zbirka kratkih priča koje su sve zaokružene i stoje same za sebe dok im okvir u koji su smeštene samo dodaje na ukusu, ali nije presudan za uspeh projekta.

Uzimajući u obzir da su „Vekovnici“ jedan приметно složen pripovedni korpus sa bezbroj likova, preplitanih priča i motiva, koji govori raznim glasovima i peva u različitim tonalitetima, „Beskrvni“ su zapravo osvežavajuća diverzija u kojoj od postavke ideje do njenog razrešenja najčešće prolazi samo nekoliko strana. Pripovedanje je dinamično i efikasno, demonstrirajući da scenarista dobro funkcioniše u ograničenom prostoru, dajući većini ovih priča kvalitet poučnih urbanih basni koje funkcionišu i na nivou paradigme, ali i kao „prljave“ priče iz mračnijih budžaka savremenog sveta.

„Parabellum“

(Miro Mladenović, Predrag Ikonić, Milorad Vicanović Maza, Ratko Radovanović, Dejan Šijuk, Goran Dujaković Feniks, Bojan Redžić, Srđan Nikolić Peka, Marko Stojanović, Denis Dupanović, Vladimir Tadić, Mirko Zulić, Ozrn Miždalo, Zoran Pejić, Vladimir Aleksić, Danko Dikić, Alksandar Anđelković, Nikola Mitrović Kokan..., „Art Print“, 2010-2012)

Dimenzija devete umetnosti

Prosečni konzument masovne kulture u Srbiji bi na pomen strip magazina iz Republike Srpske verovatno bio iznenađen, jednako kao kad biste mu rekli da postoji neko ko prati strip produkciju u nekoj Surdulici ili Babušnici! No, tako bi reagovao prosečan konzument. Srećom pa stripadžije nisu prosečni konzumenti masovne kulture, te ih nikakva pojava vezana za strip ne može iznenaditi. Naprotiv, u većini slučajeva, jedino ih može – oduševiti.

A oduševljenja i svake pohvale vredna je pojava „Parabelluma“ – strip magazina Udruženja „Deveta dimenzija“ iz Republike Srpske. U prvoj godini punoletstva stripa u RS, a strip u RS je započeo da živi zajedno sa proglašenjem RS, 1992, osnovano je Udruženje strip autora i obožavalaca stripa Republike Srpske. Strip magazin je logična posledica delovanja ovog udruženja. Prvi broj „Parabelluma“ predstavlja, logično, autore iz RS, zatim, takođe logično, autore poreklom sa ovih prostora, a rasute po svetu, ali i, kako nego – logično, autore iz Srbije.

U prvi broj nas uvodi pregledni istorijat strip dešavanja na prostoru RS, te svaki površni poznavalac ovih kretanja ima priliku da uđe in medias res. Strip u ratnim godinama je, logično, bio vezan za publikacije političkih stranaka („Zapadna Srbija“ – SRS i sl.) Da čovek peva posle rata, to znamo, ali da čovek crta i čita strip tokom rata – e, tu da te vidim, sine majčin, ne-balkanski!

Dužnu počast Miru Mladenoviću, doajenu RS stripa, autoru „Davida Štrpca“, odali su Parabellumaši u ovom broju: Goran Dujaković Feniks, presekom Mirovog stvaralaštva, zatim reprintom intervjua sa Mirom iz 1985, te vrcavim i nadahnutim kaiševima „Davida Štrpca“.

Salon stripa „Laktaši“, kulturni brend RS, prvi put održan 2008, zahvaljujući Miloradu Vicanoviću Mazi, autoru iz Laktaša, postao je tradicionalan i prošle godine održan po četvrti put, o čemu nam referiše Pre-

Doduše, njihov najrizičniji element je opet baš to da su sa osnovnim univerzumom iz koga potiču i njegovim centralnim zapletima povezane tankim vezama, odnosno da je njihov značaj u odnosu na glavnu priču „Vekovnika“ relativno mali. To što neupućeni u ove epizode mogu da uđu sa lakoćom sa druge strane znači da upućeni u njima neće videti mnogo toga što značajno obogaćuje zbir sveg znanja o univerzumu „Vekovnika“.

Ali ako stripove čitamo zbog uživanja u tekstu i crtežu – ima ovde u čemu da se uživa. Stojanović vešto priča sa nekoliko glasova, odlazeći iz veoma filozofski intoniranih momenata sve do čistokrvne eksploatacijske akcije, koristeći svoj do sada puno puta potvrđeni osećaj za ritam teksta tako da je utisak da čitate pesmu (iako nema ni stihova ni rima) stalno prisutan negde u pozadini. Pohvalu svakako zaslužuje i očigledan trud u humanije profilisanje likova koje je lako moglo da izostane uzevši u obzir da su na meniju isključivo kratke priče. Likovi u „Beskrvnima“ nisu samo nosioci ideja i stavova, niti samo vozila da se radnja u njima dopremi do poslednje strane, već su kadri i da pričaju „ljudskim“ glasovima, kao da imaju stvarne živote i izvan ovih nekoliko tabli koje su im stavljeni na raspolaganje. Za svaku pohvalu.

Sa druge strane, tradicija koja je uspostavljena „Vekovnicima“ – veliki broj crtača koji rade odvojene celine u

serijalu – i ovde je ispoštovana, sa solidnom reprezentacijom regionalnih umetnika koji su dobili priliku da se dokažu u crno-beljoj tehnici. Srđan Nikolić – Peka, veteran serijala je, recimo, uobičajeno dobar, sjajan utisak ostavlja i Siniša Banović – mada svi crtači obavljaju vrlo dobar posao i ovde nema padova u kvalitetu koji bi sugerisali da se radi o jeftinom domaćem projektu – a možda je najsigurniji nastup pružio Milan Jovanović, čija predstava Njujorka četrdesetih godina prošlog veka naprosto odiše noar mirisima i odaje tamne tonove što sjajno pogoduje vampirsko-kriminalističkom zapletu.

„Beskrvni“ su zanimljiva digresija u projektu koji kako vreme prolazi postaje sve veći i ambiciozniji. „Vekovnici“ su saga koja se sve više produbljuje, pričajući priču širokim, epskim zahvatima, sa nekoliko albuma koji su u produkciji u isto vreme od strane velikog broja crtača. Iako Stojanoviću za sada ovaj posao vrlo dobro ide od ruke, dobro je povremeno fokusirati se na jednog od likova i, makar kroz vinjete ispričati neke jednostavne, na poentu usredsređene priče. Uz ujednačeno dobar crtež – sa nekim pozitivnim otkajanjima – „Mrtva straža“ je idealan strip kojim ćete svoje prijatelje, što ih plaši postojeći – i najavljavani – obim „Vekovnika“, uvući u sektu, prijatno iznenaditi i navesti da vam se pridruže u praćenju sage. ■

Uroš SMILJANIĆ

drag Ikonić, strip crtač.

Posebnu zahvalnost Parabellumaši odaju Bojanu Redžiću, intervjuom i starijim radovima (jer novih i nema!), strip majstoru odeljenom u Kanadu, a autoru specifičnog humora, na tragu Wostoka, ili Zografa. Poslednji blok prvog broja je predstavljanje autora iz Škole stripa „Kljun“ iz Banjaluke (Sotirov, Delić, Stojanović, Vranješević...).

Od tekstualnih rubrika vredi pomenuti značajku analizu ekranizacije stripa „The Walking Dead“, Predraga Ikonića. Ipak, prava poslastica je „Južnjačka uteha“ Marka Stojanovića (Stojanović na ijekavici – neprocenljivo!). Stojanović je svoje prijatelje iz RS podržao i svojim scenarističkim radovima iz svog širokog, i sve šireg, opusa.

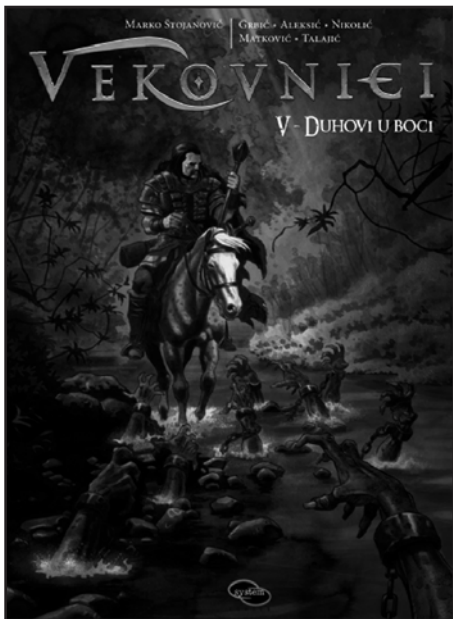
Drugi broj je, i opet – logično, na tragu prvog, samo još bolji, obimniji, sadržajniji. Tu su ponovo domaćinske snage (Dujaković, Vicanović, Ikonić, pojačani Đumićem, Došenovićem, Lojpurom...), kao i nezaobilazna pomoć iz Srbije (Stojanović, Aleksić, Tadić...). Tu je, ponovo, na početku Istorijat stripa Republike Srpske, sa osvrtom na banjalučki strip magazin iz devedesetih – „Žalosne sveske“. Sledi nastavak „Divljev vijetra“, odličnog vesterne dvojca Vicanović/Radovanović. Stojanović je prijatelje iz RS pomogao ovog puta još znatnije: „Legenda o znanom junaku – o Nikoli Mitroviću Kokanu“, potom ponovnom „Južnjačkom

utehom“, ovog puta o „Vekovnicima“, te obiljem strip-skog materijala („Ona spava“, sa Aleksićem, „Bear Blackberry“, sa Dikićem...). O jon-koma mangama još jednom ispisuje fascinantne redove Goran Marković. Časica razgovora sa Miloradom Vicanovićem Mazom vodi Predrag Ikonić. Uroš Smiljanić predstavlja publici u RS Tadićevu „Zabavu za celu porodicu“. O Festivalu animiranog filma Banja Luka 2011. piše Zoran Pejić. I drugi broj, rekemos već, iz pobrojanog se i vidi, donosi obilje materijala za čitanje, listanje, gledanje, promišljanje, uživanje...

Vredi, na kraju, pohvaliti Vladu Republike Srpske, resorno Ministarstvo, obilje ljudi pozitivnog duha i sluha za podržavanje ovakvog jednog magazina, finansijski, pre svega. Za pohvaliti je, jer tog duha i sluha u Republici Srbiji – nema! Kod nas u matici, naročito u njenim jugoistočnim delovima, sve je prepušteno entuzijazmu nekolicine pregalaca. Tako da: broj prosečnih konzumenata masovne kulture vs. stripadžije: hiljade i hiljade vs. jedan! Onda ne čudi množina onih koji se čudom čude pojavama kao što je strip magazin iz Republike Srpske, jednako kao i pojavama strip pregalaca iz jedne Surdulice, Željeze, Leskovca ili Babušnice, sasvim svejedno. Sve jednako paradoksalno ovde zvuči. Kao u nekom groteskom, somnambulnom stripu. Zato, gruvaj „Parabellum-e“, a mi – kako znamo! ■

Dalibor ĐORĐEVIĆ

„Vekovnici: Duhovi u boci“

(Marko Stojanović, Borivoje Grbić, Vladimir Aleksić, Marko Nikolić, Nikola Matković, Dalibor Talajić, „System Comics“ 2012)

Oluja u boci

Serijalom „Vekovnici“ Marko Stojanović je čitaocima Sponudio višestruko originalne albume – u isto vreme i autentično srpske – neprimenjive na bilo koje drugo tržište i kulturu, i zapanjujuće zapadnjačke – sa uticajem modernog evropskog i američkog stripa koji prodire mnogo dublje od same vizuelne prezentacije. Prva četiri „redovna“ albuma uspele su da stvore nešto

„Señor 1: Ni živ, ni mrtav“

(Dario Kukić, Dinko Kumanović, „Bookglobe“ 2011)

Mali, debeli Meksikanac, a nije Čiko

U vremenu hiperprodukcije svega i svačega, u nas-tavcima, dakako, postalo je dramatično teško stvarati i objavljivati dobru štampanu stvar i baciti je potom u poplavni talas kojim valja uglavnom mulj. Ni sama konzumacija nije lišena razočarenja. Možda je i srećna okolnost što strip danas u regionu ne može (pa i ne mora, na kraju krajeva) da se nosi sa ostalom štamptom – nema toga previše, relativno brzo se može spoznati i potrošiti kvalitet noviteta.

I tako nam je „Bookglobe“ iz Zagreba izbacio novog favorita po nazivu „Señor“, pa će dotični sad morati da se dokazuje.

Prva epizoda „Ni živ – ni mrtav“ pojavila se još početkom 2011. godine – tvrde korice, izvanredna štampa, sjajan papir... Kakvo izdanje, takva i c(ij)ena (99 kuna, što je prilično vesela sitnica). Mesto mu je na polici, među onim izdanjima na koja su svikli na Zapadu. No, budući da su sledeće epizode najavljene kao nešto što će moći da se kupi i na kiosku, dakle, lišeno viška luksuza, treba očekivati da će i cena biti prihvatljiva.

Držati u rukama i čitati dobar strip forme i oblika onoga što se najčešće i već decenijama štampa na Zapadu, poseban je segment zadovoljstva; tu gotovo da ima neke erotike. Poenta, svakako, nije tek u erotskom dodiru ni u tome da se ima nešto lepo na polici: šta zaista nudi „Señor“? Na promociji serijala, Dario Kukić i Dinko Kumanović, inače, ponosni autori, najviše opaku varijantu „Alana Forda“ na Divljem Zapadu... Hm?! Ili su reći prejake, u skladu sa uobičajenim marketinškim zamascima, ili autori u nastavcima koji će uslediti kriju urnebes, dok je „Ni živ – ni mrtav“ bio tek dobar uobičajeni prolog. S druge strane, ne znam valja li se

što se već može nazvati „univerzumom Vekovnika“ – svet koji se ne uklapa u danas ustaljene *fantasy* šablone, već nudi nešto prljaviju i prizemniju, iako jednako bajkovitu radnju. Insistiranje na domaćoj tradiciji i slovenskoj mitologiji čini svet u kome se radnja dešava izazovnijim od raznih iteracija Srednje Zemlje na koje smo navikli, a njegove stanovnike nepredvidljivima i zanimljivijima. Uvođenje mešavine srpskih istorijskih i pseudoistorijskih likova (od kojih su neki u isto vreme i jedno i drugo) u tu reakciju i korišćenje inteligentnog humora punog ironije i suptilnih anahronizama kao katalizatora, dovelo je do stvaranja instantne prepoznatljivosti i jasnog definisanja onoga što možemo očekivati u albumu ovog serijala iako i vizuelni i scenaristički pristup variraju iz izdanja u izdanje.

Priča o „Družini topuza“ se nastavlja gde je stala i Stojanović se još jednom odlučuje da priču razveže u širinu – dodatno nas upoznavajući sa likovima i šireći svet „Vekovnika“, a ne u daljinu, gde bi pružio rasplete već započetih radnji. Već oprobani sendmenovski pristup da delove priče u različitim vremenskim ili prostornim instancama crtaju i različiti crtači i ovde radi jednako dobro, ako ne i bolje nego u ranijim albumima, a sam crtež je još ustaljeniji i konzistentniji. Izvesno je da su „Duhovi u boci“ najkompletniji album u serijalu.

Iako je središnji i glavni deo priče koji je nacrtao Marko Nikolić zaokružena celina, potpuno je jasno da je upravo ostatak epizode, ispričan kroz desetak upečatljivih tabli Bore Grbića i Vlade Aleksića (s kolorom Ozrena Miždala) na početku i kraju, glavna nit radnje. Alijenaciju šireg čitalaštva zbog daljeg širenja fabule Stojanović izbegava korištenjem istorijskih i mitoloških tema koje su generalnoj populaciji daleko bliže od onoga što smo ranije srećali u „Vekovnicima“, i dalje ne propuštajući da ih interpretira na svoj, već prepoznatljiv, način. „System Comics“ i tvorci albuma su se još jednom

igrati tekovinama „Alana Forda“. U Srbiji je taj serijal možda ponajmanje emotivno zapečaćen klasičnim crtežom, ali je zato prevod Nenada Briksija vo vjeki vjekov proizveo jedinstveni fenomen koji će vazda služiti kao reper. Jezik „Señora“ na trenutke evocira uspomene na britke, sabljaste sentence iz „Alana Forda“ jezivo lišene socijalne korektnosti. Likovi su blago karikirani, ali nisu tako živopisni (premda su svi takođe opičeni i kvarni), mada je sâm Señor naprosto neodoljiv – pravi junak, definisani karakter sa potencijalom da bude zapamćen. Odličan crtež, po potrebi bogat, ali ne preopterećen, liči na francusku školu, a po nekima veoma podseća na Andrea Frankina. „Señor“ je mala, ružna, debela meksikanska vucibatina, ugur-suz i odmetnik tanušnih nogu koji voli da pređe i na ovu stranu zakona, ako se tako može zaraditi; recimo, izlovom učenjenih glava. Kukićev i Kumanovićev junak ne žuri nigde – u grafičkom smislu. Kadar koji poentira odlaže se taman koliko treba da suspens naraste. Jednom rečju, „Señorov“ metak putuje duuuugo, ponekad su takvi i dijalozi, a nekad i monolozi, pošto junaci, a naročito Señor, vole da pričaju sami sa sobom. Glavni junak svoj sarkazam ponekad iskazuje rimom. Stvar je namenjena strpljivom čitaocu koji takođe ne žuri i koji će za to biti nagrađivan u poslednjem trenutku iskakanjem iz klasične montaže, većtim kadrovima, glavnim i paralelnim zapletima, a za onaj glavni mislili smo da je greškom izostavljen. Ponekad je to samo duhovita nesvakidašnja epizodica upotrebljiva i van konteksta. Jednom rečju, Señor je zabavna, džangrizava zamlatka koja ne miriše partnere „u poslu“, jer radije „radi“ sâm.

Drugo osveženje u čitavoj priči jeste i tematika „Señora“: u pitanju je povratak Divljem Zapadu. „Bookglobe“ je već iskusan u tome, a svojevrementno je objavio i serijal „Linkoln“, iz porodične radionice tria Žuvre. Poređenje nije sasvim na mestu, budući da je „Linkoln“ ozbiljan, mada otkaćen antiverstern. „Señor“ nema tako pretenciozne ambicije. Saša Čobanov, recimo, smatra

potrudili da iskustvo ne ograniče samo na glavnu epizodu: u izdanje su spakovana još dva propratna stripa (Stojanović potpisuje i njihov scenario, a crtaju ih Nikola Matković i Dalibor Talajić (uz kolor Vladimira Popova)) i nekoliko mok-ap naslovnica raznih crtača. Predgovor Zorana Jakšića je očekivano dobar i nudi uvid u deo onoga što se dešava iza stripkih tabli „Vekovnika“. Ono čega nema u dodatku, a što bi značajno doprinelo celokupnom utisku je neka vrsta „Misterijinih misterija“ za „Vekovnike“ – mini-enciklopedije sa tekstualnim uvidom u istoriju i mitologiju na koju se album (i čitav serijal) naslanja i informacijama o tome šta je od svega toga stvarno, a šta je deo kreativne slobode autora. Ovako nešto zainteresovalo bi čitaoca za tematiku kojom se album bavi, što bi mu, opet, učinilo sledeće albume i serijal još primamljivijima.

„Duhovi u boci“, su crtački, a uz „Rekvijem“ i scenaristički najkompletniji album u serijalu. Zaokružena priča u flešbeku i nastavljanje (značajno, iako neveliko) glavne niti u prvim i poslednjim stranama zadovoljiće i ljubitelje „Vekovnika“ i one koji se sa njima susreću po prvi put. Celovitost pozadinske priče koja čini najveći deo ovog albuma ne dozvoljava nam da mnogo žalimo zbog toga što radnja iz ranijih albuma nije nastavljena u većoj meri, ali bi bilo fino videti da se već u sledećem albumu scenarista značajnije posveti „onome zbog čega smo svi došli“ – bajkovitom sukobu kultura, vremena i mitova na porođaju devetnaestog veka.

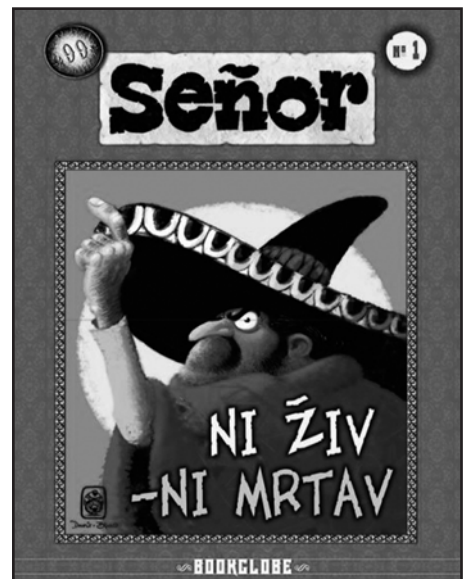
Hrabrost „System Comics-a“ da izdaje „Vekovnike“ i konstantna odlučnost kreativnog tima koji stoji iza tog kreativnog poduhvata da to poverenje višestruko opravda za svaku su pohvalu. Brojnost i kvalitet ekipe uključene u projekat govori i o tome da su albumi u serijalu postali i poligon za dokazivanje i promociju domaćih autora i razmenu ideja među njima. ■

Milutin PAVIĆEVIĆ

da je povratak Divljem Zapadu jako dobar potez, jerbo se vestern i na filmu i u stripu odavno potrošio. Tako je, počev od osamdesetih, vestern na platnu prosto raritet, retko se ko usuđuje da, bez preke potrebe i originalne ideje, uskoči u taj žanr, pa ispada da slabog i osrednjeg vesterna (iako to više nisu *kaubojci*) skoro da nema. Na talasu tog načina razmišljanja, naročito u regionalnom kontekstu, verovatno ne zvuči loše ideja o reanimaciji jednog takođe potrošenog žanra, koji za reanimaciju nije ni imao pravu šansu. Govorim o partizanskom filmu, koji je svojevrementno bio na umoru i nije stigao da se preformuliše usred jednog konfuznog društva u redefinisanoj. Usledili su ratovi, a ni oni, nekim čudom, još nisu našli svoje mesto u stripu.

Da li stripadžije zaista misle da mogu da se razbacuju jednim te istim temama, ili se radi o nečemu drugom?

Predrag STANKOVIĆ

„Miljokazi“
(Miljenko Horvatić, Hrvoje Ružić, „Bookglobe“ 2012)

Kazivanje o Miljokazima

Nalazim se u sobi, na krevetu. Pored sebe imam prazan papir, hemijsku olovku, na pola otvoren strip album „Miljokazi“ i nimalo lak zadatak da napišem nešto o njemu.

Strip album Miljenka Horvatića i Hrvoja Ružića „Miljokazi“ (tako nazvan zbog „kazivanja“ scenariste Miljenka Horvatića) sastoji se iz pet priča, na prvi pogled ničim povezanih (sem što su delo istih autora). Ipak, sve one govore o čoveku i njegovoj prisutnosti u svetu danas, kao i (sa druge strane) „klimavoj“ adaptaciji i neprilagođenosti ljudske deše stanju koje uzrokuju psihicke, duhovne i lične krize modernog života. Prva priča „Barandao“ vraća nas malo dalje u prošlost, ali samo zato da bi podvukla paralelu sa modernim svetom (koji je surovo prikazan u drugom delu priče) i ne bi li dovela u pitanje naš trenutni položaj i ulogu u svemu tome - ko smo, gde smo, odakle dolazimo, i (ono najvažnije) kuda idemo? Naime, priča govori o modernom čoveku koji je savršeno ovladao svim i svačim i u ovoj eri napretka, ali pri tom jednostavno izgubio svoju suštinu, sopstveni identitet. Druga priča ovog albuma „Desnica“ je priča o tome kako je u životu sve relativno. Poručuje kako je sam život nepredvidiv do te mere da prosto nikada ne znaš šta te očekuje već narednog trena. Tako i protagonistkinja ove priče nije očekivala da će, kada je krenula na fudbalsku utakmicu (po prvi put u životu), po nagovoru njenog brata, čuti priču koja će joj na neki način promeniti život! Kraj priče je prepušten mašti čitalaca, odnosno priča nam ne govori šta se na kraju desilo, ali nam sugerše.

Treća u nizu ovih priča „Elvis je nula“, možda i najuspešija priča ovog albuma, napravljena je kao monolog jednog pokojnika. U stvari, lik na čijoj naraciji počiva ova priča („počiva“ je itekako prava reč), obraća nam se direktno, i to u trenutku dok je njegova sahrana još uvek u toku! Ista priča nam poručuje da je ono kako mi doživljavamo sebe i ljude u svojoj okolini možda suprotno onom kakvi smo u stvari, kakvim nas doživljavaju drugi i kakvi ti drugi stvarni jesu. Na kraju nam ona pruža „utehu“ da smrt i nije toliko loše rešenje kada se osvrnemo na to kakav smo život vodili ili bolje rečeno kako smo pogrešnu predstavu o životu imali. Četvrta priča „O Florijanu“ je utemeljena na kontrastu koji daje uvid u to kakav neko može da izgleda spolja, a kakav je (zapravo) u duši. Zasnovana na psihoanalizi unutrašnjeg ljudskog karaktera i njegovih (da li?) skrivenih opsesija, bavi se poremećajem uma i ispoljavanjem, ehm, vrlo „čudnih“ (ne)ljudskih sklonosti...

Peta i poslednja priča ovog strip albuma „San morskog psa“ je dirljivija od onih koje su joj predhodile. Ovoga puta nas Horvatić svojim pripovedanjem seli na neimenovano ostrvo u Jadranskom primorju. Čak nam je i tema koju kazuje ova priča (nesumnjivo) bliža od ostalih, s obzirom na našu zajedničku istoriju. Radi se o čoveku koji je u jednom od svirepo vođenih ratova na Balkanu, hotimično skrivio smrt nekolicine ljudi, među njima i jednog dvanaestogodišnjeg dečaka. Progonjen sećanjima na dešavanja iz prošlosti, protagonista rešava da potraži spas u jednom od retko naseljenih ostrva na Jadranu. Međutim, dolazi trenutak kada ga pronalazi njegova prošlost i kada se s njome mora suočiti... Kroz krajnje čudna dešavanja dolazi do neočekivanog obrta. Čovek s namerom da ubije prepoznaje sebe i svoju žrtvu u jednom od primera kojim obiluje priroda i ogorčen saznanjem da vođen besom i željom za osvetom čovek i sam postaje životinja (i mnogo gore od toga!)...

Horvatićeve priče inspirisane su dešavanjima iz njegove (i naše) životne sredine, ali su i pored toga veoma karakteristične. Iako nisu preopterećene opširnim tekstom, dosta toga govore i poručuju. U njegovim pričama

su najzastupljenija metaforička značenja koja on uspeva da istakne određenom simbolikom i poređenjima. Radi se (nesumnjivo) o jako talentovanom piscu i scenaristi koji (nesumnjivo) ume da pokaže i iskaže ono što hoće, na njemu svojstven način. Kvalitet ovih priča svakako se ogleda i u Ružićevom crtežu. Ružić je razumeo i likovno oblikovao Horvatićeve priče na pravi način i time uspeo da dočara atmosferu dešavanja u istima, vešto je prilagodivši svom upečatljivom crtačkom stilu koji pažljivog čitaoca može da mestimično podseti na Ružićevog i Horvatićevog strip učitelja, Radovana Devilića. Ružićev crtež skoro da je sam po sebi dovoljan da ispriča sve ove priče, uz minimalno učešće teksta i dijaloga koji ga upotpunjuju. Ono što je karakteristično za njegove crteže u ovom strip albumu je to da su svi rađeni isključivo u olovci sa dosta jakih intezivnih linija u prvom i znatno mekših i suptilnijih u drugom planu. Većina njegovih kadrova u stripu je urađena sa puno detalja u pozadini i upečatljivo oslikanim pejzažima, što jako doprinosi „živosti“ u njegovim radovima. Postizanje valerskih vrednosti senčanjem je takođe prisutno u njegovom radu, kao i vešto kadriranje, koje je dinamično i prilagođeno svakoj od priča.

Nalazim se u sobi, na krevetu. Pored sebe imam ispunjen papir, polu ispisanu hemijsku olovku, imam (i dalje) na pola otvoren strip i ispunjen zadatak da nešto napišem o njemu. Ukoliko čitate ovu rečenicu, donekle sam ga uspešno rešio. ■

Aleksandar TEOKAREVIĆ

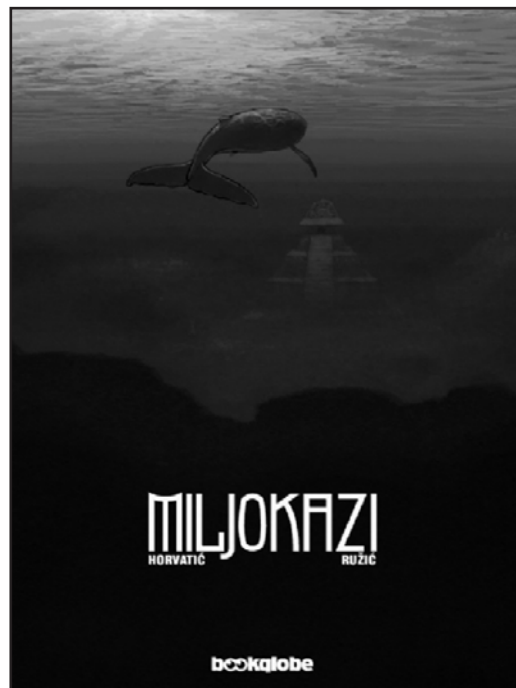
„Nova vremena“
(Tomaž Lavrič, „Omnibus“ 2011)

Novi ljudi za novo doba

Onima koji su gledali film „Lepa sela lepo gore“ će prolog zbirke kratkih stripova slovenačkog strip umetnika Tomaža Lavriča biti jako poznat. Nalik na otvaranje mitskog tunela iz kojeg će iskočiti „drekavac“ i započeti bratoubilačke ratove na prostoru bivše SFRJ, tako i Lavrič svoju intimniju i manje očiglednu apokalipsu započinje u doba samoupravnog socijalizma, u ovom slučaju, svečanim otvaranjem radova na stambenom kompleksu u Ljubljani. Svi elementi su tu: i licemerni političari o kojima javno samo dubovito mogu da izraze opšti stav, tj. da im se pokake na glavu, i zbudjena pionirka koja ne može da se seti zakletve Titu, kritičar sistema koji uprkos tome što iskazuje svoj stav na latinskom biva promptno istamburan, arhitekta koji ne razume da je njegov projekat kolateralna šteta partijskih čistki... Svi ovi junaci na blic predstavljeni, čak i dete u stomaku izmučene žene koju muž zapostavlja, su akteri priča koje slede.

Lavrič, veliki kameleon ne samo slovenačkog već i evropskog i svetskog stripa, u ovoj je kolekciji u formi dostojnog njegovog najboljeg stripa „Crveni alarm“ iz 1996. Ovaj autor ima izuzetan dijapazon počev od političkog novinskog stripa „Diareja“ u nedeljniku „Mladina“ još od 1988. godina. Ovaj strip je toliko vizuelno sveden da možete napraviti čak i sami jedan uz pomoć programa na linku: www.mladina.si/projekti/diareja/. Stoga je teško tog Lavriča povezati sa autorom ambicioznih projekata kao što su „Bosanske basne“ („Cult Comics“, 1997), a kako ga tek onda spojit sa autorom „Ekstremnih sportova 1 i 2“ (2008, 2009.) kolekcijama crnohumornih tabli sa najprostijim i najzabavnijim mogućim gegovima.

Ipak, biće da je pravi Lavrič onaj koji se

iznova vraća socijalnim temama, mučnim i neprijatnim, a pre svega autentičnim. Teško je otrgnuti se pripovedačkoj magiji koja na samo par strana uspeva da dočara čitave životne priče, odnose i zaplete upakovane u savršene minijature vrhunskog strip izraza. Osnovne prednosti koju ovaj autor ima su podjednako razvijen osećaj za kadriranje i suptilna, ali sugestivna karikaturnost likova. Majmunolika fizionomija batinaša, kockasto lice i telo bivšeg oficira JNA, loptasti, svinjoliki debeljuca, sve su to informacije za čitaoca koje se dopunjavaju doziranim dijalogom da bi stvorile sliku o ljudima suštinski neprilagođenim za naslovna „Nova vremena“. Čak ni anđeli, a Lavrič, kada želi, i njih ume da nacрта, nisu dobrodošli u ovom svetu koji je otišao dalje. Dalje od samoupravnog socijalizma koji nije imao skinhedse, pljačke menjačnica, sado-mazo prostituciju i uterivače dugova sa emotivnim problemima.

Ali, „Nova vremena“ nisu nostalgican pogled unatrag, naprotiv! Oni su samo svedočanstvo o stanju u kojem se čak i ta najnaprednija od svih ex-Yu republika našla ne tako davno, o mračnim čoškovima koji vrebaju svuda, na ulicama i u ljudskim dušama. Uprkos i najjačoj gradskoj rasveti. ■

Pavle ZELIĆ

HVALA TI DRAGA
ŠTO MI ČUVAŠ MARKA...
DA, MORALA SAM DA GA
DOVEDEM, A NE MOGU DA
PAZIM NA DVA DETETA
ISTOVREMENO...

...MA, ZAPENIO JE KAD
JE ŽUO DA JE OTVOREN
GRČKI SUPERMARKET...
ZNAŠ KAKAV JE
OTKAD JE PRESTAO
DA ŽIVI U ATINI...

...JESTE
VALA, KO ZEHGA...

HIPERMARKET

...VAŽI DRAGA
NEĆEMO MI DUGO...
AJDE, ČAO!

SMRZNUTA
HLEB I PECIVA

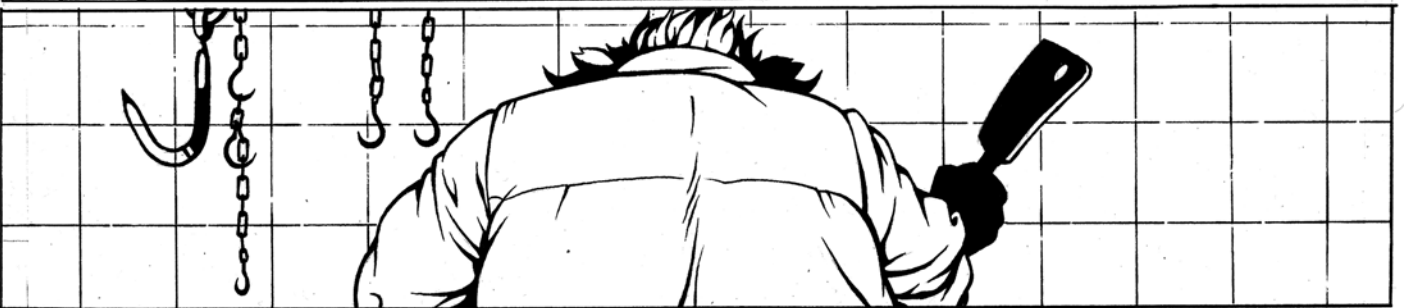
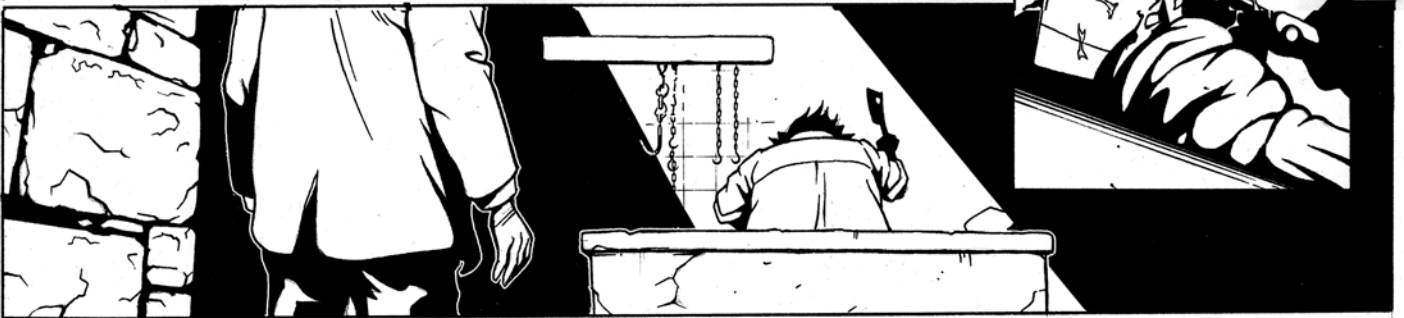
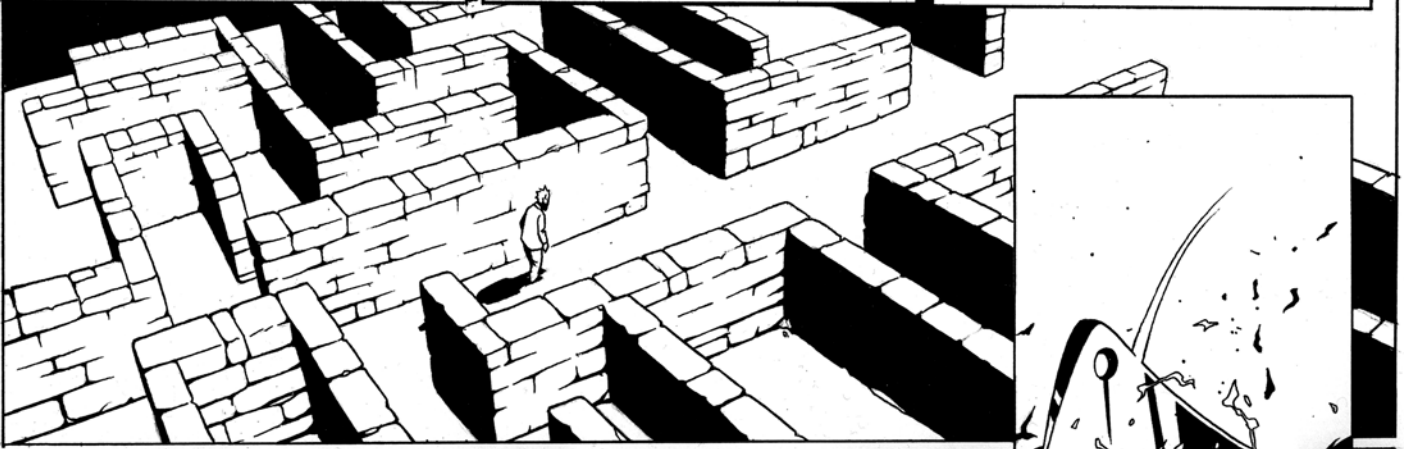

...E RECI SAD
DEKO
ŠTA BI HTEO DA
KUPIMO OVDE...
HM..?

DEDA..?

... KASNO JE
ZA
NAŠ SUKOB...
ALI NAŠAO SI ME,
ODAJEM TI
PRIZNANJE.

ZATO TI OBEĆAVAM -
U SLEDEĆEM KRUGU ĆU JA
POTRAŽITI TEBE,
I NAĆI TE DOK
SI JOŠ
MLAD I SPREMAN.

DEDA!!

JURIM OVDE
KO SUMANUTA, NE ZNAM
GDE SI, UPLAŠI ME... AMA,
JEL TO MARKOV MAČ?
ŠTO SI MUTO UZEO?

NE MOŽEŠ DEDA
TAKO DA SE PONAŠAŠ,
KAO NEKO DETE,
A STAR SI ČOVEK...
RAZUMEŠ?

...SUVIŠE SI
STAR TEZEJU...

Osluškujem unutrašnje glasove

PRESSING: Koliko te je promenilo, kao čoveka i kao stvaraoca, iskustvo rada na „Technotize-u“?

Aleksa GAJIĆ: Ah... Intervju sa Markom Stojanovićem! Bolje da se udobno zavalim u sofou, čeka me jedno pravo psihološko sito & rešet... Ako me je rad na filmu nešto i bio promenio, dve zadnje godine i rad na strip serijalu „Drako“, opet su me vratile gde sam i bio. Teško je sagledati sebe sa tolike vremenske distance i tačno prosuditi da li te takvim kakav si čini isključivo posao ili ima tu još kojekakvih faktora. Mnogo sam raznih stvari radio u međuvremenu pored stripa, što za sebe i mentalno zdravlje, što kao dodatni izvor zarade... Možda je zato najbolje zaključiti: promenio sam se, a kako i zbog čega nemam pojma – a nema ni veze, važno je da se menja.

PRESSING: Kakvi su to poslovi za mentalno zdravlje, i šta ga to u tvom slučaju ugrožava?

GAJIĆ: Sve ono što u svom razlogu postojanja nema „trebalo bi, moralo bi“ jeste posao za mentalnu higijenu. Kao da je juče bilo, sećam se reakcije učenika kad nastavnica likovnog ili srpsko-hrvatskog kaže: „Slobodna tema.“ Kao jedan svi ispuste ono: „Joooo!“ Kao da bi da kažu: „Šta me cimaš, reci šta ti treba, pa da se razilazimo.“ Ili: „Nemoj da mi čeprkaš po intimi, šta te briga o čemu ja razmišljam!“ I stvarno je tako... Ima ljudi u mojoj okolini koji su toliko puni duha, ideja i poskočica, a kad im daš papir da to i pretoče, nastane tajac. Kapiram da svi imaju ideje, ali samo nadareni pojedinci i sposobnost da ih materijalizuju. E, kad se takve ideje ne izbacuju, one se ukvare, kao hrana u frižideru. Čovek počne da se vrti oko jedne te iste stvari na hiljadu načina, i to ga frustrira, pravi osećaj praznine i neispunjenosti.

PRESSING: Prema tvojoj definiciji, vidim da postoje različite vrste poslova. Postoje li i različiti načini na koji se obavljaju ti različiti poslovi, ili si uvek surov profesionalac, koji ama baš svaki posao radi sa istom posvećenošću i žarom?

GAJIĆ: Voleo bih da mogu, ali kao ni žar na roštilju, tako ni kreativan žar ne može da gori zauvek. Zato se ja tako panično i trudim da stalno nalazim poslove sa strane. To mu dođe k'o mahanje novinama u ugali dok se opet ne razgori. Poslovi za Francuze sisaju energiju, traže mnogo ulaganja, a rezultat vas sve manje krepi jer ste ga toliko puta već videli da vam on ne pruža više nikakvu satisfakciju. Ima ljudi koji to mogu, ali to više nisu kreativci i umetnici, već zanatlije – pekari. Ja se trudim da na svakom poslu izgorim. Šta poslodavca briga da li ja prolazim kroz krizu ili ne? On hoće Gajića i to treba i da dobije. Kapiram da će sa godinama ti mladalački ideali polako da izbledje. Postajemo umorni, radna fascinacija nas više ne fura k'o nekad, sad su tu deca sa svojim problemima, a vama samo ostane način i obaveza kako da donesete keš u kuću...

PRESSING: Stripom se pre rada na serijalu „Draco“ nisi, manje-više, bavio nekoliko godina. Da li zapažaš da mu danas drugačije pristupaš nego pre tvog iskustva sa dugometražnim animiranim filmom „Technotize“, i ako je to tako, na koji način je drugačije?

GAJIĆ: Kad smo već spomenuli faktore, evo još jedne situacije gde je više stvari figuriralo da nešto ispadne kako je ispalilo. Istina je da je film u mnogome pomerilo neka merila i percepcije, ali opet istina je i da Francuzi nisu hteli ni da čuju za pomeranje. Oni su, kako su im tržišna pravila i nalagala, tražili od mene da radim istu stvar na isti način, ne bi li ponovili i isti uspeh. Avaj, umetnost i matematika nisu baš isto.

PRESSING: A propos umetnosti i matematike... Francuskim izdavačima mnogi zameraju preveliku okoštalogost forme koju neguju (neki bi rekli forsiraju po svaku cenu), čak je i krive za preuzimanje ogromnog dela franuskog tržišta od strane mange. Jesi li i ti jedan od njih?

GAJIĆ: Pravo da vam kažem, jako slabo čitam stripove i bilo šta drugo. Umesto da osluškujem tuđe ideje i rešenja, sad osluškujem svoje unutrašnje glasove koji mi govore kako treba. Naravno sve to treba lepo upakovati pa će Francuzi i kupiti. Svakako da okoštalogost forme postoji, ali ne slažem se da postoji samo u francuskom stripu. Uvek je i u svemu postojalo 2% autora koji guraju i vuku, i posle njih armija šljakera koji utabavaju i okoštavaju formu. Čitaoci su po pravilu glupi i lenji i nemaju pojma šta hoće. Onih 2% treba da im to objasni, a onda onih 98% i da im to isto smuču.

PRESSING: Čini mi se, nekako, da ti u svom bavljenu stripom imaš neke svoje teme, svoje žanrove, kojima se radije okrećeš nego drugima. Jesam li u pravu, i

ako jesam, može li to strip crtač na francuskom tržištu danas sebi da priušti?

GAJIĆ: Ja sam uvek mislio da je u obostranom interesu (i izdavača i autora) da ljudi rade ono što vole da rade. Više će ih ispunjavati, i oni će zato više i pružiti, i strip će biti bolji i bolje će se prodavati... Ali oko sebe vidim dosta primera gde to nije slučaj. Ja negde imam sreću da me pronalaze zaista atraktivne stvari za crtanje, a tako će koliko vidim biti i nadalje. Sve više naginjem ilustrativnom pristupu stripu, a takav stil traži i raskošan scenario.

PRESSING: Definiši „ilustrativan pristup stripu“. Zašto mu sve više naginješ, šta je pogodovalo tome?

GAJIĆ: Pa ako bi onaj strip gde je sve podređeno čitanju bio narativan, onda bi onaj gde je sve podređeno parenju okica naših dragih čitalaca bio ilustrativan. Evo i primera: „Tin Tin“ je izrazito narativan strip i to je ono čemu francusko – belgijska škola najviše naginje. „Kapetan Zora“ Fernanda Fernandez je remek delo ilustrativnog stripa. Proklete ga je teško čitati, ali ko mari pored onakve crtačke bravuroze? Ja sam oduvek više gledao stripove nego čitao, i otuda i moja tendencija da pravim ilustrativne stripove. Zapravo, ja bih želeo da nađem neku pravu meru. Po školski, trebalo bi da tamo gde želite da usporite i malo odmorite čitaoca plasirate jedan lep kadar pun detalja da čitalac malo uživa, a kad krene bla-bla priča onda lepo sve redate kao domine da ne smetate pričati, i hiljade drugih varijacija na tu temu. Negde ubodete pravu stvar, a negde ne.

PRESSING: Gledajući drugu stranu stripa „Mama Paduri“ nameće mi se jedno pitanje. Opšte je poznato da Francuzi imaju određena precutna pravila vezana za strip naraciju. Svako pravilo je, po definiciji, ograničenje. Da li ova konkretna ograničenja smatraš pozitivnim (jer te, možda, teraju da u njihovim okvirima probaš da budeš izražajni) ili negativnim (jer ti ne daju da se razmašeš)?

GAJIĆ: Smatram ih pozitivnim. Zapravo ne mogu ni da zamislim neku kreativnost gde nema baš nikakvih ograničenja. Makar tehničkih. Čak je i samo naše bitisanje na ovom svetu niz ograničenja i naši načini kako da se teže ili lakše provučemo između njih. Volim i poštujem pravila, znam čemu služe i sve ih inspirativnije doživljavam i pokušavam njihovo prisustvo da pretvorim u svoju prednost. Em sam ja ispunjeniji jer sam savladao problem, em je čitalac sretniji jer je dobio pravilno štivo koje se lako čita.

PRESSING: Dotična pravila su muka za svakog crtača koji ulazi u francuski strip, velikim delom i zato što izdavači očekuju da ih crtači poštuju, ali im ih ne otkrivaju pre nego što ih prekrše. Možeš li ti da neka od tih pravila formulišeš za dobrobit hordi crtača koji (neuspešno) obijaju pragove izdavačkih kuća u Francuskoj?

GAJIĆ: Meni se ta pravila nekad čine kao teranje maka na konac, i služe da rasteraju one koji jednostavno još nisu dovoljno dobri. Činjenica je da ima stvari koje se ne mogu objasniti, jednostavno dolaze radom, a činjenica je da ima i mladih autora koji nacrtaju 12 tabli i pitaju gde je Francuska. Čekaj bre, stani lave! Otkud znaš da ti se dopada rad na stripu, nisi prošao ni kroz jednu valjanu krizu pa da se boriš, a isto to znaju i izdavači. Ako mlad autor i prođe kroz tu torturu, znači da će proći kroz torturu zvanu „osam albuma za četiri godine“ pa se ti češi... Ja sam izbegao torturu, ali ja sam stanovitom Jean Claude Camano-u te 1998. tresn'o četiri prepune fascikle o sto, na šta on nije ostao ravnodušan. Već počinjem da zvučim kao mator, ali činjenica je da sam pre prve prodate table imao preko 200 tabli raznih stripova, od čega 100 tabli u boji. Jednostavno, volim da crtam stripove.

PRESSING: Na trećoj strani primećujem pojačanu stilizaciju u tretmanu likova. Da li si se odlučio za stilizovanije fizionomije likova kao ventil nakon robovanja relizmu na „Biču Božijem“? Da li tvom načinu izražavanja određena doza stilizacije više odgovara, zbog veće ekspresivnosti u crtežu koju dozvoljava?

GAJIĆ: Upravo tako, ja sam jedan od onih autora koji voli da menja, i svaku priliku koristim za to. Kad se ovaj lep poslić pojavio, baš sam pomislio: najzad simpatični likovi, pitoreskni pejzaži i šumica... Sve ono čime se dugo nisam bavio. I zaista, strip je izleteo iz mene k'o da je jedva čekao, završio sam osam tabli u boji za mesec dana.

PRESSING: Kao neko ko je i sam oprobani scenarista, kako je za tebe da radiš po tuđem scenariju? Sorbe li te prsti da nešto promeniš kad imaš bolju ideju, koliko sebi dozvoljavaš da menjaš čak i kad je očigledno poboljšanje u vidu?

GAJIĆ: Jes' vala... Sad si dotakao moju životnu priču. Valeri Mangin (moja draga scenaristkinja) nije baš najslavnija u svom poslu, ali ima tu dobru osobinu da voli da mi udovolji i da me često pušta da prekradam, menjam i dodajem. Naravno, nekad kaže: „Čekaj brate, ipak sam ja scenarista!“, ali uglavnom imamo lepu i produktivnu saradnju. Nije sujeta i prizna kad imam bolju ideju, što je valjda i za očekivati s obzirom da ja dolazim na njenu ideju, a ona počinje od belog papira.

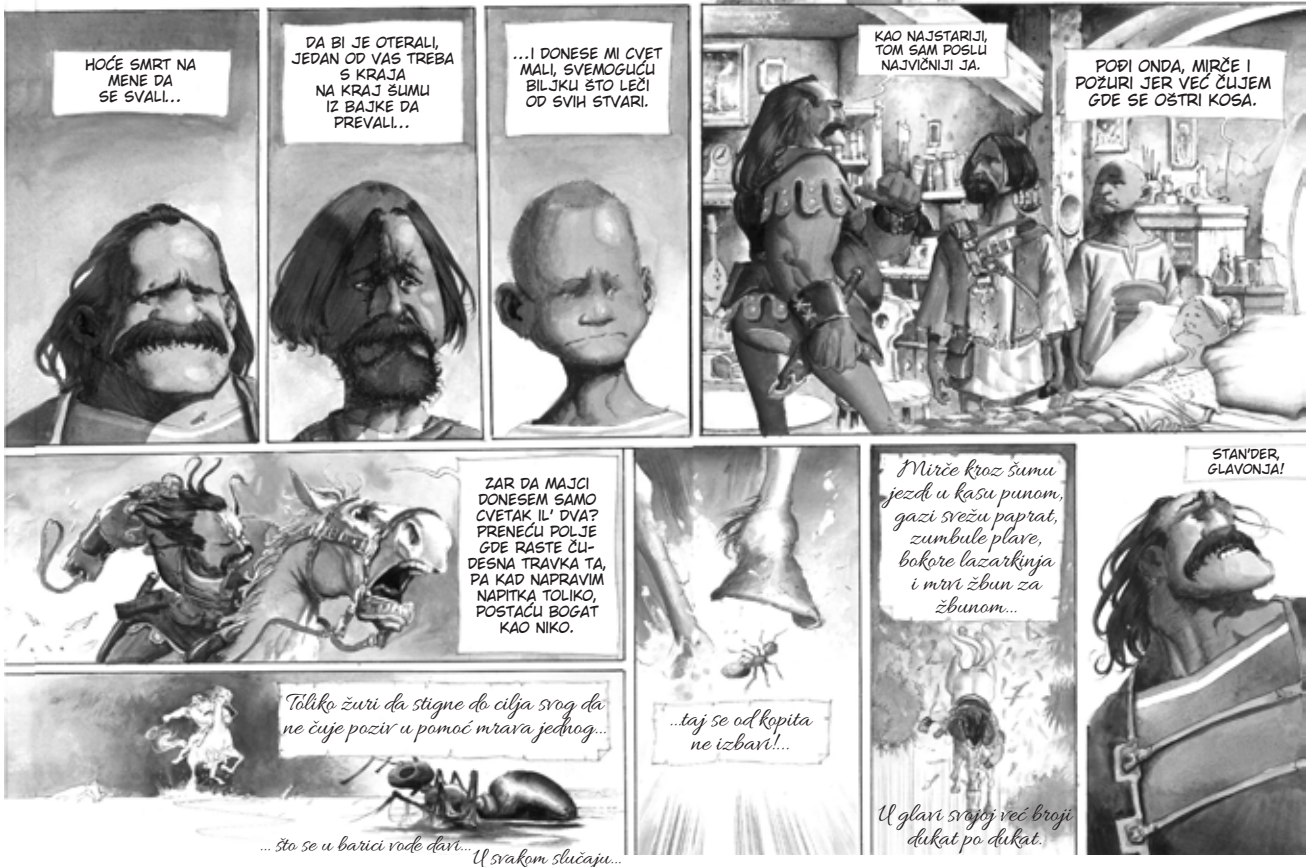
Bila jednom jedna bolesna starica,
daj joj na obronku šume beše kućica.

Mama Paduri

Već na smrti, jednog
jutro ona pozove k
sebi svoja tri sina.

PRIPITE,
SINOVI MOJI...

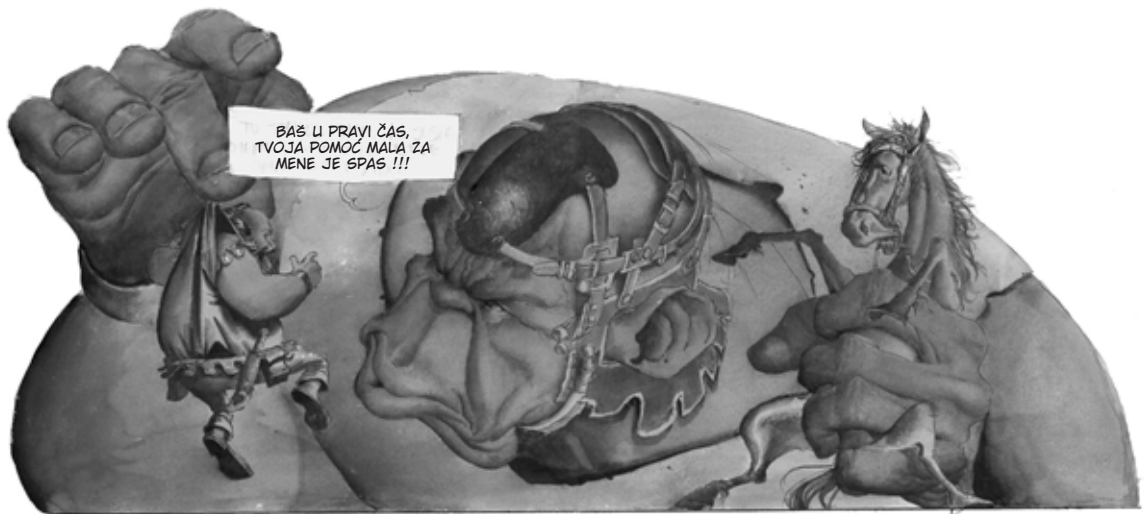

PRESSING: Imao si i negativna iskustva takođe, zar ne? Ne moramo da navodimo imena, ali znam za jednu probu gde je scenarista na tvoju promenu odreakovao prilično drastično...

GAJIĆ: ODMA' posle sjajne prodaje prvog „Biča Božijeg“, Aleksandar Manić Monja mi je objasnio da sam sad tamo neka zvezdica i da bi trebalo da se tako i ponašam – ako ne zbog sebe, onda zbog drugih crtača koji

pripadaju toj grupi. To je podrazumevalo i zadavanje nekih standarda koje scenarista treba da ispuni da bi dobio priliku da radi sa mnom. Jedan od mojih uslova je bio da sam ja režiser. Stanoviti scenarista je to uvažio, ali ipak rešio da odustane. I tako, eto mene opet sa Valeri, koja nije imala problem da mi prepusti montažu, režiju, čak i intervencije u scenariju.

PRESSING: Četvrti tabla demonstrira tvoju veštinu kadriranja. Zašto ti je

BAŠ U PRAVI ČAS,
TVOJA POMOĆ MALA ZA
MENE JE SPAS !!!

PUSTITE ME, MOLIĆU
FINO! U STRAŠNOJ
SAM HITNJI SADI!...
KUKU I JAO...

DE, PRESTANI DA SE GICAŠ,
DA TI NE ZAVRNEM VRAT!

VIDIŠ OVU GOMILU ŽITA, SAD TE ČEKA
OZBILJAN RAD I ZRNO PO ZRNO PREBACIĆEŠ
NA TAVAN. AKO DO JUTRA NE OBAVIŠ TO,
POJESĆU TE GLASNO...

NEMA MI SPASA,
BAREM TO JE
JASNO.

*I tako se konj u štalu vratio sâm, pa je morao Adrijan, drugi po redu sin,
da ga uzjaše i s kraja na kraj šumu iz bajke da prevale...*

DAKLE, JE LI
POSAO ZAVRŠEN
ČASNO?

... i donese iz nje cvet
mali, svemoguću
biljku što leći od
svih stvari...

bitno da zadržiš kontrolu baš nad tim segmentom rada na stripu – drugim rečima, da li ga smatraš ključnim?

GAJIĆ: Svakako, jedan od najvažnijih segmenata. Video sam dosta stripova gde se samo montažom i režijom, osrednje dešavanje pretvara u događaj zbog kog ne možete da ostavite strip (što i jeste najvažniji kvalitet stripa). A, naravno, video sam još više onih, za koje se zapitate, zašto ovaj

čovjek ne okopava kupus nego crta stripove? Tu dolazimo do onoga da crtanje stripova zaista zahteva mnogo razmišljanja. Funkcionisaće i bez razmišljanja, ali veliki autori se poznaju po tim svežim kadrovima i režiji koja vas privlači za stolicu. E sad, na celu ovu priču kao kockice se uklapaju i grafizam i baratanje kolorom, i tretiranje elemenata kao što su pozadina, onomatopeja, i još svašta nešto, što tablu treba da učini lepom i

TA SVEMOGUĆA TRAVKA ŠTO LEĆI OD SVIH STVARI... ŠTO MOĆI IMA SVE, BEZ SUMNJE MOŽE I ŽELJE DA OSTVARI!

SVE MOGUĆE ŽELJE! ŠTA GOD MI NA PAMET PADNE! TE, KAD OZDRAVI MATI, OSTVARIĆU SNOVE SVOJE SVE... MINISTAR ĆU BITI... GUVERNER; ILI PRINC IL', ŠTO DA NE, NA GLAVU ĆU KRUNU STAVITI!!!

On prosto leti i cilju sve je bliže, pa umesto da skrene, radije u trnje tera staricu sirotu, što pod teretom godna i pruća glavu jedva diže. Tim gore po nju, značajniji se trenutak niže, baški pomoći – to nije važno više.

I EVO ME, ČINI SE, NA DOHVAT TRAVKE: OVO JE KRAJ ŠUME IZ BAJKE.

čitljivom. Još ako lepo crtate, eto hita...

PRESSING: Gledajući 5. stranu postaje jasno da radiš na velikim, čak ogromnim formatima. Zašto ti je bitno da ti format bude tako veliki?

GAJIĆ: Ja se u poslednje vreme isto to pitam. Za neke stvari je zaista dobrodošlo raditi na velikim formatima, ne moram da se mučim, za sve ima mesta, ali takođe naiđu kadrovi za koje bi mi bilo lakše da ih radim

na manjem formatu. Mislim da ću smanjiti malo u budućim projektima. Ako ništa drugo, rad na „Skrepbuk-u“ i „Pljosnatom stripu“ me je podsetio na svu lepotu rada u sitno.

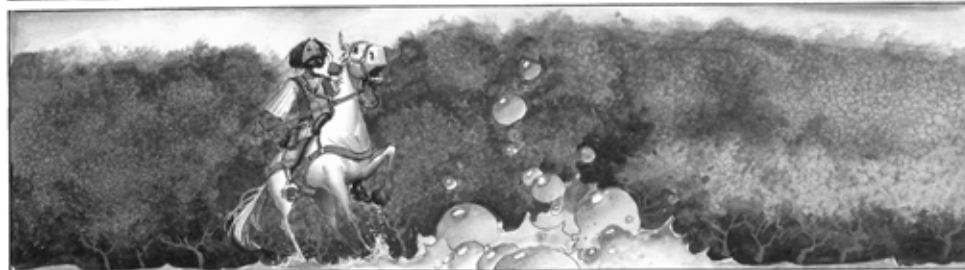
PRESSING: Imao sam prilike da gledam jedan proces nastajanja table na Četranestoj balkanskoj smotri mladih strip autora i moram priznati da sam iznenađen. Crtaš plavom olovkom na gomili papira koji svakako nisu hamer i

TO JE, DAKLE,
KULA U KOJOJ RASTE
SVEMOGUĆI CVET.

REKLO BI SE DA
VRATA NEMA. ONDA ĆU
SE VERATI UZ NJU!

VERUJEM, AVAJ,
DOBRA MOJA MATI,
DA ADRIJAN NEĆE
VIŠE DA SE VRATI I
DA JE RED DA JA,
PETRU, NAJMLAĐI SIN
VAS, ODEM S KRAJA
NA KRAJ BUME IZ
BAJKE I DONESEM
IZ NJE CVET MALI,
SVEMOGUĆU BILJKU
ŠTO LEŽI OD SVIH
STVARI.

E PA, IDI, MALI MOJ
I NEK TE SRCE VODI.

tabla koju kažeš da si završio u olovci nekom sa strane deluje kao... Pa, gomila nezavršenih skica. Možeš li da objasniš zašto je za tebe to gotova tabla, iako svima oko tebe deluje kao nešto na čemu tek treba raditi?

GAJIĆ: Naravno, to što si imao priliku da vidiš je gotova skica, ne tabla. Ali u pravu si, zaista se jako malo zadržavam na skici. To ti je kao u seksu - najbolje je na samom početku i samom kraju. Najviše uživam u

prvim potezima na belom papiru i zadnjim final touch akcentima na već skoro gotovoj tabli. Ostalo mu dođe obavezan program i onda se ja trudim da preko tog srednjeg dela što brže predem. Kad bi radio detaljnu skicu, mislim da bi mi proces tuširanja postao nesavladivo smoran. Ovakvo, sa potpuno ovlašnim skicama, tuširanje ispadne veoma kreativno i uzbudljivo.

"DOBAR TI DAN, ŠUMO...
DOBAR TI DAN KUKAVICE,
I TEBI, KREJO...
DOBAR VAM DAN, BLAGA
SRNO I ZEČICI RADOŠNI.
I TEBI, RIĐA VEVERICE...
MOGU LI LIČI?...
KAKO KOD VAS LEPO
MIRIŠE..."

ŠTA RADIŠ TU, MRAVE?
ZAŠTO SE GICAŠ U BARI
TOJ? TU MOŽEŠ NAĆI
SAMO LIPEŠ SVOJ! ČEKAJ,
ODATLE ĆU TE IZVUĆI!

HVALA.

NEMA NA
ČEMU.

„ZDRAVO.“

ZDRAVO!

STAN' DER, PRCOLJAK. BAŠ
U PRAVI ČAS, TVOJA POMOĆ
MALA ZA MENE JE SPAS.

TAKO MI BOGA, AKO MOGU
BITI OD KOJE POMOĆI ZA
VAS, ZAŠTO DA NE!

VIDIŠ OVU GOMILU ŽITA,
SAD TE ČEKA OZBILJAN RAD I ZRNO
PO ZRNO PREBACIĆEŠ NA TAVAN.
AKO DO JUTRA NE OBAVIŠ TO,
POJEŠĆU TE SLASNO.

ČITAVA GOMILA I TO ZRNO PO
ZRNO, DA SE KAJEM SAD JE
KASNO; DOĐAVOLA, POSLIĆEM
OVIM PREVARIH SE GRDNO!

"NAJRADIJE BIH
ZAPLAKAO GLASNO..."

ZDRAVO.

PRESSING: Imam utisak da je tebi jedna od najbitnijih stvari u radu, ako ne i najbitnija, ta da u samom poslu nađeš nešto uzbudljivo, nešto što tebe lično zadržava?

GAJIĆ: Šta drugo? Okoreli profesionalci će reći da je to kinta, ali takve ne volim. Ubrzo se pretvore u direktore koji samo gledaju kako da rašire biznis. Više puta sam imao prilike da posmatram zbunjena lica sago-

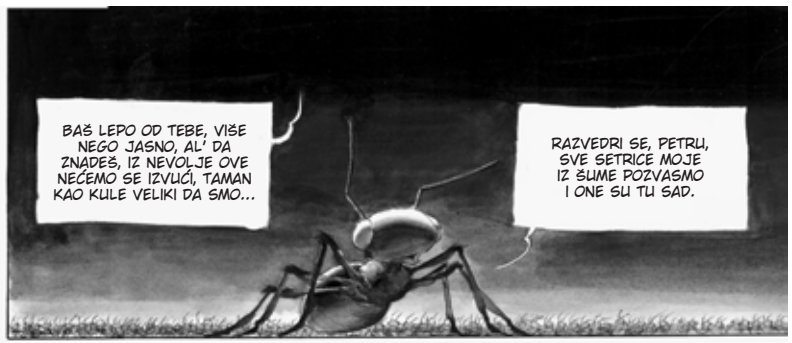
vornika, kojima jednostavno nije bilo jasno zašto sad kad sam napravio neko ime ne nabavim petoro klinaca i ne počnem da radim osam serijala i ubijam keš? Verovatno im je bilo još manje jasno zašto tri godine života i celu životnu ušteđevinu bacih u animaciju i film...

PRESSING: Pre neki dan si mi otkrio da si blizu toga da francuskim izdavačima prodaš svoj scenario, što je jedan pravac tvog kreativnog razvoja koji ja lično

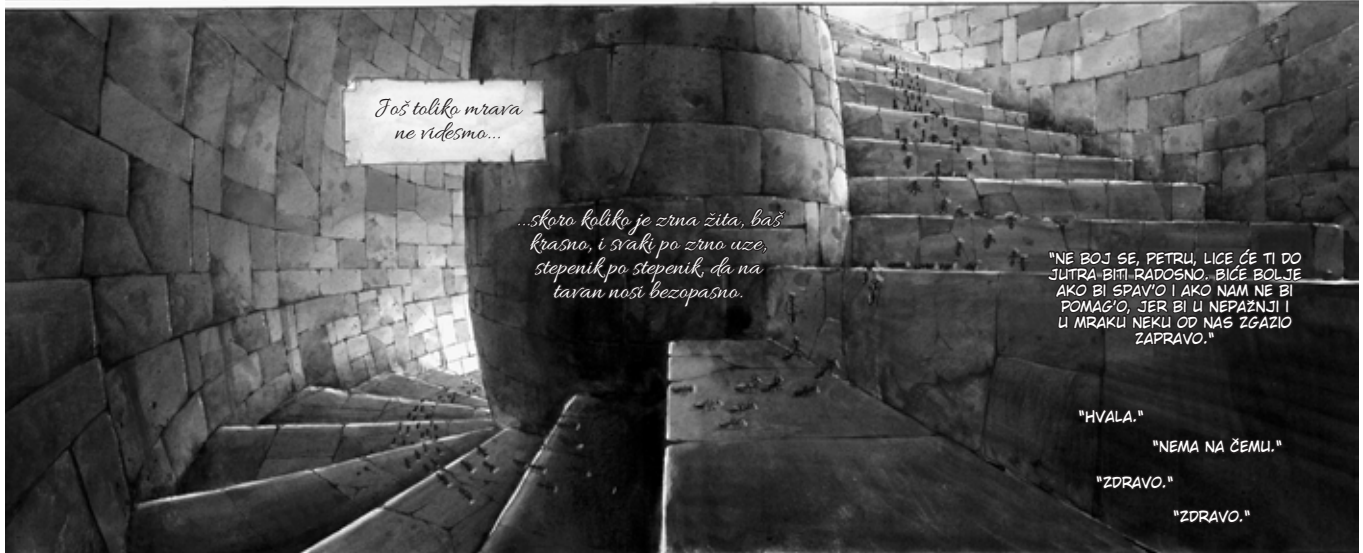
ZDRAVO! DA NE BEŠE TI ONAJ MRAV ŠTO GA MALOČAS IZ BARE IZVADIH LASNO?

SPASI ME TAD, A SAD ČU TEBE JA, DOK JOŠ NIJE KASNO!

BAŠ LEPO OD TEBE, VIŠE NEGO JASNO, AL' DA ZNADEŠ, IZ NEVOLJE OVE NEĆEMO SE IZVUĆI, TAMAN KAO KULE VELIKI DA SMO...

RAZVEDRI SE, PETRU, SVE SETRICE MOJE IZ ŠLIME POZVASMO I ONE SU TU SAD.

Još toliko mrava ne vidimo...

...skoro koliko je zrna žita, baš krasno, i svaki po zrno uze, stepenik po stepenik, da na tavan nosi bezopasno.

"NE BOJ SE, PETRU, LICE ĆE TI DO JUTRA BITI RADOSNO. BIĆE BOLJE AKO BI SPAV'O I AKO NAM NE BI POMAG'O, JER BI U NEPAZNJI I U MRAKU NEKU OD NAS ZGAZIO ZAPRAVO."

"HVALA."

"NEMA NA ČEMU."

"ZDRAVO."

"ZDRAVO."

Čitavu noć su radile noseći zrno po zrno duguljaste...

ZAVRSIO SI, A JOŠ NI PETLOVE NE ZAČUH JASNO! ČUDO JEDNO I, REĆI ČU TO GLASNO, OVE ĆE ZIME, BLAGODAREĆI TEBI, MIŠEVI U KULI CIJUKATI RADOSNO!

EVO, NAGRADIĆU TE NAPRASNO OVIM PAROM "ČIZMICA U KOJIMA NOGE BEZ UMORA HOĐE". DUGI PLUT ŠTO TE ČEKA LAKŠE ĆEŠ PREĆI.

BOGA MI, DIV JE ZBORIO PRAVO; ČINI MI SE DA BIH POLETETI MOG'O!

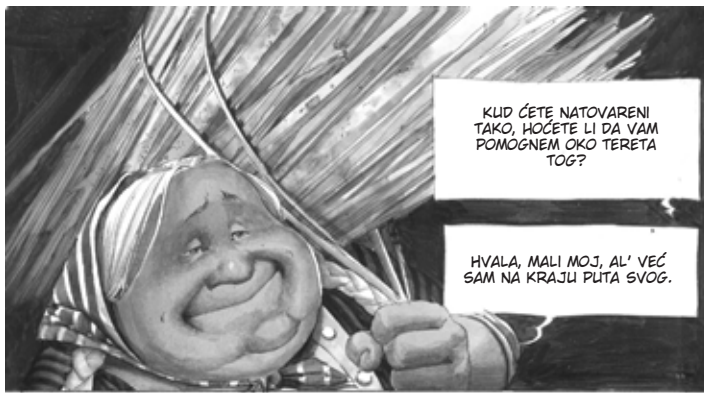
DOBAR TI DAN, DOBRA BAKO.

DOBAR TI DAN, DEČAČE.

nisam očekivao. Međutim, ti si sklon tome da radiš ono što ljudi najmanje očekuju od tebe. Zašto?

GAJIĆ: Uhhh... Ovo je baš teško pitanje čiji bi odgovor trebalo da potražimo verovatno u ranom detinjstvu. Voleo sam da se dokazujem iako mi to i nije baš išlo od ruke. Moji roditelji su radili baš ono što je za mene bilo i najkorisnije: nisu u tome pronalazili ništa posebno. A ja sam

sve više upinjao ne bi li dobio aplauz i shvatio sam da mogu mnogo više ako želim. Pisanje scenarija je jedno od tih stvari. Ako mu crtanje skice dođe kao početak seksa, onda bi pisanje scenarija svakako bila predigra (vreme kad smišljaš šta ćeš, kako ćeš i da li ćeš). Crtač dok radi strip, mnogo je duže u samom procesu i tokom njega mnogo bolje počinje da oseća likove i atmosferu. Kao takvi, crtači su mnogo bolji za pisanje priča

KUD ĆETE NATOVARENI
TAKO, HOĆETE LI DA VAM
POMOĖNEM OKO TERETA
TOG?

HVALA, MALI MOJ, AL' VEĆ
SAM NA KRAJU PUTA SVOG.

UZMITE BAREM OVE "ČIZMICE U KOJIMA NOGE BEZ
UMORA HODE". VAMA ĆE OD KORISTI BITI, A MENE
ĆE MLADOST DOVESTI DO GILJA MOG.

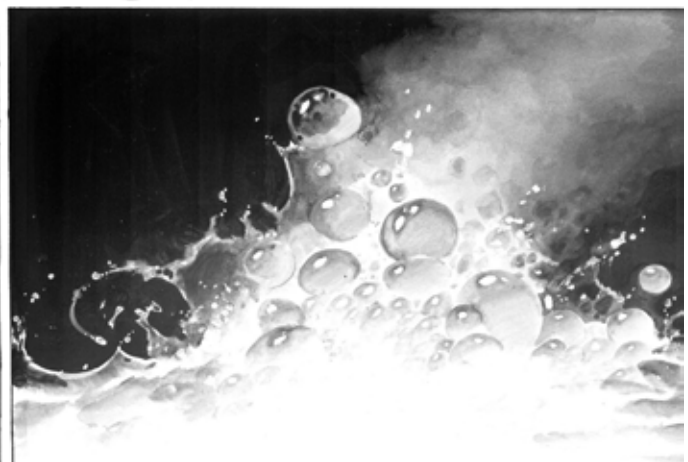
HVALA, MALI
MOJ.

SITNICA JE TO,
DO VIBENJA, ČUVAO
VAS BOG!

"NAJZAD ME, EVO, NA
KRAJU PUTA... I NA
KRAJU ŠUME IZ BAJKI.
PRED KULOM U KOJOJ
RASTE CVET MALI,
SVEMOGUĆA BILJKA
ŠTO LEČI OD SVIH
STVARI."

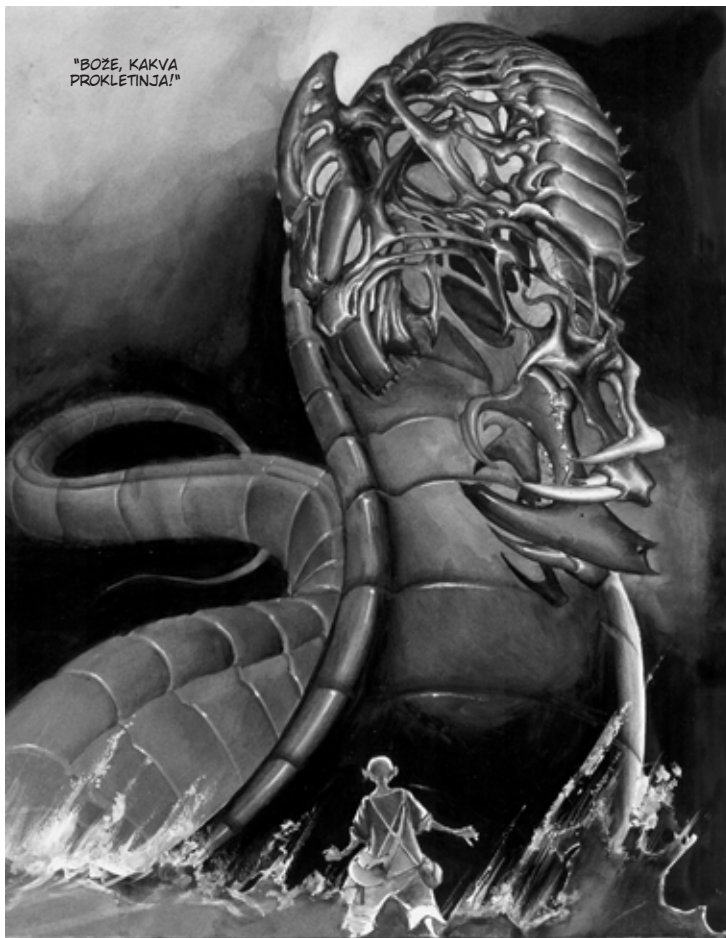

od samog scenariste, naravno, ako imaju takve ambicije i ideje. Što se tiče samog scenarija, za sada se sve još kuva. Dobio sam posle kratkog sinopsisa zeleno svetlo da napišem opširan scenario, i ako i to prođe, eto mene u autorskim vodama. Inače, priča nije ništa epohalno: pohod jedne mlade devojkice koja traži brata, a usput upoznaje galeriju likova, vrcave dogodovštine i živopisna mesta. Vrednost priče bi trebala da bude u sit-

nim i simpatičnim, pomalo besmisleno luckastim detaljima. Tu je, naravno, i neočekivani preokret na kraju.

PRESSING: *Natuknuo si mi da si, da bi te francuski izdavači shvatili ozbiljno oko scenarija, morao da promeniš svoj pristup prema njima. Na koji način si ga promenio, i zašto?*

GAJIĆ: Pa u suštini ne mnogo, ali avantura je tek počela – videćemo

"BOŽE, KAKVA
PROKLETINJA!"

NATRAG... PROKLETI
ZMAJ... PAKLENA
ZMIJA!

MALI MOJ, NAJMLAĐI SINE,
SPASIO SI ME KAD SAM U
OBLIČJU MRAVA BILA... A
DRUGI PUT KAD SAM SE
U SIROTOJ STARICI KRILA,
OPET MI SE TVOJA POMOĆ
NUDILA... ZATO TEBI
HVALA!... ZOVEM SE
MAMA PADURI, JA SAM
ŠUMSKA VILA.

MALI MOJ, UZMI OVAJ
CVETAK ŠTO LEŽI
BOLJKE SVE, MAJCI
GA ODNESI ŠTO PRE...

ZATIM GA PRINESI SRCU
SVOM, ON ĆE TE VAZDA
BRANITI PRED ZLOM.

*Duž čitave šume iz bajke, u zelenom carstvu Mame Paduri,
odvajkada cveta taj cvetak svemoguć.*

Kraj

PREVOD: PREDRAG STANKOVIĆ

dalje. Corinne Bertrand, urednica sa kojom bih radio, stalno navija za komercijalne (all audience) momente. U suštini se razumemo, jedino što bih ja da radim kulturna dela, a ona bi da prodaje stripove. Verovatno ćemo se naći na pola, i eto nas opet na pitanju koliko su dobrodošla (ili ne) razna ograničenja.

PRESSING: Čekaj malo, maločas si rekao da priča nije ništa epohalno, a sad

kažeš da bi da radiš kulturna dela... Nešto se tu ne uklapa?

GAJIC: Zašto da ne? Mislim da se kulturnost dobija iz čitljivosti, zabavnosti, moći da te štivo oplemeni, a ne iz nekih strašobalnih tehničkih likovno-scenarističkih dometa. Na kraju, ne znam ni sam – pitaj me za pet godina opet ovo pitanje, možda se nešto i promeni... Možda se razočaram, a možda ti se i javim sa nekog južnog ostrva.

ZNATE KADA ĆE BITI REŠEN VAŠ PROBLEM?
AKO NE UMRETE - NIKADA.

D. Radović

BU!

SDAVAŠ, SDAVAŠ...
SAD ĆEŠ MALO DA SE TRGNEŠ,
DONELA SAM TI KAFU.

Afterparty

STORY AND ART:
MILAN JOVANOVIĆ

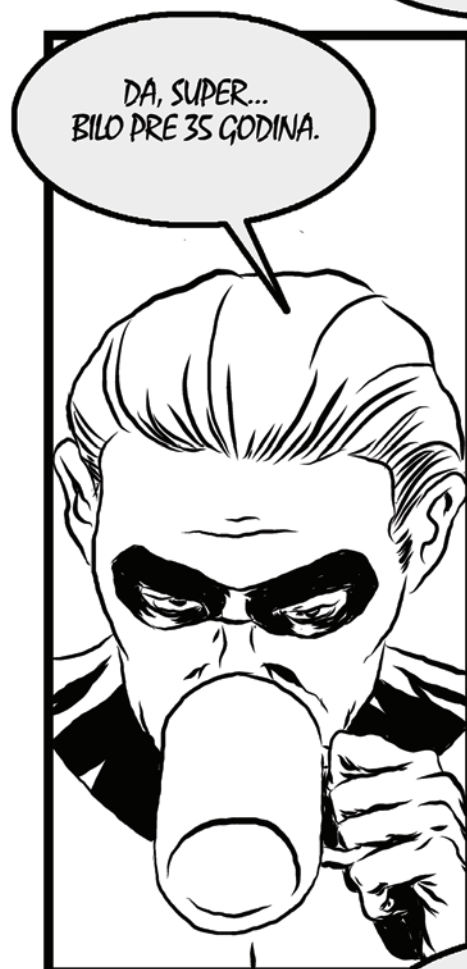

EVO MALO MAGNE
ZA MOG USPAVANOG
MIŠIĆA.

NISAM SPAVAO...

... I NISAM
MIŠIĆ.

JE L' MOŽE ONDA...
SUPER MIŠIĆ?

DA, SUPER...
BILO PRE 35 GODINA.

EEE... ŠTA JE SVE BILO
PRE 35 GODINA. I TADA SMO
STAJALI OVDE, SAMO JE POGLED
ČINI MI SE, BIO LEPSI.

LED JE I SAD VEROVATNO,
SAMO VIŠE NE PRIMEĆUJEM...
UBIŠE ME OVE TREĆE SMENE.

VERUJEM TI...
ŠTO TO VIŠE NE BATAUŠ?

NA GODINU
DANA DO PENZIJE?
NE DOLAZI
U OBZIR.

2

TO SI REKAO
I PRE GODINU DANA.

PA KAD STALNO
POMERAJU GRANICU.
ZNAŠ I SAMA.

DA, ZNAM...

... A ZNAJU LI ONI
KOLIKO SU MI PUTA LOMILI
REBRA, KIČMU... KOLIKO SU MI PUTA
IZBNALI ZUBE...

... KOLIKO SU NAS PUTA ČEREČILI
RAZNI SUPER-MAJMUNI, VANZEMALJCI
I SLIČNA GAMAD? KOLIKO SMO KATASTROFA
SPREČILI, KOLIKO ŽIVOTA SPASILI...

U REDU JE
... SMIRI SE.

MI SMO HEROJI!!
HEROJI!!! MI SMO SAGRADILI
OVU ZEMlju, MI SMO JE SAČUVALI!
DA NJE BILO NAS NE BI BILO NI NJIH!!

3

NE TRAŽIM JA MNOGO,
NE TREBA MENI SPOMENIK
U CENTRU GRADA, NE TREBA
MI ULICA SA MOJIM
IMENOM...

DUSTI TO...
JA SAM ODAVNO
PRESTAO DA RAZMIŠLJAM
O TOME.

POSTOJI JEDAN
MNOGO VEĆI PROBLEM,
KOJI ME MNOGO VIŠE
OPTEREĆUJE.

MISLIM DA...
POČINJEM DA
GUBIM MOĆ.

HOĆU SAMO DA
ZNAM... DA JE MOJ
ŽIVOT IMAO SMISLA.

RECI.

HANDE, RECI.

AH, TO... PRIMETILA SAM.
NE BRINI, TO JE U TVOJIM
GODINAMA NORMALNO.

KRAJ

Balkanska pravila: Paralelni svetovi stripa

Viorel Pirligras, rumunski strip autor iz Krajove, ljubitelj i pisac naučne fantastike, urednik i recenzent kulturnih dešavanja u lokalnom listu, osnivač lokalnog SF kluba i sajta „Paralelni svetovi“, strastveni ljubitelj tradicionalne balkanske kafe „sa peska“ i autor najdugovečnijeg strip serijala u istoriji rumunskog stripa.

PRESSING: *Kada si se prvi put sreo sa stripom?*

VIOREL PIRLIGRAS: Odgovor na ovo pitanje je lako. Bilo je to negde oko 1963-64, tada sam imao nekih 4-5 godina i išao sam sa porodicom kod babe i dede u Moldaviju. Da se ne bih dosađivao putem, mama mi je na kiosku kupila neki dečiji časopis. Bio je to, sada već legendarni, francuski časopis „Vaillant“. Bila je to trenutna ljubav. Od tada sam počeo da razmišljam isključivo na stripovski način.

PRESSING: *Verujem da si tada počeo i sa crtanjem – ili je to bilo nešto kasnije?*

PIRLIGRAS: Ne, crtao sam već sa nepune tri godine. Iscrtao sam bezbroj malih sveščica sa raznim crtežima, gde je svaki crtež pričao neku malu priču. Moji roditelji su bukvalno bili fascinirani zrelošću pojedinih priča koje sam iscrtao. Za mene je bilo pravo otkrovenje kada sam prvi put video strip reviju i shvatio da se može i sa više vezanih crteža ispričati priča, a ne samo sa jednim. Tokom narednih nekoliko godina nacrtao sam više stotina strana stripa sa mojim omiljenim likom - Pifom.

PRESSING: *„Pif“ je zaista u to vreme postao kulturni strip u Rumuniji. Da li si imao podršku od strane roditelja da crtaš stripove u to doba?*

PIRLIGRAS: Hvala Bogu, nisu me sputavali, mogao sam nesmetano da crtam. Praktično, nikada mi to nisu zabranjivali. Imali su razumevanja za moju strast prema crtanju i stvaranju stripova, strast koja me je terala da još kao učenik nižih razreda ustajem ujutru u 6h da bih crtao, da bih već u 7 i 30 mogao da krenem u školu. Zbog toga su bili saglasni da se upišem u umetničku gimnaziju. Radovali su se svakom mom uspehu, a moja majka i dan-danas čuva moje sveščice sa avanturama Pifa skoro kao svetinju. Mislim da su zbog tog mog hobija bili srećni, kao i zato što njihov sin ne kupuje cigarete, već časopise i ne odlazi u lokalne barove već posećuje francuski lektorat pri Univerzitetu u Krajovi, gde sam inače iznajmljivao i čitao stripove sa Tintinom i Spiruom. Ali, po mom mišljenju, verovatno je njihova najveća satisfakcija bila činjenica da me taj moj hobi nije sputavao u školi, naprotiv, stimulisao je moje učenje. Bio sam najbolji u razredu i dobijao razne diplome kao najbolji učenik.

PRESSING: *Tvoj debi kao strip autora desio se već 1970. godine, kada si imao tek 11 godina, na jednom nacionalnom konkursu za strip. Šta je za tebe predstavljala sama činjenica da učestvuješ na jednom takvom konkursu i dobijanje diplome?*

PIRLIGRAS: Ne bih rekao da je to bio nekakav debi, jer taj moj strip nije bio ni objavljen. Mislim da su tada svi učesnici dobijali diplomu, ali je to za mene, kao i za sve ostale učesnike, bio izvanredan podstrek. I dan-danas imam dva primerka časopisa gde su objavljena imena učesnika konkursa, jer mi je bilo prosto neverovatno da je i moje ime među njima, pa sam hteo da se uverim da je tako i u drugim brojevima (smeh).

PRESSING: *Do tvog prvog i pravog, kako si napomenuo, debija i objavljivanja tvog prvog stripa u nekom časopisu, ipak nije prošlo mnogo vremena. Bilo je to, ako sam dobro informisan, neke dve-tri godine nakon tog konkursa, i to na novom konkursu za strip „Minitehnicus ima ideju!“, gde si osvojio prvu nagradu. Kako si se osećao u tim trenucima i kako je na tebe uticao taj uspeh?*

PIRLIGRAS: Očigledno je da mi je to bila ogromna satisfakcija. Tim pre što su objavili jednu od mojih tabli stripa koje sam poslao na konkurs i pre samog objavljivanja konačnih rezultata konkursa. Tada sam, u stvari, mnogo napredovao. Naučio sam kako se koristi tehnika bojenja tuševima u boji. Za one kojima to nije poznato, ova tehnika koristi jake boje koje se veoma brzo suše, pa je neophodno brzo raditi i imati preciznu ruku. To je poprilično teška tehnika, mnogo teža od klasičnih vodenih boja, ali je zato mnogo bolji i lepši efekat, i mnogo su življe boje, nešto što sam tada vidao u „Pifu“, na primer. Prvo objavljivanje moje strip table je bilo i moje prvo iskustvo sa štampom, gde sam imao prilike da vidim da se nekih 20-25% kvaliteta same boje izgubi prilikom štampanja. I kao neki rezime, mislim da sam bio mnogo zadovoljniji zbog objavljivanja mog stripa nego zbog same nagrade, koja je, u stvari, došla kao potvrda kvaliteta mog rada.

PRESSING: *Ti konkursi s početka '70-ih godina prošlog veka predstavljali su veliki uspeh rumunskog stripa. Pojavilo se mnoštvo strip autora, iskusnih ali i mladih, baš kao što si i ti bio. Šta misliš zašto se tu stalo, zašto strip u Rumuniji nije krenuo uzlaznom putanjom?*

PIRLIGRAS: U pravu si, mnoštvo od tih 230 nagrađenih učesnika na konkursu nastavilo je da crta stripove, pojavila se i posebna edicija: „Stadion“, koja je objavljivala afirmisane autore i adaptacije klasika literature, od „Tarzana“ do Žil Verna. Sve je išlo nekom uzlaznom putanjom, uz puno entuzijazma. Na žalost, politika Čaušeskuove komunističke partije ekonomskim potezima urušila je kompletnu scenu štampanih medija. Nestalo je tokom 1974, skoro preko noći, tri četvrtine štampanih izdanja. U takvoj situaciji ono malo izdavača i štamparija što je preostalo bilo je lakše kontrolisati od strane cenzora komunističke partije. Za sam strip ovakvo novonastalo stanje bilo je katastrofalno. S jedne strane, autori su naprasno izgubili svoj posao i nisu više imali gde da objavljuju svoje radove, a što je uslovalo da ogromna većina trajno napusti strip. Najdramatičniji momenat je slučaj bukureštanskog strip autora Nicu Russua, koji je živeo i izdržavao svoju porodicu isključivo od stripa, a koji je tragično okončao svoj život samoubistvom. S druge strane, praznina u izdavaštvu koja je nastala i koja je trajala skoro narednih petnaest godina, dovela je do skoro potpunog gubitka interesovanja čitalaca za strip, a efekti toga su vidljivi i dan-danas. Strip je još tada marginalizovan, upražnjavan samo od retkih entuzijasta, koji su uz velike napore uspevali da svoje radove negde i objave. I ja još uvek imam mnoštvo stripova iz tog perioda koji stoje po fiokama, nikad objavljeni.

PRESSING: *Slažem se s tobom. To je, po meni, period koji se može označiti kao neka vrsta „crne rupe“ za strip u Rumuniji. Od tako sjajnog početka, kakav si ti imao, kao mlad i perspektivan autor, kako si se snašao u tom periodu i kojim pravcem je išao tvoj razvoj kao strip autora?*

PIRLIGRAS: Da, dobro si to rekao, bila je to prava „crna rupa“ za strip u Rumuniji. Ja bih dodao i da je to ustvari bila nekakva „crna rupa“ za Rumuniju uopšte. Što se mene lično tiče taj sušni period za strip me je žestoko pogodio. Polovinom sedamdesetih otkrio sam da u francuskom lektoratu

pri Univerzitetu u Krajevi ima i strip časopisa. Bili su to „Tintin“, „Spirou“ i „Mickey Mouse Magazine“. Bilo je to za mene predivno otkriće. Po prvi put sam imao prilike da vidim stripove drugačije tematike nego što je to bilo u „Pifu“, časopisu koji je imao jak uticaj na ondašnje autore i ljubitelje stripa. Sećam se kako sam bio zatečen kada sam video strip table Deriba iz serijala „Buddy Longway“. Po prvi put sam video nešto stvarno drugačije, stranice stripa bez teksta u kojima junak na svom konju jaše po predivnim planinskim predelima koji ostavljaju bez daha. Bilo je neverovatno. Pifova škola stripa nas je naučila da nema strip sličice bez teksta.

Nikada u „Pifu“ nisam mogao videti celu tablu sa samo jednom slikom (u stvari, jesam, bilo je to u jednoj epizodi „Rahana“, ali to je izuzetak koji ne čini pravilo), nikada nisam mogao videti igru osećaja i emocija, bez teksta, kao, naprimera u „Komanci“ Hermanna i Grega. Još je bilo čudnije što sam Grega znao iz „Pifa“ iz serijala „Les As“, pa mi je bilo istinsko otkriće njegov rad na realističnim serijalima. Dosta vremena nakon toga nisam stvarno verovao da je to ista osoba. Postojao je još jedan drugi „Greg“ u časopisu „Tintin“, uz skoro isti karikaturni crtež i stil, ali on se zvao Dupa, a serijal je bio „Cubitus“. Kasnije sam saznao da je Greg imao sopstveni strip studio sa autorima koji su radili njegovim stilom. Bilo je tu i drugih sjajnih serijala: „Tounga“, Rahanov konkurent, „Olivier Rameau“, „Blueberry“... Časopis „Spirou“ je takođe bio pravo čudo za mene. Ozbiljni serijali sa komičnim likovima. Prava autentična škola stripa, koja nije ličila ni na „Pif“ ni na „Tintin“. Tu sam po prvi put sreo genijalnog autora Franquina. U časopisu „Mickey Mouse“ uz već poznate likove iz crtanih filmova, koji su bili popularni i u Rumuniji, otkrio sam i jedan američki serijal „Flash Gordon“. Sasvim drugačija škola stripa, drugačiji stil crtanja. Uz sve ovo, tokom 1978. godine u biblioteci Instituta za likovne umetnosti u Bukureštu pronašao sam kolekciju nemačkih časopisa „Novum Gebrauchsgraphik“ koja me je prijatno iznenadila. Časopis se bavio fenomenom moderne svetske grafike (zbog toga je i bio objavljan na četiri jezika) i tretirao je strip kao ravnopravnu grafičku umetnost. Tu sam po prvi put upoznao, mada, biću iskren, samo sa nekoliko slika sa objašnjenjima, Druilleta, sa njegovim „Lone Sloanom“. Moebiusa i njegove fantazmagorične slike iz serijala „La Garage Hermetique“, novog „Tarzana“ od Burne Hogartha ili erotske fantazije jednog Mila Manare. Sve je to uticalo na mene da promenim svoje viđenje, razumevanje i samo poimanje stripa. Bio je to period kada sam baš puno radio, paralelno sa školovanjem. Tada sam nacrtao i strip „Aurul planetei“, naučnofantastičnu priču inspirisanu serijalom „Dani Futuro“ koju sam čitao u „Tintinu“. Strip je objavljen tek petnaest godina kasnije. Otrpili u istom periodu sam uradio i album „Escala pe Tobra“, očigledno još jednu naučnofantastičnu priču, koja je takođe objavljena mnogo godina kasnije, tek 1992. godine. To je praktično i moj prvi strip album. U jesen 1978. godine otišao sam na odsluženje vojnog roka. Tokom 1979. godine, bio sam na odsustvu i u lokalnoj knjižari video strip album Sandu Floree „In lumea lui Harap Alb“ (nagrađen na Euroconu u Stresi u Italiji 1980. godine). Još jedno pravo otkriće za mene. Pod uticajem Burne Hogartha, Sandu je promenio svoj stil crtanja, a rezultat je bio sjajan. Sećam se da sam, kada sam kupio taj album, ceo dan bukvalno proveo listajući ga i diveći se sjajnom crtežu i kadriranju. Tokom služenja vojnog roka nisam imao tehničkih mogućnosti da se bavim crtanjem, pa sam zato počeo sa pisanjem scenarija u formi kratkih SF priča. Tako da sam po odsluženju, 1980. godine, poprilično napredovao i na literarnom planu. A osamdesete godine su bile potpuno druga priča...

PRESSING: Tokom tih osamdesetih u Rumuniji je bila veoma aktivna SF scena. I ti si učestvovao u tome, kroz razne SF klubove, a i sam si jedan osnovao. Da li je među mnoštvom fanova SF-a bilo i ljubitelja stripa?

PIRLIGRAS: Da, osamdesete su, uz sve restrikcije komunističkog režima, bile izuzetno uspešne za mene lično. Nakon odsluženja vojnog roka priključio sam se jednom od lokalnih SF klubova, koji je bio orijentisan ka literaturi. Prihvatili su me kao strip autora, čak sam i dobio neke nagrade na konkursima za kratke priče, koje su me, iskreno, stimulisale za dalji rad, bez obzira što je objavljivanje istih bilo problematično i sa dosta kašnjenja. Časopis „Stiinta si Technica“ je objavljivao moje karikature pa čak i jedan strip u svom almanahu. Bila je to jedna tabla sa likom koga će publika veoma dobro primiti, bez obzira što i nisam nacrtao kasnije baš

puno tabli sa istim likom. Bio je to Fergonaut, fantastična životinja, kockastog oblika, sa slonovskom surlom i nekakvom oprugom umesto nogu. Godine 1981., ovaj časopis, podržan od strane režima u cilju kontrolisanja aktivnosti mladih ljubitelja naučne fantastike, morao je, zbog ogromnog priliva tekstualnih i grafičkih priloga, da krene sa posebnim izdanjem, takozvanim almanahom. Tako je nastao „Almanah Anticipatia“, koji je bio svojevrstan ventil za objavljivanje mojih SF stripova i nekih od literarnih radova. Tako je nastalo, do 1989. godine, više mojih komičnih stripova o kosmonautima ali i stripova, meni veoma dragih, kao što su „Poarta“, priča o dvoje humanoida, iz potpuno drugačijeg univerzuma, pa „Dupa amiazna unui faun“, o robotu sa hamletovskim dilemama, i „Amintiri“, o čudovištu koje ima ljudska sećanja. Godine 1982., osnovao sam novi SF klub, zajedno sa grupicom SF pisaca. Nazvali smo ga „Victor Anestin“ (u sećanje na lokalnog SF pisca, koji je živeo i radio u prvoj polovini XX veka), ali je klub bio poznatiji po nazivu „SFVA“. Zašto je taj klub bio značajan? Zato što sam uspeo da uključim i „mladog“ Mariana Mirescu, koga sam slučajno sreo na ulici, jedne večeri, a s kim sam izgubio svaki kontakt nekoliko godina pre odlaska u

vojsku. Sa Marianom sam bio prijatelj još iz gimnazije, a spojila nas je zajednička ljubav prema stripu. Sreli smo se u jednom kino klubu, gde sam radio neke crtane filmove i gde smo kasnije radili zajednički projekat. U međuvremenu smo razmenjivali „Pifove“ i komentarisali serijale iz tog časopisa: „Rahana“, „Dr. Justicea“ ili „Corta Maltesea“. Tako je 1982. godine nastalo jezgro, ne samo tog SF kluba, već grupe poznatije kao „Banda desenata Craioveana“ (Krajova Strip). Marian je imao talenat pravog pedagoga i dovodio je u klub talentovane studente i učenike zainteresovane za crtanje. Od svih njih jedino je Valentin Iordache ostao veran stripu. Valentin je inače Marianov kolega sa fakulteta. Dve, tri godine kasnije, klubu se priključio i jedan momak koji nije crtao, ali je voleo i sakupljao stripove: Dodo Nita. Aktivnost u klubu je bila živa, radili smo sopstvene kalendare i fanzine, organizovali i manju izložbu i kružila je priča da u stvari „SFVA“ znači „SF Visual Arts“. U francuskom lektoratu pri Univerzitetu u Krajevi upoznali smo dela stranih autora, predvodnika na polju stripa ondašnjeg vremena, kao Bilala, Andreasa, Mezieresa, Christina, Godarda, Riberu, Schuitena. U tom periodu nacrtao sam puno stripova „za dušu“, nikad objavljenih, kao što je recimo „Citadela“, steampunk priča u kojoj svet u boji osvaja crno beli svet. U isto vreme, otrpili, uradio sam i prvi trodimenzionalni strip, priču o liku iz fantastičnog sveta koji shvata da živi u dvodimenzionalnom svetu i pruža ruku koja izlazi iz samog stripa u naš, trodimenzionalni svet. Bio je to nimalo jednostavan zadatak, trebalo je da svoju ruku stavim u gips, da je oblažem papirnom, kolorišem taj otisak, i prilepim ga za tablu stripa. Iako originalan, iz razumljivih tehničkih razloga, strip nije mogao biti objavljen, a za slanje na izložbe bio je problem kako ga transportovati. Godine 1988. sam uspeo, zajedno sa jednim prijateljem, ljubiteljem SF-a, da ubedim direktora jedne muzičke institucije da izda časopis posvećen SF-u, koga bi mi uređivali. Tako je nastao „Orion“, tromesečnik, formata A3, na 32 strane novinskog papira, koji je, za ono vreme pune diktature, i uz mnoštvo peripetija, objavljen u 150.000 primeraka, a da nije uopšte imao

ništa vezano za politiku u samom sadržaju. Nije bilo ni slike Čaušeskua, koja je već tradicionalno bila objavljivana u skoro svim ondašnjim publikacijama. U „Orionu“ sam uspeo da izdejstvujem objavljivanje, pored svojih, i stripova Valentina Iordachea i Mariana Mirescu. Objavio sam više svojih radova u „Orionu“. Želja mi je bila da u ovom časopisu predstavim i strane stripove i autore, pa je tako po prvi put predstavljena i Forestova „Barbarella“. Hrabar potez za to vreme, ali i nesvestan, zato što prava za objavljivanje niti su tražena, niti su plaćena. Uz to, bilo je sve to poprilično naporno pripremati. Sve smo radili sa fotokopija, prekrivali originalni tekst belim papirom, a prevod sam ručno unosio u oblačiće. Zamisli onda koji je to napor bio. Uz sve to radio sam i korekturu celog časopisa, svih tekstova i ilustracija, i sve to u slobodno vreme, nakon napornog radnog dana u Institutu za industrijske građevine, gde sam tada bio zaposlen. Ogroman uloženi trud, a simbolična nadoknada. Nisam izdržao više od godinu dana. Krajem 1989. godine, ogorčen zbog lošeg odnosa administracije časopisa prema mojim stripovima i ilustracijama, koje mi nisu vraćali ili ih ostavljali u bednom stanju, davali mi neku bednu novčanu nadoknadu, napustio sam mesto urednika časopisa i na moje mesto došao je Marian Mirescu. Mislio sam da ću tako imati mnogo više slobodnog vremena da se posvetim svom kreativnom radu. Ali, avaj, kao što sam već rekao, bilo je to krajem 1989. godine, i nisam ni bio svestan strahota koje su sledile ubrzo u Rumuniji, a i šire...

PRESSING: *Baš tako, strahote koje smo i mi preživeli. U godinama koje su usledile, i tokom tih devedesetih nastala je prava ekspanzija strip izdavaštva, poplava raznih salona i izložbi stripa. Da li si sa promenama koje su usledile, ne samo na polju stvaralaštva, očekivao bolje dane za strip u Rumuniji i za tebe lično?*

PIRLIGRAS: Naravno. Verujem da su svi koji vole strip u Rumuniji tada očekivali da će sve ići nekim svojim normalnim tokom, kao što je to u svim civilizovanim zemljama. Imao sam tada i mogućnost da odem iz zemlje, ali sam bio veliki optimista i u pogledu budućnosti i ostao. Ostao, nažalost, da vodim bitku sa vetrenjačama. U prvih mesec dana posle revolucije i sloma Čaušeskuovog režima, početkom 1990. godine, zajedno sa Dodo Nitom i još jednim prijateljem, inače piscem SF-a, postavili smo temelje izdavačke kuće koja bi bila posvećena stripu i SF-u. Nazvali smo je „SFVA“, u znak sećanja na naš nekadašnji klub, koji je u međuvremenu postao udruženje građana. U prvoj izdavačkoj i ondašnjoj socijalnoj džungli, i uz pravo ekonomsko divljanje, uspeali smo nekako da proguramo neke svoje revijice stripa. Pored mojih stripova objavljeni su stripovi Valentina Iordachea. Marian Mirescu je tada bio kod drugog izdavača i nisam više saradivao. Tu je bio i Cristian Ciomu, četvrti crtač iz Krajove, koji se relativno kasno pridružio našoj ekipi, a poznat je po svom strip junaku Prichindelul i istoimenom časopisu za decu. Što se izdavaštva tiče, uspeali smo da 1991. izdamo „Istoriju rumunskog stripa“, autor Dodo Nita, naslov koji je uz obilje informacija koje je donosio imao i počasno mesto kao prvi takve vrste u Rumuniji. Objavljen je i moj prvi album stripa „Escala pe Tobra“, koji je nastao još sedamdesetih godina, a koji je, bez obzira što nije imao finansijskog uspeha, dobio nagradu na Romconu '91. u Buzau. Krajem te godine iz raznoraznih razloga naša izdavačka kuća se urušila, ali je tada u naše živote ušao gospodin Pierre Pascal, nekadašnji direktor i osnivač salona stripa u Angulemu i Grenoblu. Izvanredan čovek. On je često posećivao Rumuniju, gde je uglavnom provodio letnji odmor, i bio je poprilično iznenađen činjenicom da i u Rumuniji postoji strip izdavaštvo i sami autori stripa. On je bio taj koji nas je ohrabrivao da, uz pomoć domaćih autora koje je okupio Dodo Nita, organizujemo Prvi međunarodni salon stripa, koji je održan iste godine u Bukureštu. Ja sam uradio plakat salona. Salon

nije imao velikog uspeha, mediji su ga skoro potpuno ignorisali, ali je zato za nas autore bio od ogromnog značaja, jer nas je konačno spojio i ujedinio. Od 1992. godine započeo sam saradnju sa jednim časopisom za pop i rock muziku, gde sam objavio, u periodu od nekih 8-9 godina, tematske stripove u serijalu zvanom „Polifonia“. Serijal je okončan sa nestankom časopisa. Pored tih stripova sa rock tematikom, objavio sam i jedan realističan „Cantecul tacerii“. Čitava jedna generacija ljubitelja roka i dan-danas me se seća. Povremeno me na ulici sretno neki fan iz tog perioda, i to je pravo zadovoljstvo i satisfakcija. Tokom 1994. godine započeo sam objavljivanje novog serijala koji je izlazio svakodnevno u jednom dnevnom listu iz Temišvara. Nastao je po oprobanoj receptu, tipa stripa „Snupi“, i predstavljao je novog junaka - malog psa Oscara. Kod istog izdavača sam vikendom objavljivao po jednu strip tablu u njihovim raznim dodacima. Odabrao sam već poznatog junaka Hapleu, veoma popularnog između dva svetska rata, seljaka koji dolazi u grad donoseći svoje seoske manire. Ta saradnja je nažalost trajala samo dva meseca, jer uz silna obećanja o solidnoj nadoknadi, vlasnik lista mi nije ništa isplatio. Ali su zato avanture Oscara ubrzo nastavljene, i to na sasvim drugom kraju zemlje, u Jašiju. Saradnja sa lokalnim listom trajala je preko 13 godina, i rezultirala je cifrom od skoro 4000 kaiševa stripa, usput postavši najdugovečniji i najsveobuhvatniji serijal u istoriji rumunskog stripa. Paralelno sa ovim radio sam i druge stripove, kratke forme, i objavljivao ih kod izdavača koji su bili voljni da to i plate. Godine 1994. izdao sam samostalno izdanje „Lumi paralele“, gde sam objedinio sve svoje rane radove, u odličnoj opremi i crno-belom tehni. Iako je tu bilo dosta uspešnih radova odjek nije bio očekivan. Kao član rumunske delegacije učestvovao sam i na Salonu stripa u Charleroi, u Belgiji, 1994. godine, gde smo izazvali interesovanje javnosti ne zbog naših aktivnosti na polju stripa, već više zbog činjenice da dolazimo iz zemlje koju su ljudi napulju poznavali kao zemlju diktatora Čaušeskua. Godine 1996. bio sam specijalni gost Međunarodnog salona stripa u Krajovi, gde sam imao ambiciozno

pripremljenu prezentaciju, koju, na žalost, organizator, francuski institut za kulturu, nije podržao, već je ceo salon protekao u znaku „Corta Maltesea“, koji je i vizuelno dominirao salonom. Negde polovinom devedesetih, promovisao sam i novi žanr, nazvan „BeDefic“, mešavinu literature i stripa. Na žalost, i to je ostalo bez nekog odjeka u javnosti. Objavio sam nešto svojih radova i u fanzinima u Belgiji, Finskoj i Italiji, ali kao što je poznato, nažalost, takvi „nastupi“ ne donose neku slavu, a naročito ne novac. To bi bila neka moja aktivnost tokom devedesetih. Imao sam i dosta promašenih projekata, ali i puno satisfakcije, mada i dalje nisam mogao da ostvarim svoj san i da živim samo od svog crtanja. Sve u svemu, aktivnosti autora stripa su obavljane samo u slobodno vreme, nakon manje ili više iscrpljujućeg radnog dana. Bilo je i perioda kada sam živio isključivo od stripa, kada su to okolnosti dozvoljavale. Između 1995. i 1998, kao nezaposleno lice, zarađivao sam samo od povremenih objavljivanja mojih stripova, i naravno od redovnog objavljivanja „Oscara“. Drugim rečima, živio sam na račun svog virtuelnog psa. Nisam očajavao, nisam ni imao izbora, i nastavio sam sa crtanjem stripova. Što se tiče objavljivanja nekog albu-

ma, morao sam još da se strpim. Lošoj situaciji u izdavaštvu kumovalo je i neuspešno objavljivanje poznatih stranih strip serijala, kao „Talični Tom“, „Dylan Dog“, „Superman“, „Spiderman“ i drugih, a i kultni „Rahan“ i „Pif“ su doživeli neuspeh. Bilo je sasvim očigledno da je rumunski strip i strip uopšte osuđen na minorne uspehe i pojavljivanja, a da će samo saloni stripa još koliko, toliko održavati u životu tu umiruću strast. A što je još gore, bilo je to da su ti saloni finansirani od strane francuske ambasade, propagirali i prezentovali skoro isključivo njihove autore ne

obazirući se na rumunske. Godina 2000. donosila je nova iskustva, stripove, ali i nove zablude...

PRESSING: Kao što si već rekao, mali pas „Oscar“ ostao je, pored svih tvojih stripova, najdugovečniji serijal u istoriji rumunskog stripa. Da li ti je on omiljeni lik koji si kreirao i šta je po tvom mišljenju donelo takav uspeh tom serijalu?

PIRLIGRAS: „Oscar“ ima više nego zanimljivu pozadinu. Tokom 1993. godine, kolegica sa posla po imenu Nana, u firmi u kojoj sam tada radio, kupila je malenu kucu, maleckog koker španijela, veoma simpatičnog, po imenu Oscar. Kada bi ga dovodila na posao, bio je ljubimac svih nas. Jednoga dana, nažalost, malog Oscara zgazio je auto. Nana je danima plakala zbog tog tragičnog događaja, a mi oko nje nismo znali kako da je utešimo. I tako sam joj ja, ne razmišljajući previše, obećao da će njen Oscar postati besmrtn. Mnogo kasnije razmišljao sam o tom svom prilično čudnom obećanju jer sam tada mislio da ću joj uraditi jedan crtež Oscara i na tome će sve ostati. Skicirao sam ga, i nakon nekoliko varijanti izabrao konačni izgled. Narctao sam, u međuvremenu, i nekoliko kaiševa stripa sa njim kao junakom. Nedugo zatim stigla je ponuda da ga radim kao novinski strip, i ja sam je prihvatio. Sasvim razumljivo, i u stripu sam kao vlasnika malog Oscara zadržao lik Nane. Tokom vremena u njegovom okruženju pojavljivalo se sve više sporednih likova, najviše, što je i razumljivo, bili su to psi, ali je tu bilo i drugih životinja. Tu je najpre Patrok-

le, pas lualica koji non-stop ima cigaru u ustima, zatim je tu Rita, prava koketa, obrazovana, ali koja celo vreme ima utisak da Oscar aludira na opscenost, a što rezultira udaranjem nevinog Oscara; Azor je veliki i pospani pas, Benone pas filozof, Bizmark pas aristokrata, Deda pas pijanica. Njihovi neprijatelji su Keti, mačka i Fane, patak. Kroz hiljade kaiševa stripa prodefilovalo je mnoštvo drugih životinja: kamila, majmuna, medveda, konja, bikova, kokošaka, ptica, pa čak i jedan mrav koji govori stranim akcentom. Uspeh samog serijala? Pa, mnogo puta je recept sa psima, junacima stripa, bio uspešan, pa je tako bilo i sa Oscarom. Setimo se samo Snu-pija, Bila i Bula, Pifa, Milua u Tintinu, Runde, ima dosta lepih primera. I još nešto, izdavač je striktno insistirao da ne bude političkih aluzija, iako sam se nekoliko puta premišljao da to i uradim, ipak je „Oscar“ ostao politički nepristrasan. Verujem da je čitalaštvo zasieeno politikom. Ionako su skoro sve karikature u štampi na temu politike. Serijal je, kao što sam već napomenuo, prekinut 2007. godine, kada je list u kome je izlazio zapao u finansijske probleme. I onda kada sam pomislio da je sa tim serijalom gotovo, ispostavilo se da ipak nije. Godinu dana posle,

dva moja prijatelja predložila su mi da nastavimo serijal, i tako je nastao dečiji časopis, namenjen predškolskoj deci. „Oscar i prijatelji“, kako smo nazvali časopis, izlazio je kao mesečnik, bio je prepun pričica o psima, igrama sa njima i naravno stripova. Bilo je neophodno, naravno, zbog uzrasta kome je namenjen, uraditi neke korekcije, prvenstveno ukloniti sve seksualne aluzije, da Patroklu izbacim cigaru iz usta i da praktično u potpunosti eliminišem Dedu, koji je stalno bio pijan. Tokom naredne tri godine, u 27 brojeva časopisa, bilo je tu konkursa na temu Oscara, karnevala sa Oscarom i lekcija o crtanju. Časopis je praktično stvorio jednu celu generaciju ljubitelja Oscara. Da li mi je on omiljeni lik? Naravno! Kao što kažem i deci koja me pitaju za njega, Oscar je idealni pas, koji ne zauzima prostor u kući, ne laje, ne treba ga kupati, ne treba ga hraniti i ne treba ga izvoditi u šetnju. Samo što je vremenom sa njim stigao i pravi buljuk pasa, i stvorio pravo malno brdo tabli stripa koje su mi napunile radnu sobu. I veruj mi, to je stvarno postao pravi problem.

PRESSING: Pored crtanja i kreiranja „Oscara“ da li imaš slobodnog vremena da stvaraš i druge stripove? Ima li nekih naredžbina od strane izdavača?

PIRLIGRAS: Da, bilo ih je. Radio sam serijal „Haplea“, kao što sam već rekao, za list u kome je izlazio „Oscar“ i uradio nekih 70 tabli stripa. Razmišljao sam da to objedinim u jednom izdanju, ali za sada još nisam

našao zainteresovanog izdavača. Drugih ponuda i nije bilo. Jedina stvar vredna pomena iz zadnjih deset godina je osvajanje glavne nagrade na konkursu „Mali princ“, za rad „Caragiale u stripu“, koga je izdavač i objavio 2002. godine.

PRESSING: Kakva je, po tvom mišljenju, perspektiva stripa u Rumuniji, i šta bi konkretno trebalo uraditi na jačanju lokalne strip scene?

PIRLIGRAS: Teško je sada reći da li strip uopšte ima neku perspektivu u Rumuniji, a nakon već pominjanog nasilnog gašenja strip izdavaštva od pre 36 godina. Ostala je praznina koja nikada nije popunjena, bez obzira na brojne pokušaje zaljubljenika u strip i izdavača da tu nešto pomeraju i promene. Po meni, neophodan je nekakav nacionalni program koji bi ujediniio različite izdavače sa državnim institucijama, kako bi zajedno radili na podršci ovoj umetnosti. Neophodno je da strip bude dostupan svim uzrastima. Šta vredi, recimo, što časopisi „Mickey Mouse“ ili „Donald Duck“ opstaju skoro dvadeset godina, kada čitaoci kojima su namenjeni i koji su sa njima odrastali, a to su predškolska deca, nemaju adekvatnu ponudu za njihov uzrast onda kada odrastu i postaju zreli ljudi. Ok, loša ekonomska situacija u Rumuniji i opšta kriza onemogućuju da se angažuju domaći autori, pa je kao i u slučaju literature, izdavačima mnogo jeftinije da kupuju strane prevode. Stihijski pokušaji izdavanja stripova nisu se promenili, sve zavisi od čistog slučaja ili ukusa neinformisanog

izdavača koji u nekom trenutku smatra da treba popuniti određenu prazninu u izdavaštvu. Nakon razočaranja izdavanjem stripova pojedini od njih ne žele više ni da čuju za strip. Samo organizovanje salona stripa nije dovoljno, naročito što njihova trenutna namena nije na stvaranju prave strip scene i prirodnog odnosa izdavač-čitaoci, već na stvaranju nekakvog utiska da strip ipak postoji u Rumuniji. Trubi se naširoko o nekakvim godišnjim listama izašlih izdanja stripova, a realnost je da stripa nema u knjižarama, ni na kioscima, sve se svodi na fanzinsko delovanje ili veoma limitirane tiraže. Neophodno je da se strip pojavljuje što više u dnevnoj štampi, ili nešto nalik američkim vikend izdanjima, da postoji mnogo više strip časopisa za decu, za omladinu i za odrasle. Strip albumi će doći kao nešto sasvim normalno onog trenutka kada se stvori taj čitalački lanac i kada on bude funkcionisao u praksi. Da bi se to i ostvarilo treba uraditi mnogo toga, prvenstveno da se pojave izdavači svesni onoga čime se bave i onih koji u tome ne traže trenutnu zaradu.

PRESSING: Verujem da pratiš evropsku strip scenu, u prvom redu mislim na onu najproduktivniju francusko-belgijsku. Da li možda pratiš i strip scene balkanskih zemalja?

PIRLIGRAS: Nažalost, nisam imao skoro nikakvih informacija o balkanskoj strip sceni. Znam recimo za Bilala i Janjetova, koji su se afirmisali u Francuskoj. Nešto više informacija o ovom meni nepoznatom strip „kontinentu“ dobijao sam od prijatelja Mariana Mirescu i Adriana Barbua, koji su već bili „na licu mesta“. Da budem iskren, i podaci koje sam od tebe dobijao su me veoma prijatno iznenadili. Saznao sam mnogo toga o srpskoj strip sceni i o aktivnostima lokalnih strip autora, da spomenem samo neke: Marko Stojanović, Milorad Vicanović Maza, Srđan Nikolić Peka... Nama u Rumuniji sva ta dešavanja i aktivnosti na polju stripa u neposrednom komšiluku deluju impresivno.

PRESSING: Zahvaljujem se na lepim rečima. I za kraj, uz zahvalnost što si izdvojio svoje slobodno vreme za ovaj intervjue, da li možemo da te očekujemo na nekom od strip dešavanja u Srbiji, možda na Balkanskoj smotri stripa u Leskovcu ili na Međunarodnom salonu u Beogradu?

PIRLIGRAS: Postoji velika verovatnoća da tako i bude. Kao i moje kolege, i ja takođe smatram da se uz saradnju i povezivanje sa autorima iz okruženja radi i na razvoju strip scene u Rumuniji. To je svojevrsni „izlazak iz geta“. Tako da nije isključeno da se u dogledno vreme sret-nemo na nekoj od strip manifestacija koje si spomenuo.

Razgovarao: Dragan PREDIĆ

DOBAR DAN! DOBIO SAM
 OBAVEŠTENJE DA TREBA DA
 SE JAVIM DA MI ODSEČETE GLAVU
 PA SAM DOŠAO DA VIDIM DA
 LI MOŽEMO NEŠTO DA...

Aa, vi spadate pod član 69§2, stav
 13... slobodne profesije, da! Odseći
 ćemo vam glavu, nema problema,
 ali morate pre toga da platite kamatu,
 zato što kasnite! Idite u kancelariju
 213 i tamo će vam reći koje sve
 obrasce da popunite...

Koleginice, zaboravila si da
 kažeš: „Hvala vam što koristite
 usluge državne administracije!“,
 opet će da nam smanje bonus
 za ovaj mesec!

Oblik Klisurski 2017

Scenario: Marko **STOJANOVIĆ**, Crtež: Dušan **CVETKOVIĆ**

A JEL ZNAŠ ŠTA JE JOŠ
 DOBRO U STRIPU SA OVAKVA
 DVA LIKA KAO ŠTO
 SMO TI I JA?

ŠTA, ŠTA?

VIŠI SI I IZNAD TVOJE GLAVE NE
 MOŽE DA STANE OBLAČIĆ
 S TEKSTOM, ŠTO ZNAČI
 DA MORAŠ DA ČUTIŠ
 NA ONIM KADROVIMA
 GDE JA PRIČAM.

Boban **SAVIĆ** GETO

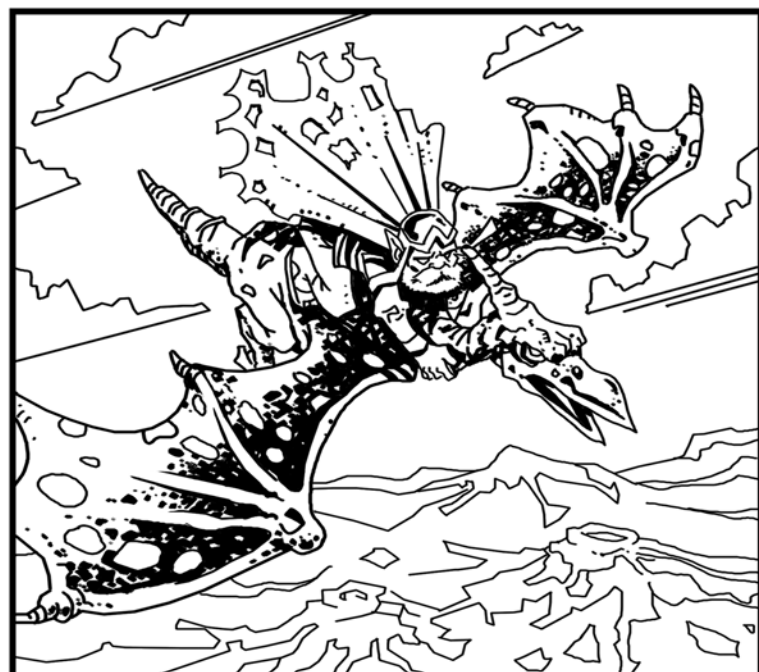
PUT JE DUG I HLADAN. ZIMA PROLAZI, A MOJA POTRAGA JOŠ LVEK TRAJE. SLEDIM JEDNU DALEKU MELODIJU...

...IPAK NE ZNAM DA LI JE ČUJEM SAMO U SVOJOJ GLAVI ILI NE.

POLARNI VETAR MI ŠAPUĆE PRIČU O ORFEJU I POKAZUJE MI PUT KA NJEMU.

10.

NADA O LARI GREJE MOJE PROMRZLO TELO.

KONAČNO, POSLE DUGE POTRAGE... ORFEJ.

...NJEGOVA HARFA.

NJEGOVA TUGA JE TEŠKO PODNOŠLJIVA,
SKORO ZARAZNA.

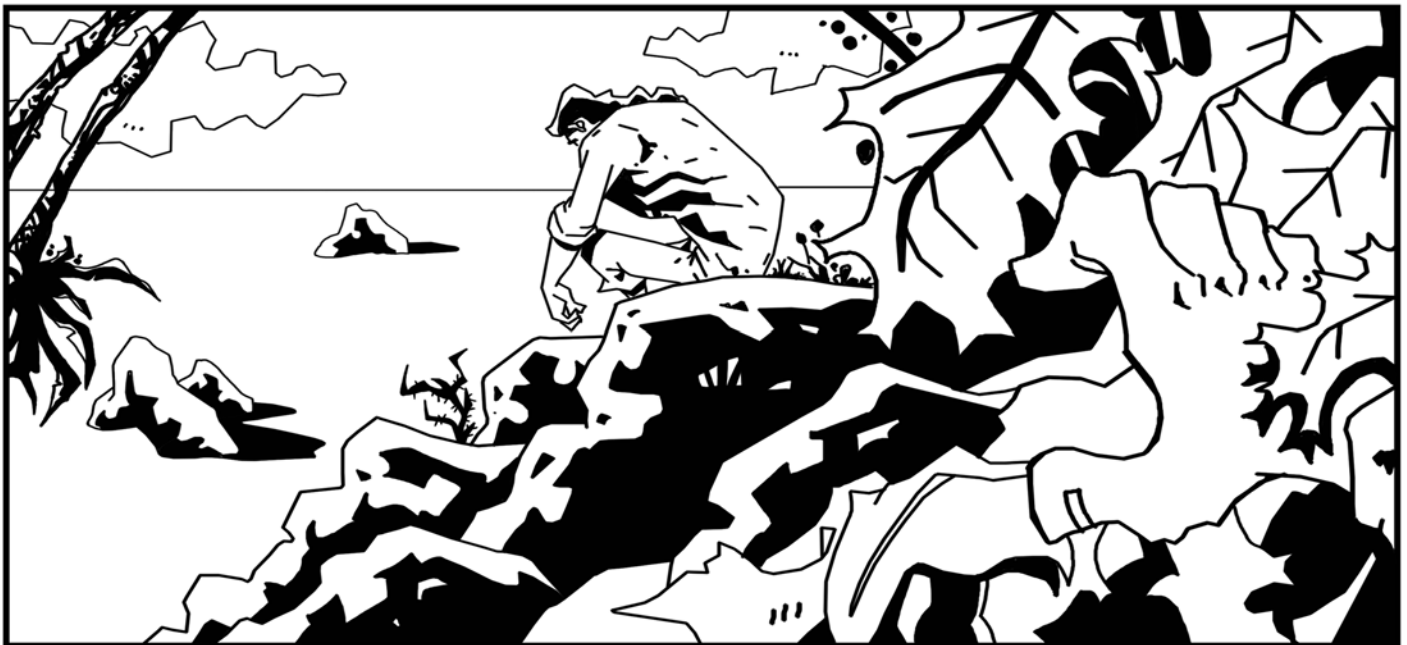

NJEGOVO ĆUTANJE NARUŠAVA TIŠINU.

ŠUM TALASA IŠČEZAVA U NJEGOVOJ BLIZINI.

ČAK SU I PTICE U NJEGOVOJ BLIZINI IZGUBILE GLAS.

NE USUĐUJU SE DA SVOJ GLAS IPOREDE SA MUZIKOM NJEGOVE HARFE.

VLADA POTPUNA TIŠINA. SAMO MOJE PRISUSTVO NARUŠAVA TU HARMONIJU. MOJE MISLI KRUŽE...

...POPUT ROJA PČELA U SAČU. PLAŠIM SE DA MOGU IZDATI SVOJE PRISUSTVO.

13.

PENG!

JOŠ MALO. MOJA LARA!

ON JE BEZ SVESTI. NEĆE NI PRIMETITI KADA
GA RUKA SMRTI ZAGRLE.

OVO RADIM ZBOG TEBE, LARA.
DOVEŠĆU TE NAZAD KUĆI.

14.

NE! NE MOGU.

NASTAVIĆE SE

In memoriam: Branko PLAVŠIĆ
Piše: Zdravko ZUPAN

Od Mirka i Slavka do Tarzana

Na samom početku 1967. godine, tačnije 6. januara, pažnju mi je privukla atraktivna naslovna strana edicije „Nikad robom“. Radilo se o nastavku priče o Blaži i Jelici, svesci pod naslovom „Topovi sa Ješevca“, koja se na kioscima pojavila posle pauze od skoro godinu dana. Nacrtao ju je mladi i talentovani Branko Plavšić, kome je nakon Radivoja Bogičevića i Miodraga Đurđića povereno crtanje ovog popularnog serijala. Pomenuta sveska podstakla me je da se sa nezavršenim stripom pod miškom u leto iste godine zaputim u Gornji Milanovac u redakciju „Dečjih novina“. Moj strip (na sreću) nije prihvaćen, ali sam ja postao stalni saradnik ove male gornjomilanovačke kuće u usponu, koja je već tada bila najznačajniji izdavač stripa na prostoru bivše Jugoslavije.

Iako je to praktično bio njegov prvi profesionalni izlazak u javnost, Brankovo ime bilo mi je poznato. Naime, polovinom šezdesetih godina prošlog veka na kioscima su se, na veliku radost ljubitelja stripa, šarenile naslovne strane „Politikinog zabavnika“, „Panorame“, „Pingvina“, „Plavog vjesnika“, „Malog Ježa“, „Zenita“, „Mikija“, prvog „Diznijevog“ magazina u istočnoj Evropi, edicija „Nikad robom“, „Biblioteka Lale“... Neka od tih izdanja imala su i rubriku u kojoj su saradivali čitaoci, kao što je to bio slučaj sa „Pingvinom“, nedeljnikom izdavačkog preduzeća „Napred“ iz Valjeva koji je uređivao Brana Nikolić, inače poznati autor stripa. U 16. broju ovog magazina (izašao u leto 1966.) u kontakt rubrici objavljeno je pismo koje je potpisao Branko Plavšić iz Bača: „Druže uredniče, pre izvesnog vremena poslao sam vam nekoliko naslovnih stranica ali nisam dobio odgovor da li će biti objavljivane. Ovoga puta šaljem vam nekoliko crteža Dejvi Kroketa, pa ako su dobri pošaljite mi tekst da uradim jedan strip“. Redakcija je u svom odgovoru pohvalila Brankove crteže, ali mu je saopšteno da naslovne strane ne odgovaraju njihovoj koncepciji. Ostavljena je, međutim, mogućnost za eventualnu saradnju. U narednom broju objavljen je njegov crtež Dejvija Kroketa nas-

tao prema predlošku Eduarda T. Koelja (Eduardo T. Coelho). A nekoliko nedelja kasnije ispod Brankovog crteža i kraćeg teksta o tvrđavi Bač, sticajem okolnosti, objavljen je i jedan moj kaiš stripa. „Pingvin“ se, nažalost, ubrzo ugasio tako da do Brankove saradnje sa ovim listom nije došlo.

Na svu sreću on se tih dana obratio i „Dečjim novinama“ iz Gornjeg Milanovca i to, kako će se ispostaviti, sa mnogo više uspeha. Branko je u više navrata pričao kako je otpočeo saradnju sa „Dečjim novinama“. Pošto je poslao jednu kolornu ilustraciju Tarzana i jednu tablu stripa

u olovci dobio je poziv da dođe u Gornji Milanovac. Glavni urednik Srećko Jovanović, ugledavši pred sobom ambicioznog sedamnaestogodišnjeg mladića, nije mogao da veruje da su to njegovi radovi. Zamolio ga je da pred njim, na licu mesta, nešto nacrta. I tu u redakciji Brankov talenat raspršio je sve sumnje. Naručen mu je jedan kraći strip. Taj strip, koji će po povratku uraditi prema sopstvenom scenariju, praktično mu je otvorio vrata „Dečjih novina“. Bila je to jednostavna priča od desetak strana iz NOR-a o dva neustrašiva bombaša. Objavljena je (bez naslova) u 105. broju „Biblioteke Lale“ od 24. maja 1967. godine. Po svoj prilici, iz tog perioda datira još jedan njegov strip sa istom tematikom, „Podvig“, čija se radnja odvija u Brankovom rodnom mestu. Izašao je nekoliko meseci kasnije u pomenutoj biblioteci. To je bilo dovoljno da mu Srećko Jovanović poveri jedan od najpopularnijih serijala edicije „Nikad robom“, serijal o Blaži i Jelici, za koji je scenarija u početku potpisivao Dobrica Erić, a docije B. Čolić. U tom trenutku Branko je bio najmlađi saradnik ove edicije, u kojoj su objavljivane storije iz nacionane istorije sa izmišljenim i stvarnim junacima o događajima iz bliže ili dalje prošlosti. Pun mladalačkog entuzijazma, on će za „Nikad robom“ realizovati još četiri epizode sa istim junacima, kao i jednu priču iz Drugog srpskog ustanka nastalu, takođe, u saradnji sa Dobricom Erićem, koja je objavljena u maju 1968. godine pod naslovom „Bubnjevi u noći“. (Zanimljivo je da je Branko u samom stripu kao scenaristu naveo B. Čolića). Te iste godine u „Zenitu“ je objavljen njegov vestern „Jahač iz Rija“, storija o revolverašu po imenu Keli Brando koji spasava barsku pevačicu Stelu iz ruku obesnih kauboja.

U ranim Brankovim stripovima prevladuju krupni planovi. Konturane linije izvedene su snažno četkicom, a crteži prepuni senki i crnih površina. Uopšte uzet, on je od samog početka negovao lepu liniju i najveću pažnju poklanjao tehnici crtanja. Kada su 4. aprila 1969. godine „Dečje novine“ transformisale ediciju „Nikad robom“ u serijal o Mirku i Slavku, izvorna edicija nastavila je da izlazi tokom školske 1969/1970. godine pod naslovom „Crtna škola“. U njoj će Branko na samom kraju 1969. godine objaviti poslednju epizodu o Blaži i Jelici pod naslovom „Konjanik sa golubom“ predstavivši se u potpuno drugačijem crtačkom svetlu. Pomenuta

epizoda istuširana je sasvim lakom rukom i oseća se kako on u toj lakoći uživa, dok je crtež oslobođen teških senki i crnih površina.

Izdvajanje serijala o Mirku i Slavku u zasebnu ediciju prethodio je sastanak crtača „Dečjih novina“ sa urednicima Srećkom Jovanovićem i Aleksandrom Lazarevićem. Održan je u proleće 1969. godine (24. marta) u beogradskoj poslovnicu u Nušićevoj ulici. U pozivu koji je potpisao Srećko Jovanović stajalo je da će se na sastanku raspravljati o „zajedničkim odnosima između preduzeća ‘Dečje novine’ i saradnika crtača, a takođe i o kvalitetu rada kao i o novim momentima u daljem radu.“ Crtači su zamoljeni da „pripreme predloge, primedbe i sugestije koje će, svakako, pomoći uspešnijem obavljanju posla.“ Od trideset crtača koji su u to vreme saradivali sa „Dečjim novinama“, odazvalo se petnaestak. Sastanku su, koliko se sećam, prisustvovali: Živorad Atanacković, Petar Radičević, Desimir Žižović Buin, Stanislav Spaljković, Hrvoje Radovanović, Dragoš Jovanović Fera, Radivoj Bogičević, Mile Topuz... Branko, koga sam upoznao prethodne godine, i ja bili smo najmlađi među njima, s tom razlikom što je Branko već bio „zvezda“, dok sam ja pekao zanat radeći raznorazne crtačke poslove za izdanja „Dečjih novina“.

Od brojnih saradnika edicije „Nikad robom“ samo je nekolicina uključena u rad na serijalu o Mirku i Slavku. Među njima bio je i Branko. Svi su asistrali Desimiru Žižoviću Buinu, crtajući pozadine i sporedne likove i u olovci i u tušu na stranama na kojima je on naknadno ucrtavao likove glavnih protagonista. Međutim, vremenom će nekima od njih biti dopušteno da se ogledaju i kao kompletni autori. Živoradu Atanackoviću i Branku Plavšiću pre svih. Prvu takvu epizodu „Ranjeni komandant“ Branko je nacrtao samoinicijativno. Srećko Jovanović, koliko me sećanje služi, nije bio oduševljen tim postupkom svog mladog saradnika. Plašio se reakcije čitalaca. Ipak, posle pažljive analize i konsultacija sprovedenih u redakciji „Dečjih novina“ epizoda ne samo što je prihvaćena, nego mu je dopušteno da nastavi da radi samostalno. Tako će pod njegovom rukom nastati novi naslovi: „Junaci brane grad“, „Racija“, „Usamljeni bombaš“, „Susret na proplanku“, „Izviđač I“, „Gnjurci“, „Branićemo grad“, „Kroz kanjon“, „Mirkov plan“ i druge. Branko Plavšić je,

izuzevši, razume se, Desimira Žižovića Buina, crtač koji je samostalno realizovao najviše stripovanih priča o Mirku i Slavku, pogotovo ako tu uračunamo i niz kratkih epizoda objavljenih u „Tik-Taku“ i „Zeki“.

Prisećajući se tih davnih dana, i saradnje sa Brankom, Srećko Jovanović je u leto 1998. godine, pored ostalog, napisao: „U ‘Dečjim novinama’ radio je, uglavnom, po određenim zadacima i sve odlično ispunjavao. Poštovao je rokove, obime, formate, ali je iskreno želeo da se više razmahne, da pusti mašti na volju. Svakako je morao da misli na obezbeđenje materijalnih sredstava za život, iako to nije bilo presudno u poslu – možda je mnogo toga žrtvovao svojoj želji da stripu pruži što više. Morao je kao vrlo mlad da radi mnogo pa u to vreme nije imao mnogo vremena i mogućnosti da se sistematski školuje, a životne okolnosti u tom periodu nisu mu pružale neophodno obilje materijala – časopisa, uzoraka, susreta, filmova, tehničkih rešenja.“

Branko Plavšić rođen je 3. jula 1949. godine u Maloj Novskoj Rujiški u Bosni i Hercegovini u kojoj je proveo detinjstvo. Godine 1955. sa porodicom se doselio u Bač i tu završio osnovnu školu. Upisao se u Školu za primenu umetnost, ali je zbog materijalnih poteškoća u njoj proveo samo tri meseca. Budući da svoj talenat za crtanje, koji je pokazivao odmalena, nije mogao da razvija pod stručnim nadzorom učio je od drugih afirmisanih umetnika. Gutao je svakovrsne stripove, analizirao i studirao radove kako domaćih tako i stranih majstora devete umetnosti, usavršivši vremenom sopstvenu tehniku crtanja. Bio je i ostao jedan od najvirtuoznijih majstora četkice sa ovih prostora. Svetozar Tomić, urednik „Forumove“, odnosno „Marketprintove“ strip revije „Stripoteka“, izrekao je svojevremeno veoma laskave ocene o radovima Branka Plavšića: „Zasigurno jedan od najboljih, ako ne i najbolji tušer u Evropi... Ustvari, mislim da bi se u ‘Marvel-u’ vrlo radovali da ga dobiju.“

Godine 1970. „Dečje novine“ su organizovale zimsku i letnju školu stripa. Prva je održana početkom godine u Vrnjačkoj Banji, a druga istog leta na Rudniku. Obe je vodio Živorad Atanacković. Po završetku prve škole stripa na koju su bili pozvani Branko Plavšić, Stevica Živanov, Adam Čurđinjaković, Milija Belić, Velizar Sindelić, Nenad Nikolić, moja malenkost i još nekoliko mladih crtača čijih imena više ne mogu da se setim, Branku Plavšiću i Stevici Živanovu ponuđeno je stalno zaposlenje u „Dečjim novinama“. U to vreme Branko je iznajmio stan na Novom Beogradu u (tada) Drugom bulevaru, nedaleko od zgrade u kojoj sam stanovao. Ja sam ubrzo posle toga otišao na odsluženje vojnog roka, a Branko i Stevica su se preselili u Gornji Milanovac.

O njihovom dolasku i prvim danima provedenim u Gornjem Milanovcu ostale su zabeležene reči na dopisnici koju mi je Stevica Živanov uputio 23. maja u nišku vojnu poštu: „Beograd smo napustili i došli u Milanovac pretrpani koferima i putnim torbama. Padala je kiša. U redakciji nismo nikog našli. Morali smo u hotel. Tek trećeg dana našosmo stan. Kiša nije prestajala. Danas je četvrti dan. I danas je padala kiša. Branko svakog časa spominje džip koji želi da kupi. Peternelj nam je najbliškiji prijatelj ovde... Tek smo danas, inače, počeli da radimo. Branko i ja radimo trenutno svog drugog ‘Mirka i Slavka’ u kombinaciji, ja skiciram a Branko tušira. Moj cimcr tvrdi da je ‘naš’ prvi zajednički ‘Mirko i Slavko’ najbolji na kome je on radio“. Pored „Mirka i Slavka“, Branko i Stevica zajedno su stripovali tokom 1970. godine i dve epske narodne pesme „Ženidba kralja Vukašina“ i „Marko Kraljević i Vuča Dženeral“ za list „Dečje novine“. Evocirajući uspomene na te dane, u intervjuu datom Predragu Đuriću za Vojvođanski strip.com, Branko je izjavio:

„Stevica je prihvatio posao, a ja nisam, jer bih imao manju zaradu nego kao spoljni saradnik, a ubrzo sam se i oženio i želeo sam da se vratim kući. U to vreme se odlično zarađivalo. Koliko su svi radnici u društvenom preduzeću iz moje ulice zarađivali zajedno, toliko sam ja sam mogao da zaradim.“

Sa Brankom sam se upoznao 1968. godine u poslovnicu „Dečjih novina“. Razmenili smo adrese i nekoliko narednih godina se redovno dopisivali. Početkom sedamdesetih godina planirali smo da odemo u studio poznatog minhenskog izdavača Rolfa Kauke koji je u to vreme vodio Valter Nojgebauer (Walter Neugebauer). Međutim, sudbina je odlučila drugačije i naši planovi se nisu u potpunosti ostvarili. Branko se na kraju, ipak, obreo u Minhenu, radeći pored ilustracija i na stripskom serijalu „Die Pichelsteiner“. Posle izvesnog vremena njegova saradnja se, iz raznoraznih razloga, prekinula. Po povratku u Bač on obnavlja kontakt sa „Dečjim novinama“ u čijoj ediciji „Nikad robom“, umesto „Mirka i Slavka“, krajem februara 1976. godine objavljuje jedan strip iz NOB pod naslovom „U pravi čas“. Od tada se sve više okreće novosadskim izdavačima stripa „Dnevniku“ i „Forum - Marketprintu“.

Nekako u to vreme „Dnevniku“ ponestaju stripovi o Velikom Bleku, veoma popularnom serijalu kod jugoslovenskih čitalaca čija je okosnicu činila borba američkih traperi za svoju slobodu i nezavisnost. Branko Plavšić je, s obzirom na njegovo iskustvo i renome, bio prvi crtač kome je omogućeno da kreira nove epizode sa ovim dobroćudnim snagatorom. Istovremeno, ponuđen mu je stalni radni odnos u ovoj velikoj novinskoj kući, koji je on sa zadovoljstvom prihvatio. U saradnji sa scenaristom Svetozarom Obradovićem nastaje epizoda „Gužva u Bostonu“. Objavljena je u proleće 1978. godine u 296. broju edicije „Lunov magnus strip“. Njih dvojica uradiće za istu ediciju još dve epizode „Blago zelenih močvara“ (na ovoj epizodi Branku je priskoćio u pomoć Sibin Slavković) i „Čegrtuša i Largo“, pre no što će se u projekat uključiti petnaestak novih crtača. Doduše, Branko će učestvovati u još samo jednoj epizodi objavljenoj u „Lunov magnus stripu“. Premda mu je pripisana u celosti (potpisan je zajedno sa scenaristom Petrom Aladžićem), on je na njoj gostovao samo kao tušer. Ali je zato Branko u Vanrednom broju „Strip zabavnika“ sa Svetozarom Obradovićem realizovao još nekoliko epizoda „Velikog Bleka“: „Vatrena zamka“, „Atentat“, „Lažni traperi“ i nacrtao niz naslovnih strana za „Dnevnikova“ izdanja.

Početkom osamdesetih NIŠRO „Forum“ OOUR „Marketprint“, posle višegodišnjih pregovora, dobio je prava da kreira stripovane priče o Tarzanu. Iako su „Forumova“ licencna prava počela da teku od 1. januara 1983. i važila do kraja 1987. godine, prva epizoda domaćeg „Tarzana“ objavljena je tek 8. novembra u 780. broju „Stripoteke“. Radilo se o epizodi „Borba za Opar“ scenariste Slavka Draginčića koju je u olovci nacrtao Branislav Kerac a istuširao Branko Plavšić. Svemu tome prethodio je prelazak Branislava Kerca i Branka Plavšića iz „Dnevnika“ u „Forum“, u kome će, uz Sibina Slavkovića i scenariste Slavka Draginčića i Svetozara Obradovića, predstavljati okosnicu ekipe koja će narednih godina uraditi preko stotinu epizoda „Tarzana“. Branko je pretežno tuširao epizode koje je olovkirao Branislav Kerac, ali je u

tom svojstvu gostovao i na tablama drugih crtača: Slavkovića, Đukića, Koze, Lebovića, Meseldžije, Miletića, Stokića i Miodraga Ivanovića. Osamdesete godine prošlog veka za njega su bile veoma plodne. Pored „Tarzana“, čije se izlaženje proteglo do kraja 1990. godine, našao je vremena da učestvuje i na nekim drugim projektima. U stvari, Branko teško da je ikada bio marljiviji, stvaralačkiji i optimističkiji raspoložen nego tih godina.

U proleće 1982. u „YU stripu“ objavljena je prva epizoda serijala „Nindža“ pod naslovom „Košmar“ koju su potpisali Aleksandar Kostić kao scenarista i Branislav Kerac (olovka) i Branko Plavšić (tuš) kao crtači. Avgusta 1983. objavljena je i druga epizoda „Ponovo među zverima“ na kojoj je Branislavu Kercu ovog puta na olovci asistirao Marinko Lebović, dok je Branko ostao u ulozi tušera. Tih godina ekipa novosadskih crtača kreirala je seriju kratkih vestern priča za „Mini vest“, izdanje „Dečjih novina“. Pored nekoliko junaka kao što su Sajmon Šild, Klint Kalahan, reinkarniran je i Brankov revolveraš Keli Brando koji je u novoj verziji poprimio njegov lik. Olovkirao ga je Branislav Kerac, prema scenarijima Svetozara Obradovića, a Branko Plavšić izvlačio u tušu. Međutim, najambiciozniji projekat tandema Kerac-Plavšić, ne računajući „Tarzana“, nesumljivo je „Balkan Express“ strip obrada istoimenog filma Gordana Mihića, snimljenog 1983. godine. Prva epizoda pod naslovom „La Belle époque“ premijerno je objavljena 20. januara 1987. u 885. broju „Stripoteke“. Radnja filma, odnosno stripa, dešava se u okupiranoj Srbiji tokom Drugog svetskog rata, i prati sudbinu grupe sitnih lopova i varalica prerusenih u muzički sastav „Balkan ekspres“. Mihićev scenario koji je za strip adaptirao Branislav Kerac, postavivši u isto vreme i crteže u olovci, Branko Plavšić je istuširao postizujući najviši domet svoje kreativnosti. Prema mišljenju Branislava Kerca on je „...uz nekoliko epizoda ‘Tarzana’, upravo u ‘Balkan ekspresu’ pružio ono najbolje iz sebe.“

Ipak, Branko je osamdesetih likovno realizovao nekoliko kraćih stripova i kao kompletan autor. Svoju ruku je najpre ogledao na jednoj savremenoj kriminalističkoj priči o inspektoru Aleksandru, „Kameleon“, za koju mu je scenario pripremio Dušan Vukojević. Objavljena je 1981. godine u 633. broju „Stripoteke“. U tom razdoblju uradiće još dva stripa sa tematikom iz NOB-a pod naslovom „Tenk“, odnosno „Večernja akcija“, prema tekstualnim predlošcima Dušana Vukojevića i Petra Aladžića.

A onda su došle devedesete; rat, sankcije, bombardovanje... Stripovana izdanja preko noći nestaju sa kioska. Branko, kao i mnogi drugi domaći autori, svoju sudbinu vezuje za strane izdavače. Sa Marinkom Lebovićem radio je na serijalu „Roel Dijkstra“, a sa Draganom Stokićem Rajcom i Slavkom Pejacom potpisuje nekoliko stripova za nemački „Gespenster Geschichten“. Tih godina za švedski „Semic“ u saradnji sa Sibirom Slavkovićem crta „Bafalo Bila“, a za nemački „Bastei-Verlag“ tušira „Princa Valijanta“ kojeg je olovkirao Dejan Nenadov. Od 1995. do 2001. sa Pavelom Kozom saraduje sa novosadskim „Horusom“. U prvom vanrednom broju „Horusa“ Bleka izdatom početkom 2000. godine preštampana je jedna stara epizoda, „Vatrena zamka“, koju je Branko nacrtao prema scenariju Svetozara Obradovića. Tom prilikom, u tekstu kojim je predstavljen Branko Plavšić, citiran je vlasnik izdavačke kuće „Dardo“ iz Milana, Đužepo Kazaroti (Giuseppe Casarotti) koji je izrekao laskave ocene za epizodu „Plaćenik“ na kojoj je on tih dana radio sa Pavelom Kozom: „Od svih do sada nacrtanih epizoda ‘Velikog Bleka’, italijanskih i francuskih i jugoslovenskih crtača, ova je po mnogo čemu drugačija. To je odlično obavljeno posao. Blek je ovde nešto modernijeg lika, pruhuhovljeniji sa naglašenim psihološkim karakteristikama. Meni i mojim saradnicima, a nadam se i čitaocima, ova epizoda se veoma dopala.“

Pre desetak godina, Branko je bio primoran da napusti „Marketprint“. Nailaze teški, najteži trenuci u njegovom životu pruzrokovani finasijskim problemima na koje se potom nadovezuju i zdravstveni iz kojih nekako uspeva da se izvuče, pa čak i vrati za crtači sto. Poslednjih godina bio je redovan, rado viđen i poštovan gost na salonima i festivalima stripa. Razmišlja o

novim projektima, pravi planove... Pre dve godine povezao se sa izdavačkom kućom „Lavirint“ za koju je realizovao nekoliko naslova od kojih je do sada ugledao svetlo dana „Family man“ nastao u saradnji sa Vladimirom Tadićem (scenario) i Vladimirom Kuzmanovim (olovka). U maju prošle godine u prvom broju „Strip Gena“ objavljen je vestern „Jack Seaborn“, epizoda „Lovac na skalpove“, zajedničko delo scenariste Svetozara Obradovića i crtača Preddraga Ivanovića (olovka) i Branka Plavšića (tuš).

A onda, kada smo pomislili da njegov polet i energija još nisu iscrpljeni, iznenada, kao i uvek kada su tako bolni i neprijatni događaji u pitanju, 9. novembra prošle godine kao grom iz vedrog neba odjeknula je vest: „Branko Plavšić, jedan od najvećih domaćih strip crtača, preminuo je iznenada u 62. godini života jutros u Baču.“ I to, kakva slučajnost, na isti dan, samo 71. godinu kasnije, kada i jedan drugi crtač stripa, legendarni Nikola Navojev. Još jednom igrom slučajnosti, za poslednje stripove koje je tuširao („Indijanci i kauboji“ i „Jedna Dženi previše“) olovke je uradio Bane Kerac, autor s kojim je Plavšić ostvario najveći deo svog plodnog opusa.

Da Branko nije i da neće biti zaboravljen svedoči nedavno objavljena knjiga „Balkan Express“, priređena od prijatelja i kolega iz „Marketprinta“ i „Dnevnika“, zatim plaketa „Nikola Mitrović Kokan“ za doprinos srpskom stripu koja mu je posthumno dodeljena na ovogodišnjoj, četrnaestoj, Balkanskoj smotri mladih strip autora u Leskovcu, kao i podatak da mu je Marko Stojanović posvetio peti album „Vekovnika“, „Duhovi u bocu“, a da je u Kragujevcu nagrada za kratak strip nazvana njegovim imenom. U planu su, takođe, i dve izložbe njegovih radova u Novom Sadu.

Poslednji put Branka sam video na prošlogodišnjem sajmu knjiga. Bila je nedelja. Tog popodneva odveo sam njega i svog prijatelja Milana Nenadova iz Srbobrana na železničku stanicu. Branko je usput pričao o svojoj monografiji. Mislio je i naslov: „Od Mirka i Slavka do Tarzana“. Upotrebio sam ga za naslov ovog teksta, ali se iskreno nadam da će jednog dana tako biti nazvana i njegova monografija koju je itekako zaslužio.

Dobri moj Branko...

Saznao sam danas iznebuha, iznenada, kao što sve što ne valja ili što ima kraj dolazi...

Slučajno.

Napisao sam smesta što mi se otkinulo:

„Umro je Branko Plavšić, večiti mladić i veseli velikan stripa u našoj zemlji čiji su crtački kvaliteti bili na svetskom nivou, a ljudski kvaliteti za divljenje.“

Bila je i ostala čast poznavati ga.“

Ali to ni izdaleka ni izbliza ne iskazuje koliko mi je preteška spoznaja da si tako prebrzo otišao i da smo se poznavali... Pa, ima tome preko 35 godina...

I mnogo mi je žao što se nismo više i češće družili ili makar održavali telefonsku vezu.

Nisam nikad imao tvoj broj telefona... Nudio sam ti moj letos, ali si rekao: „Ma pusti, ima vremena.“

Kako dugo, koliko mnogo prođe od života da bismo samo spoznali koliko je zapravo kratak...

Pamtim te i pamtiće te kao nekog ko podstiče dobro raspoloženje, inspiriše ponašanjem, radom, opaskama i ostavljanjem najpozitivnijeg traga i odjeka optimizma.

Svaki put kad smo se podružili ostajao mi je osmeh i radost u duši... ni za šta na svetu ne bih menjao one divne kafe ispijene na ovogodišnjem devetom Salonu stripa u Beogradu i druženje u Zrenjaninu dok smo gledali kako nam se pred očima gasi leto i kao suze nad Begejom nastaje nagla, tmurna jesen, kao naše godine koje ispratiše dojučerašnju mladost...

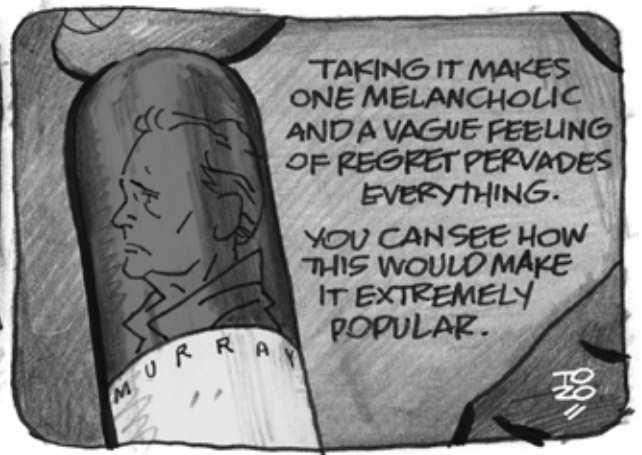
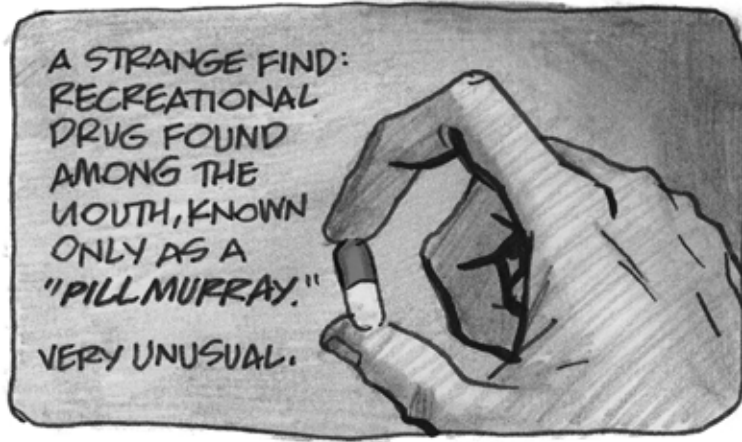
Ne znam koliko je umesno sada da kažem koliko će mi nedostajati zajednički crteži koje si predložio da uradimo, a koji bez povučenog poteza tvojom ili mojom rukom odoše tamo gde si sada otišao ti... Plašio sam se, brinuo – kako i šta jedan ja mogu i smem da nacrtam što će dopasti tvog pronicljivog pogleda i majstorske vešte ruke... Ne bi ti nikada bio majstor nad majstorima obrade tušem da nisi nadasve bio i ostao čudesan, rasan crtač kome sam se i kao dete divio čudeći se tvom (tadašnjem) potpisu uz koji je stajala i adresa u Baču na kojoj si bio ostao do kraja.

Ako je tamo gde si sada to moguće, pozdravi mi Tatu i reci mu... Nešto kaži ali ga oraspoloži kako samo ti umeš... On će se snaći i preneti pozdrave drugima kojima treba... Eto, Ujka-Slavi od koga sam dobio prvu vesku „Blaže i Jelce“, davno... A ako „tamo“ to nije moguće, ako – kako neki kažu – „ništa nema“, onda hvala ti što si nam sem crtanjem pokazao odličnost karaktera i kako se treba postaviti prema životu između rođenja i odlaska na put bez povratka.

Tek sada neću moći da prestanem da mislim na tebe kad god sednem za moj radni sto.

Znam, ima bližih, ti koji više prava imaju da kažu ovo što sledi, ali veruj mi, mili... Mnogo ćeš da mi nedostaješ.

Bojan M. ĐUKIĆ

Mirko ZULIĆ

Aleksandar ANĐELKOVIĆ

PARASTAS

kokot MILJENKO

Glasnović / Sržen 2012.

ROVOVI: STOTINU MI PACOVA!

SCENARIO: TASOS ZAFEIRIADIS
CRTEŽ: PETROS CHRISTULIAS

PREVOD: MIŠA MITRANOVIĆ

Veličanstvena mašta gospodina Arakija

*Jojo was a man who thought he was a loner
But he knew it wouldn't last.
Jojo left his home in Tucson, Arizona
For some California grass.*

Neka vas ne zbune ovi stihovi iz pesme „Get Back“ od Bitlsa. Ponuđeno mi je da ovom prilikom pišem o nekom fenomenu japanskog stripa, a kako je ljudski preterivati, odlučio sam da upoznam publiku ne sa „fenomenom“, već sa jednom „fenomenčinom“. Ključna reč će nam biti ĐoĐo - ili bi možda „DžoDžo“ bilo bliže nameri autora? Kakva god bila pravilna transkripcija na naš jezik (a radi doslednosti koristiću prvu), ta reč označava nešto toliko poznato i voljeno u Japanu da se osećam čudno što moram da skrećem pažnju ljubiteljima stripa da uopšte postoji.

„ĐoĐo“ je, pre svega, kratki naziv serijala čije je puno ime „ĐoĐova bizarna avantura“ („JoJo no kimyou na bouken“, ili, na engleskom, „JoJo's Bizarre Adventure“), a takođe i nadimak njegovih glavnih junaka. Čudno ime za strip, ili bilo šta, kažete vi. Možda, ali ni izbliza onoliko koliko je povremeno čudna njegova sadržina. Prosto rečeno, u pitanju je verovatno najuticajniji japanski strip posle „Dragon Ball-a“ od 80-tih godina prošlog veka do danas, ali njegov uticaj nije uvek jasno vidljiv prosečnom zapadnom čitaocu. Život je započeo u čuvenom časopisu „Nedeljni Šonen Džamp“ („Weekly Shonen Jump“) početkom davne 1987. godine i izlazio je u njemu sa retkim prekidima sve do kraja 2004, kada je prelaskom u mesečnik „Ultra Džamp“ („Ultra Jump“) promenio i osnovnu ciljnu publiku (formalno gledajući) i ritam izlaženja. U sadašnjem obliku, čitav serijal zauzima više od 100 posebnih tomova sa približno 20 hiljada stranica.

Tokom čitavog tog perioda njegov scenarista i crtač je bio Hirohiko Araki, u skladu sa čestom japanskom praksom „jedan naslov, jedan autor“. Niste čuli za njega? Verovatno niste. Ali, početkom novembra poslovni časopis „Nikkei Business“ je objavio spisak 100 najznačajnijih ljudi za Japan, onih - kako kažu - koji oblikuju doba koje dolazi u raznim oblastima. Gospodin Araki je jedan od njih, uz Harukija Murakamija i još nekolicinu stvaralaca. Nije to mala stvar, nikako. Dobro bi bilo da zapamtite to ime.

Veliki ljubitelj zapadnog filma i italijanske kulture, Araki je neuobičajen lik u okvirima japanske popularne kulture. Posebno je zanimljiv nama sa ovih prostora zahvaljujući strip-biografiji Nikole Tesle, gde se vodi kao scenarista. Rođen je 1960, ali fizički se vrlo malo promenio u poslednjih 20 i kusur godina, što je bilo dovoljno da internetom počnu da kruže šaljive glasine o njegovoj dugovečnosti i da ljudi počnu da povlače paralele sa istorijom i prirodom nekih likova iz njegovih stripova. Pažljivom analizom „ĐoĐo-a“ mogle bi se naći reference na mnoge trenutke iz istorije holivudskog filma i zapadne popularne muzike (kao što vidite iz uvodnih stihova), čime se mi nećemo baviti ovde jer, nažalost, nemamo prostora.

Pređimo na drugu stavku mog pokušaja da vam prvo skrenem pažnju na veličinu fenomena pre nego što vas upoznam sa njegovom suštinom. Godine 2006. „ĐoĐova bizarna avantura“ se našla na drugom mestu najboljih stripova u možda najmasovnijoj anketi ikada organizovanoj u Japanu. Ubrzacemo priču, i pred nama neka promiču slike i činjenice: Araki sa izložbom u Luvru; Araki crta ilustraciju za naslovnu stranu uglednog američkog magazina za biologiju, „Cell“; „ĐoĐo“ kao najveći uticaj na pisce omladinskih romana u poslednjih 15 godina (tako zvana *light novel* kategorija); „ĐoĐo“ kao jedan od najvećih uticaja na video-igre, od „Kapkomovog“ „Street Fighter-a“ do „Atlusove“ „Persone“; čitav broj časopisa za „kritiku i poeziju“, „Eureka“, posvećen Arakiju, mnoštvo akademskih radova na tu temu...

Sad, može s pravom da se postavi pitanje: zašto „ĐoĐo“ nije ni izbliza toliko poznat van Japana, ili bar na Zapadu (osim donekle u Italiji)? Odgovor je dugačak i kompleksan, i nema veze sa čestim teorijama da su Japanci šašavi, jer nisu. Probaću da ukratko odgovorim na to pitanje na kraju teksta.

Onda, kakav je to strip? Radnju je teško opisati zato što ne postoji priča koja se provlači kroz čitav serijal - postoji samo mitologija, koja se često tiče borbe porodice Džostar (Joestar) pro-

tiv vampira Dija Branda (Dio Brando), ali ponekad skreće na druga (iako srodna) dešavanja. Prva stvar koju primetite na stripu je neuobičajan crtež, i priznaću da moj prvi susret sa „ĐoĐom“ nije ostavio posebno dubok utisak na mene. Sve mi je to izgledalo suviše čudno i suviše konfuzno. Vremenom sam temeljno promenio mišljenje. Ipak, pre analize crteža objasniću strukturu stripa, jer bez toga nije moguće shvatiti sve promene tokom njegove istorije.

Čitav serijal se trenutno sastoji od 8 delova, a svaki se odvija u različitim vremensko-prostornim okvirima. Njihovi nazivi i pozornice dešavanja su sledeći:

1. „Phantom Blood“ (vreme: kraj XIX veka; mesto: Engleska)
2. „Borilačka struja“ (pred početak Drugog svetskog rata; od Njujorka preko Meksika do Evrope)
3. „Stardust Crusaders“ (1989; od Japana preko Indije do Egipta)
4. „Dijamant je nesalomiv“ („Daiyamondo wa kudakenai“; 1999; izmišljeni gradić Morio u Japanu)
5. „Vento aureo“ („zlatni vetar“ na italijanskom; 2001; Italija, naravno)
6. „Stone Ocean“ (2011; Florida)
7. „Steel Ball Run“ (XIX vek u alternativnoj istoriji; uzduž i popreko Sjedinjenih država)
8. „ĐoĐolion“ („Jojolion“; ponovo četvrti deo, ali u alternativnom vremenskom toku)

Žanrovski gledano, skoro svi delovi mogu da se opišu kao akcione avanture sa primesama horora. Četvrti deo je jedini koji donekle odskae u ovom pogledu, jer, budući da se čitav događa u jednom gradiću, ne sadrži mnogo od „avanture“, ali akcija i horor su prisutni, kao i povremene komične epizode iz života glavnih likova. Iz praktičnih razloga, u ovom tekstu ću se koncentrisati samo na prvih šest delova, koji su izlazili u istom časopisu.

A likovi su jedna od ključnih snaga ovog stripa. Svaki deo ima svoj skup protagonista i antagonista, uz samo nekolicinu koji se pojavljuju na više mesta. Glavni likovi su uvek bliži ili dalje članovi pomenute engleske porodice Džostar, i svaki od njih nosi nadimak ĐoĐo (ili DžoDžo), počev od Džonatana Džostara (Jonathan Joestar) do njegove pra-pra-praunuke Džolin Kudžo (Jolyne Kujo) u glavnom vremenskom toku. I svaki od njih ima svojstvenu ličnost, tako različitu od ostalih.

Arakijev crtež bi mogao da bude problematičan nekome ko je naviknut na veštinu i lepotu detalja kod crtača poput Bilala ili Manare. Pozađine u „ĐoĐo-u“ su realistične, ali proporcije nisu uvek, pa čak nisu uvek ni konstantne, a perspektiva ume da bude iskrivljena. Ono što se Arakiju nikako ne može poreći je originalnost, iako je u početku dosta bio pod uticajem tada čuvenog stripa „Hokuto no ken“ („Fist of the North Star“). Preterano mišićavi likovi, sulude i fantastične borilačke tehnike, nasilje na sve strane – to nije bilo ništa novo. Međutim, kod Arakija kao crtača je stvarno postojao razvoj, i prosto je neverovatno koliko se međusobno razlikuju različite faze njegovog rada. Mišićivi gorostasi su postepeno ustupili mesto vitkim likovima punim neke ženske lepote, a kičasti odevni ukus ovih prvih je zamenjen vrhunskom modom drugih. U najnovijoj fazi Araki pronalazi dobru ravnotežu između ta dva stila. Poseban pomen u vizuelnom domenu zaslužuju poze koje likovi zauzimaju i koje

podsećaju na vajarske modele u svetu u kome naše znanje iz fiziologije ne važi, ali to je bilo urađeno svesno i daje određeni šmek ovoj seriji. U svakom slučaju, „ĐoĐo“ nikada nije bio prosečan i stereotipan, bilo crtački, bilo scenaristički.

A onda, tu je i specifična upotreba boja. Svi već znamo da su japanski stripovi uglavnom crno-beli, ali neke stranice se povremeno štampaju u boji, a tu su i naslovnice, a bogami i čitave knjige sa ilustracijama posvećene nekom naslovu. U slučaju „ĐoĐo-a“, pravilo je da stvari nemaju konstantnu boju, jer ono što je na jednoj slici u jednoj boji, na drugoj vrlo često nije. Osim toga, čudne kombinacije i kontrasti daju svoj doprinos bizarnoj i nerealnoj atmosferi. Ružičasta muška odela, plava kosa („plava“ poput neba) i zelene usne nisu baš stvari koje srećemo svaki

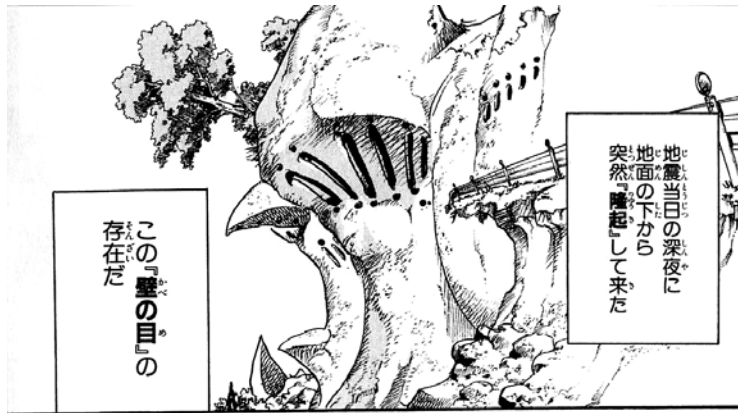
dan, i stvaraju praktično post-impresionistički naboj u ilustracijama, otkrivajući nam Arakijevu fascinaciju francuskim slikarom Polom Gogenom.

Najteže je objasniti „ĐoĐo-ov“ doprinos u oblasti „zvučnih efekata“, budući da je taj deo pun značenja koja razumeju samo poznavaoči japanskog jezika. Neki čuveni pokličići, koji su se pretvorili u internet meme – kao što su WRYYY (čita se „uriii“) i Ora! Ora! Ora! – vode svoje poreklo odatle. Kada preko čitavog kadra vidite ispisano GO, GO, GO, GO kako pulsira i praktično vam skače u lice, znajte da je to „zvuk napetosti“, nalik na ubrzano lupanje srca ili osećaj da vam neko nevidljiv diše za vratom.

A napetosti ima prilično. Retko koji strip uspeva da se približi „ĐoĐo-u“ u domenu majstorskog i razvučenog prikazivanja trenutaka koji samo što ne eksplodiraju čitaocu u lice, bilo da je reč o smrtonosnim situacijama ili praćenju sudbine jedne papirne kese koja, pored hrane, sadrži i jednu žensku šaku. Arakijev crtež je detaljniji nego u prosečnoj mangi i samim tim usporava čitanje, ali svi drugi karakteristični izrazi japanskog stripa su prisutni i savršeno upotrebljeni. Kadrovi dolaze u različitim veličinama i oblicima: standardni pravougaoni, iskrivljeni, trouglasti, kružni... Sve u službi kompozicije i vizuelne naracije koje su toliko dobre da je jedan dru-

gi manga-crtač, Šou Tađima (Sho-u Tajima), izjavio da je u jednom trenutku želeo da batali tu karijeru zato što sve što je želeo da izrazi već izraženo do savršenstva u Arakijevom velikom delu.

Kao što smo rekli, Araki uspeva da održi seriju originalnom i posle toliko godina i stranica, pre svega zahvaljujući konstantnoj promeni, bilo na nivou priče, ili likova, ili crteža, ili čak čitavog univerzuma. Prvi deo će vas možda podsetiti na neki Hamerov horor-film; drugi na Indijanu Džonsa, četvrti na Tvin Piks, peti je najstilizovaniji i modno najsvesniji, šesti je najbizarniji i najzreliji... A treći? Osim što za protagonistu ima Đotara Kuđa (Jotaro Kujo), napravljenog po uzoru na Klinta Istvuda iz mladih dana, treći deo je uveo koncept stendova, posle čega ništa više nije bilo isto u japanskoj popularnoj kulturi. Engleska reč *stand* ovde označava „ono što stoji uz vas“. To je vrsta životne energije koja može da uzme određeni oblik i izražava volju svog vlasnika, nalik na astralnog dvojnika. Pošto je takva veza između to dvoje, svaka šteta koju stendovi pretrpe prenosi se na vlasnike. Običan svet ne može da ih vidi – za njih su poput duhova – ali drugi vlasnici mogu.

Sada se automatski nameću mnoga pitanja. Kako se dobija stend? Postoji više načina, a čitanje trećeg dela sage nije dovoljno da biste ih sve pohvatili. Koje sposobnosti stendovi imaju? Ah, ovde dolazimo do najboljeg dela. Razne... nekad obične i konvencionalne, ali češće – pogotovo kako priča napreduje – neke čudne i potpuno apstraktne. Moć stenda zavisi od karakteristika njegovog vlasnika. Neki su vezani za prostor oko korisnika i ne mogu mnogo da se udaljavaju, drugi mogu da odlutaju daleko. Neki su automatski i pokreću ih određeni postupak, a ne vlasnikova volja. Od super-snage i super-brzine preko sposobnosti da se vide udaljeni događaji, fizičkih karakteristika tečnosti ili peska, vladanja vatrom ili zvukom ili vremenskim prilikama, kretanja kroz snove i sposobnosti da se ubije u njima (poput Fredija Krugera!), davanja života predmetima i smanjivanja ljudi do vladanja nad nekim odlikama prostora ili vremena, ovde ćete naći toliku raznovrsnost kakvu ste do sada viđali samo unutar svetova koji pripadaju čitavim kompanijama (a znamo koje su!), a ne pojedinačnim autorima.

Dakle, „DoDo” jeste superherojski strip u nekom širem smislu. Likovi nisu „maskirani”, ali imaju ekstravagantnu i glamuroznu odeću i frizure koje bi ih učinile upečatljivim u bilo kojoj grupi ljudi, a obični ljudi nisu svesni njihovih moći. Takođe, stendovi imaju obličja koja često podsećaju na kostimirane superjunake iz američkih stripova, a, osim njih, tokom različitih epizoda pojavljuju se i vampiri, zombiji, kiborzi, ljudi sa dve desne šake, životinje sa super-moćima, prvi duhovi, vanzemaljci i razna druga čudesa.

Uz sve to, serijal je ekstremno brutalan, pogotovo za publiku koja čita „Šonen Džamp”. Glavno osećanje koje se provlači kroz njega su gubitak i tragedija, i likovi ginu na sve strane, bilo pozitivni, bilo negativni, i čak ni protagonisti nisu pošteđeni. Iako poštuje neke trope koje su uobičajene za „Šonen Džamp” (neki pobeđeni protivnici postaju prijatelji; u borbi se priča više nego što bi trebalo i sl.), Arakijev magnum opus pronalazi način da uvek bude zanimljiv i originalan. Fokus ovog serijala je – kao i u dobrom delu naslova iz istog časopisa – na borbama, i u toj oblasti „DoDo” blista poput hiljadu sunaca. Uglavnom. Recimo samo da većina borbi nema veze sa sirovom snagom, već se do pobeđe dolazi pametnim iskorišćavanjem okruženja, znanja iz neke naučne oblasti ili ukazane šanse. Ko bi pobedio: dečak koji može od iscrtanih zvučnih efekata da stvori njihov uzrok (obrnuto od onog kako stvari zaista funkcionišu) ili devojka koja, poput Meduze, ima živu i neobično snažnu kosu (njena kosa je njen stend)? Možda na to pitanje ne postoji definitivni odgovor, ali Araki nam daje izrazito zanimljiv i životan primer. Iako neka rešenja deluju blesavo ili nerearno, druga su zamišljena sa zapanjujućom dovitljivošću i svežinom da mogu da postide gotovo sve ostale superherojske stripove i borilačke mänge.

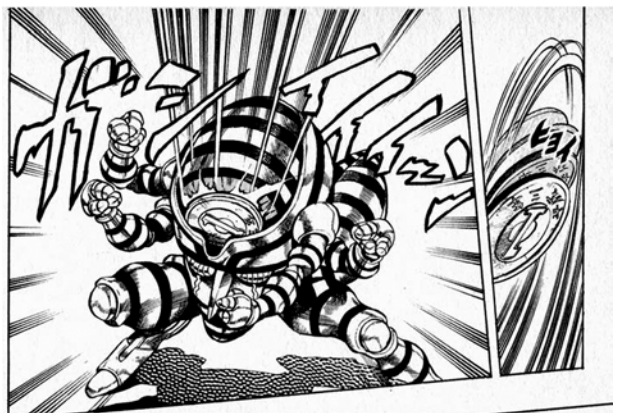
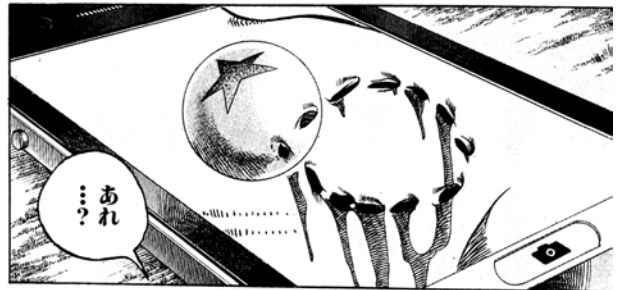
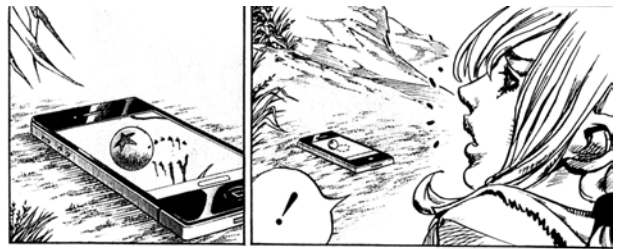
Posle svega rečenog, nadam se da je pitanje sa početka, „zašto ‚DoDo’ nije poznat(iji) u granicama zapadne civilizacije?”, postalo upadljivije. Rekao bih da postoje bar tri bitna razloga. Prvo, „DoDo” je sigurno najveća od velikih serija japanskog stripa koja nikad nije imala televizijsku adaptaciju, animiranu ili igranu. Priča se da Araki ne želi da prava za nešto što ne može (potpuno?) da kontroliše. Postoji jedna samo-za-video-animirana-serija, rađena iz dva dela, koja ukupno ima 13 epizoda i obrađuje treći deo sage, „Stardust Crusaders”, ali to jednostavno nije dovoljno da učini „DoDo-a” u svesti prosečnog zapadnog konzumenta kapitalnom franšizom kakva inače jeste. Postoji i animirani film „Phantom Blood”, koji je prikazivan pre nekoliko godina u japanskim bioskopima, a tu je i umro. Priča se da Araki nije dozvolio da se ovaj pusti u prodaju. Možemo samo da pretpostavimo da ga nije preterano oduševio.

Drugo, postoji veliki problem sa eventualnim prevodom stripa na engleski koji uključuje prava kopiranja intelektualne svojine. „DoDo” je pun naziva koje mi asociramo sa raznim muzičkim grupama, albumima ili pesmama: „Oingo” i „Boingo”, „Red Hot Chili Pepper”, „Black Sabbath”, „Aerosmith” i mnogi, mnogi drugi. „Viz” je objavio treći deo u Americi, verovatno pronalazeći najbolje rešenje (iako uz nekoliko neizbežnih kompromisa u vidu cenzure i izmene detalja) – stariji delovi bi možda odbili modernu publiku grubljim crtežom, a mlađi su daleko prezasićeni problematičnim imenima.

Treće, postoji i piratska verzija koju je lako naći na internetu, ali kvalitet je prilično neujednačen. Četvrti deo je preveden sa kineskog od strane osobe koja ne zna dobro engleski... Verovatno najgori prevod u istoriji skenlacija, a to je trenutno jedina kompletna verzija. Dodajte na to užasan kvalitet samog skena, i šta dobijamo? Građu za noćne more (ha, Death 13 iz „DoDo-a”!), osim možda u slučaju najtvrdokornijih fanova, što je velika šteta.

Iako nikako nije bez mana – ponekad i krupnih – „DoDova bizarna avantura” je u svojim najboljim trenucima jedno od najvećih dostignuća ljudske imaginacije u mediju stripa, bilo gde i bilo kada, kao i jedan od najvećih spomenika globalnoj pop-kulturi druge polovine XX veka, i potpuno zaslužuje slavu koju uživa u Japanu. Kao što smo počeli tekst citatom, tako ćemo ga i završiti – ovog puta izjavom iz popularnog omladinskog romana „Ben-to”:

„Oh...ona nikada nije čitala ‚DoDovu bizarnu avanturu’. Propustila je 30% radosti u životu.”

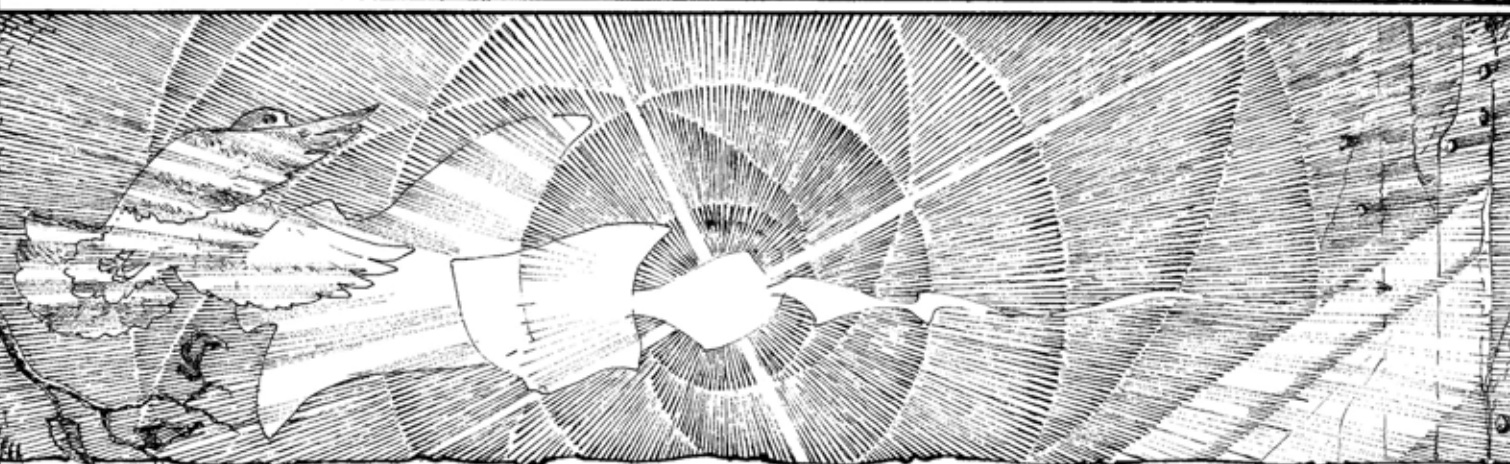

GREUCAN (2. deo)
Adrian BARBU

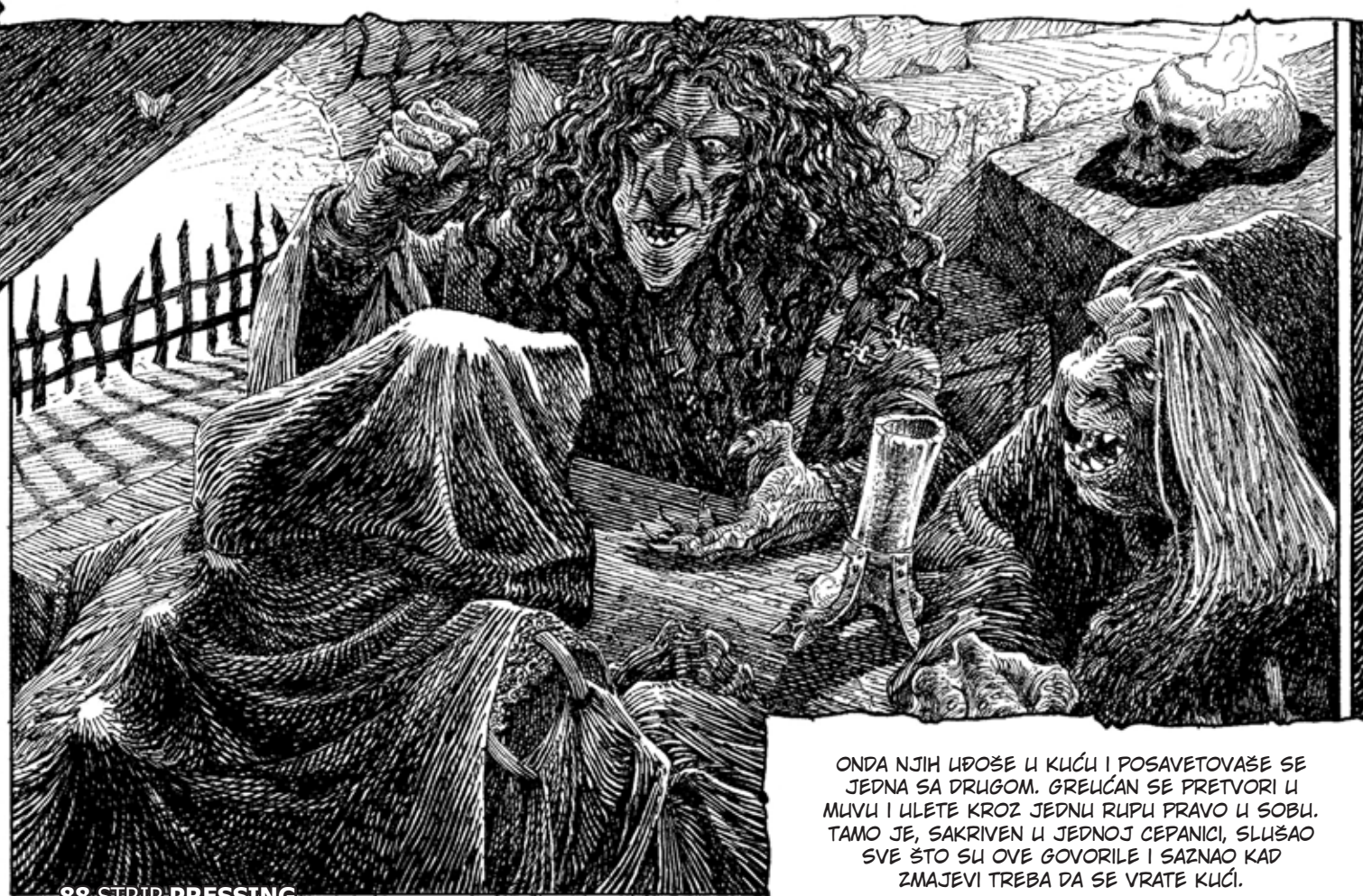
Prevod: Miša MITRANOVIĆ

MAJKO I SESTRO, OVA PTICA
NIJE DOBRO ZNAMENJE PO
NAS I PO NAŠU KUĆU.

"NI OČI JOJ NISU KAO U PTICE, VEĆ LIČE NA OČI ZLATNOG GREUCANA.
PROPALLE SMO! NEKA NAM SE GOSPOD SMILUJE!"

ONDA NJIH UDOŠE U KUĆU I POSAVETOVAŠE SE
JEDNA SA DRUGOM. GREUCAN SE PRETVORI U
MLUVU I ULETE KROZ JEDNU RUPU PRAVO U SOBU.
TAMO JE, SAKRIVEN U JEDNOJ ČEPANICI, SLUŠAO
SVE ŠTO SU OVE GOVORILE I SAZNAO KAD
ZMAJEVI TREBA DA SE VRATE KUĆI.

NEĆE SE LAKO IZVUĆI!
AKO UTEKNE MUŠKIMA,
NAPAZČU GA ČINIMA.

AKO MU NI
MAČ NI KOPLJE
NE NAUČE,
OTROVAĆU GA
KAD OGLADNI
I OŽEDNI.

A AKO GA ČAK NI VAŠ
OTAC NE UNIŠTI,
MORAĆE DA SE OKUŠA
SA MNOM! UBI LA SAM I
BOLJE OD NJEGA!

ČUVŠI ŠTA SU REKLE,
GRELUĆAN NAPUSTI KUĆU
I ODLETE DO MOSTA U
ZELENOJ ŠUMI. ZMAJEVI
JE TREBALO DA SE VRATE
IZ LOVA - JEDAN UVEČE,
DRUGI U PONOĆ,
I POSLEDNJI U ZORU.

SAKRIVEN ISPOD MOSTA, ČEKA
SVOG NEPRIJATELJA. POZNAĆE GA,
ČAK I PRERUŠENOG.

U PRIRODI MU JE
NASILJE, HRABROST
MU JE UKALJALA
ŽEĐ ZA KRVlju...

...KOJA RATNIKE
PRETVARA U UBICE,
ČAST U SRAMOTU...

...A HRABRE
BORCE U
NELJUDE.

DABOGDA TI VUCI
KOSTI OGLODALI, KONJINO
PROKLETA! NE PLAŠIM
SE NIKOG NA OVOME SVETU,
OSIM ZLATNOG GREUČANA;
ALI ČAK BIH I NJEGA
SMRVIO JEDNIM
UDARCEM.

HAJDE, HRABRI
ZMAJU, NEKA NAM
SE MAČEVI UKRSTE...
ILI ĆEMO SE OKUŠATI
BEZ ORUŽJA?

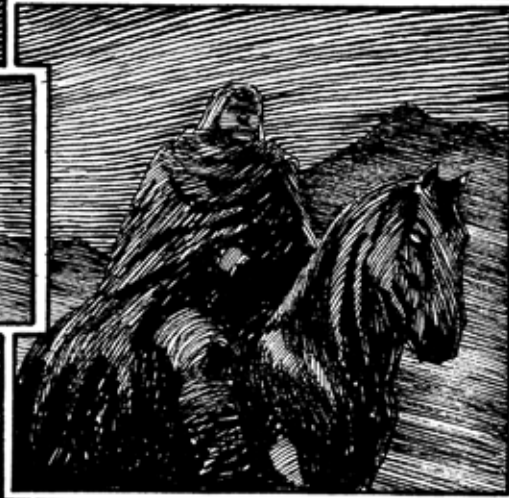
GOLIM RUKAMA,
JER TO JE ČASNIJE.

PONOĆ. DOLAZI DRUGI ZMAJ.
NJEHOVO IME JE GRAMZIVOST
I PROZDRLJIVOST, POHLEPA
OČIJU I SRCA.

KO PADNE SUPROSTAVLJAJUĆI
MU SE, POSTAJE NJEGOV ROB.
SUDBINA GORA OD SMRTI...

ISTI IZAZOV, ISTI ODGOVOR. IPAK, MEKŠI I BLAŽI
IZGLLED KRIJU MNOGO JAČEG NEPRIJATELJA.

NASTAVIĆE SE

Do poslednjeg daha

Džejson Eron je američki scenarista koji mi je pažnju privukao svojim stripom „Scalped“, na kome je radio sa crtačem koji je, uprkos tome što se potpisuje kao R.M. Guera, naše gore list – Rajkom Miloševićem Gerom. Uprkos činjenici da nije ovenčan ni jednim jednim stripovskim Oskarom, nagradom Eisner, u pitanju je, po mom mišljenju, jedan od najboljih stripova koji se danas objavljuju kako u Americi, tako i van nje, što Erona, opet po mom mišljenju, čini jednim od ponajboljih scenarista danas. Ono što nije stvar mog mišljenja već činjenično stanje jeste da je Eron uspeo da za jako kratko vreme svoj potpis stavi na avanture „Spider Man-a“, „Punisher-a“, „Hulk-a“, „X-Men-a“, „Wolverine-a“, „Captain America“, „Hellblazer-a“, „Ghost Rider-a“... Kao i to da je u pitanju jako interesantan sagovornik za bilo kakvu vrstu razgovora. Uostalom, uverite se i sami...

PRESSING: Govoriš o prvooj „ruci“ onoga što pišeš... Koliko „ruku“ pišeš, i kako možeš da posvetiš toliko vremena i energije brojnim verzijama istog scenarija kad imaš toliko različitih stvari koje pišeš u isto vreme?

DŽEJSON ERON: Ulažem dosta truda u prvu „ruku“ svega što pišem u nadi da napisano prilikom čitanja neće delovati kao „prva“ ruka. Pišem i prerađujem. Glancam. Ne odbacujem scenario samo zato što je to moj prvi pokušaj... I zato puno mojih scenarija ode u štampu nakon samo

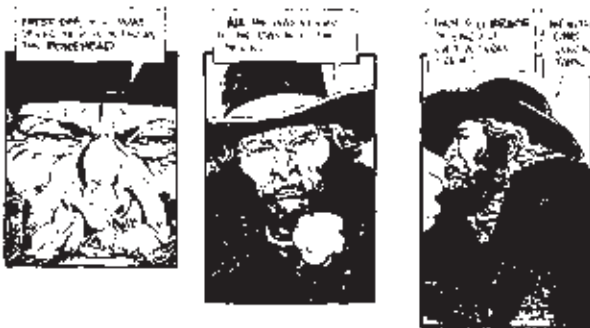

jedne „ruke“. Ipak, čak i tada, kada je sve nacrtano i tekst upisan, vraćam se i doradujem dijaloge. Ponekad moram da uradim drugu i treću „ruku“ scenarija, da bih sredio stvari sa kojima urednik ima problema. Retko sam išao dalje od treće „ruke“. Ako dođeš dotle da imaš četvrtu i petu „ruku“, to znači da imaš debelih problema sa svojom pričom.

PRESSING: Kako se nosiš sa blokadama u pisanju? Šta ti pomaže u tim situacijama?

ERON: Nemam vremena za blokade u pisanju. Rešavam ih pisanjem. Ovih dana obično pišem četiri ili pet različitih serijala, i ponekad pišem za mnogobrojne crtače u ovim serijalima, tako da nemam vremena da sedim unaokolo i čekam da mi se moja muza obrati s nebesa, ili nešto slično. Prosto pišem. Ako želiš da živiš od ovoga, moraš da ga tretiraš kao ono što jeste – posao. Neki scenariji mogu biti bolji od drugih, ali to je sjajna stvar u pripovedanju, kad se radi o serijalima – uvek postoji sledeće poglavlje u kome možeš da pokušaš da budeš bolji.

PRESSING: Brajan Majkl Bendis je jednom rekao da je dobio svoje najbolje

ideje tokom rekreativne vožnje biciklom. Da li u tvom slučaju uviđaš neku vezu između pisanja i fizičke aktivnosti?

ERON: Da, sasvim se slažem s njim. Dobijam najbolje ideje kad mogu da iščistim glavu od svega drugog. Ponekad je to pod tušem – napisao sam neke od svojih najboljih priča pod tušem. Ponekad je to u šetnji. Kada mi je sin bio beba, stavio bih ga u kolica i gurao kroz naš kraj. Napisao sam puno svezaka „Scalped-a” na ovaj način.

PRESSING: Jesi li se ikada susreo sa cenzurom u pisanju, da ti neki urednik odlučno kaže „To ne može!” Da li sam ponekad pribegavaš autocenzuri kad pomisliš da ti neće dozvoliti da nešto izvedeš u stripu?

ERON: Pokušavam da sam sebe nikada ne cenzurišem. Ponekad napišem stvari za koje znam da nema šanse da prođu, ali to prepuštam uredniku. Bilo je sitnih stvari koje sam pokušavao ovdje i ondje koje su mi odbijene, ali nikada nešto veliko. Napisao sam referencu o tome kako je Wolverine urinirao na nekoga, koja je potom isečena. Ko bi rek'o, da će mi to izbaciti, jel da (smeh)? I da, jednom sam imao scenu u kojoj je Logan držao čovekovu glavu u činiji za panč, dok je ledeni kip golog anđelčića po njemu pišao šampanjac. Anđelčić je preživio, doduše, ali šampanjski mlaz nije. Reklo bi se da je naravoučenije da samo treba da se držim podalje od bilo kakve refence na pisanje i sve će biti u redu.

PRESSING: Da li ti oduzima podjednako mnogo vremena i energije da pišeš svoje stripove (recimo, „Scalped”), ili stripove sa likovima koji su vlasništvo kompanije (recimo, „Captain America”)? Ima li neke razlike u tome kako pristupaš pisanju jednog u odnosu na drugo?

ERON: Ako je u pitanju lik koga nikada ranije nisam pisao, obično mi treba malo duže da napišem scenario – dok mu pronađem glas i tako to. Sa „Scalped-om”, pišem te likove duže od 50 brojeva, tako da mi je postalo mnogo lakše da se uvučem u taj svet. Pokušavam da pišem po dva scenarija nedeljno, ali mi za poneke treba i puna sedmica. Ako mi treba više od nedelju dana, onda je to znak da nešto baš i ne štima.

PRESSING: Možeš li lako da skačeš između pisanja dva potpuno različita žanra, različita naslova u toku istog dana?

ERON: Pokušavam da izbegnem da se nađem u situaciji da moram da skačem od jedne stvari na drugu u toku istog dana, ali u istoj nedelji da, svakako da to radim. Do sada mi to nikada nije bio problem – u stvari,

užívam u tom izazovu. Osetim uzbuđenje kad završim scenario i znam da me čeka nešto potpuno drugačije još koliko sutra. Da, zabavno je tako istezati različite kreativne mišiće. Zato što stalno skačem na nešto novo nikada ne ostaje dovoljno vremena da mi nešto što pišem postane dosadno, da mi dosade neki likovi.

PRESSING: Šta po tvom mišljenju čini tvog saradnika na „Scalped-u“, Rajka Miloševića Geru, tako sjajnim crtačem? U čemu misliš da je suština njegove vizuelne briljantnosti (i ne, nije me potkupio da ti postavim ova pitanja trejdovima „Scalped-a“ sa posvetama, uprkos tome što si možda čuo (smeh))?

ERON: Gera je istinski umetnik. Ne samo u smislu da ume da nacрта bilo šta, iako ume i to, već u smislu da unosi toliko emocije i strasti u ono na čemu radi, toliko sebe... On uvek stavlja izazove pred sebe, ali i pred čitaoca. Nikada ne ide linjom manjeg otpora, nikada se ne zadovoljava time da prosto nacрта ono što je na površini stvari. Mislim da je majstor u crtanju suptilnosti komplikovanih emocija, što je nešto što zbunjuje puno crtača. Prosto rečeno, on je genijalac, i ja sam srećnik što s njime radim toliko dugo.

PRESSING: Jednom si rekao da je čitanje PDF-a sa upisanim tekstom koje prethodi objavljivanju jedino vreme kad zapravo čitaš svoje stripove. Zašto?

ERON: Jedan od razloga je što nemam vremena da se vraćam i čitam svoje stvari – ja već radim na sledećoj stvari... Ili sledećih pet stvari. Ponekad se prosto digne kosa na glavi kad pomislim da treba da ponovo pročitam stvari za koje znam da sam mogao bolje da ih uradim. Ili pak ponekad pročitam nešto što sam napisao i to mi se sviđa, i tada brinem o tome da postajem previše samozadovoljan. Ne želim da nikada dođem u poziciju da pogledam svoj rad i pomislim: „Hej, pa ja sam prilično dobar u ovome!“ Kad pisci stignu do te tačke, počnu da se šlepaju. Osećaju da su dostigli nivo kvaliteta sa kojim su zadovoljni, i sve što treba da učine jeste da ga održavaju. Ne želim da ikada iskusim taj osećaj, želim da, dok god sam u stripu, stalno bivam sve bolji i bolji... Ili da se barem trudim da tako bude.

PRESSING: Jesi li ikada imao problema da se stvari koje čitaš „uvlače“ u ono što trenutno pišeš? Da li moraš da se svesno trudiš da do tako nečega ne dođe?

ERON: Ukoliko ne čitam nešto u cilju sasvim određenog istraživanja, stvari koje čitam iz zabave su obično veoma različite od stvari koje pišem

– tek tada imam vremena da čitam iz užitka. Po mom iskustvu, kada jednom dobiješ decu, vreme za čitanje je jedna od prvih stvari koje izlete kroz prozor.

PRESSING: Tokom jednog razgovora Gera i ja složili smo se da ti radeći na „Scalped-u“ u stvari pišeš stripovski ekvivalent TV serije. Da li se slažeš s tim?

ERON: Neki ljudi kažu da ih podseća na HBO-ovu seriju. Serija „The Wire“ svakako je bila veliki uticaj. Drugi kažu da im „Scalped“ deluje kao roman. Pisci kao što su Kormak Makarti i Džejms Elroj takođe su definitivno veoma uticali na serijal. Što se mene tiče, „Scalped“ je uvek bio samo strip – nikada o njemu nisam razmišljao na drugi način.

PRESSING: Da li je bilo priča koje si želeo da uradiš u okviru „Scalped-a“ ali nisi, i zašto?

ERON: Bilo je nekoliko priča koje sam želeo da uradim u okviru „Scalped-a“ za koje mislim da na kraju nećemo imati vremena. Iz nekog razloga, prosto se nisu uklopile. Zato ću ih sačuvati za drugu priliku.

PRESSING: Sad kad je „Scalped“ skoro završen, da li smatraš da si uspeo da uradiš sve ono što si želeo da postigneš kad si s njim počinjao?

ERON: Mislim da je „Scalped“ daleko prevazišao moja očekivanja, na puno načina. Nikada nisam ni sanjao da će strip potrajati 60 brojeva, niti da će pronaći tu vrstu prevržene publike koju je pronašao. Veoma sam zahvalan ljudima koji su čitali i podržavali naš strip sve ovo vreme. Bez njihovih pohvalnih komentara na internetu i činjenice da su silom uvaljivali svoje primerke prijateljima, nikada ne bismo stigli ovde gde jesmo.

PRESSING: Pisao si u svojoj kolunmi „Gde sam dovraga ja“ na sajtu Comic Book Resources o tome da kad previše radiš na priči moraš da je daš nekom drugom da ti kaže valja li išta. Ko je za tebe ta osoba, kome veruješ?

ERON: Obično, mojim urednicima. Imam puno prijatelja koji se bave ovim poslom, ali su oni podjednako zaposleni poput mene, pa retko kad zamolim nekog od njih da pročita nešto što sam napisao. Imam sreće da sam radio i radim sa puno sjajnih urednika, čijoj viziji zaista verujem.

PRESSING: Po tvojim rečima, pisao si pesme, priče, čak i romane, ali danas zaraduješ za život pišući stripove. Da li te ove druge forme pisanja i dalje privlače? Da li bi se nekoj od njih vratio, i pod kojim uslovima?

ERON: Nisam dugo napisao ništa što nije strip zato što sam kao strip scenarista početak želeo da se zaista fokusiram na pisanje stripova i naučim

1.1) Cut to the present and the casino's grand opening bash, which we glimpsed in panel 18.1 of issue #5. Red Crow is atop the stage with a female dancer on either arm. He's grinning from ear to ear and raising an arm in victory. He's seemingly a man on top of the world, having clawed his way up from nothing, now in charge of an extravagant new casino, with an army of henchman at his beck and call, this crowd of white people here cheering him on and a beautiful woman on each arm. But what has it cost him to get to this point?

- 1 CAPTION: Today. 7:33 pm.
- 2 CAPTION: The meek shall inherit sweet fuck-all.
- 3 CAPTION: That's what I learned from them sadistic little shits, the Jesuits.

1.2) Swing around behind Red Crow and the girls. We're looking out at the crowd as they cheer and applaud. We see dignitaries in tuxedos and gorgeous women in lavish gowns and the rest of the Oglala tribal council, all of them cheering for Red Crow.

- 4 CAPTION: Since then, I've fought for my rights in boardrooms and barrooms. In federal courts and fields of fire.

5 CAPTION: I've gone toe to toe with Senators and cellmates alike, and never taken a licka shit off nair a one.

1.3) Red Crow's bodyguards wait for him as he descends the stairs from the stage. He's still smiling and waving.

- 6 CAPTION: And now tonight, after sixty years spent sacrificing myself for this land of pot holes and scrub brush...
- 7 CAPTION: Tonight I finally get to enjoy a moment of real victory.

1.4) The bodyguards hold back the crowd while Red Crow heads down a hallway with just Shunka by his side. With his back to the crowd, Red Crow's smile disappears completely.

- 8 RED CROW: I need a drink.

1.5) Tight on Red Crow rubbing his eyes, suffering a migraine headache.

- 9 CAPTION: So how come I can't stop thinking about Wendell Short Bear?

zanat. Još uvek to želim, još uvek osećam da treba da se koncentrišem na tu jednu stvar pre nego što iskočim iz toga i probam bilo šta drugo.

PRESSING: Kada ćemo biti u prilici da čitamo tvoj prvi roman?

ERON: Jednog lepog dana. Kad god osetim da sam konačno spreman da se razgranam i napišem nešto drugo sem stripa, roman je ono što mi prvo padne na pamet. To ipak ne znači da ću okrenuti leđa stripu. Nadam se da ću pisati stripove do svoje smrti.

PRESSING: Tvoj savet mladim autorima jeste, i citiram: "Pišite i prepravljajte. Uvek prepravljajte." Mislim da svi razumeju važnost pisanja, ali šta je to toliko važno u prepravljanju?

ERON: Prvi insitinkt je često prosto najočigledniji i samim tim najdosadniji odgovor na problem. Gotovo uvek pisac može bolje, ako samo zagrebe malo dublje i potruđi se malo više.

Razgovarao: Marko STOJANOVIĆ

OOH
WANKA
TANKA
TOKIYA
YALINHAN
HWO?...
⚡

O-HAN WICASA WAKAN, O-HAN,
BUT WHAT'S THE DIFFERENCE
BETWEEN WANKA TANKA AND
WASICUN? OR TONWAN? I MEAN,
IF I USE TONWAN OUTSIDE THE
- VETSAY - DANCE MEETINGS,
WILL IT BE THE SAME
AS IF ...

...
GOTCHA NOW...
GOTCHA - DON'T MOVE...
... TALK BUT DON'T
MOVE...
⚡

FOR MY BUD
JASON,
& FOR THE (HAPPY) 2007.
THE (VERY) YEAR WE'LL
TOGETHER TRY TO
MAKE DIFFERENCE

• P.M. QUECA •

DRUGA STRANA HISTORIJE

EPIZODA: INKE I KONJI

CRTEŽ & TEXT: EMIR DURMIŠEVIĆ

